

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Náhradní rodinná péče, její ekonomické a etické aspekty

Janásová Jana

© 2015 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jana Janásová

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Náhradní rodinná péče, její ekonomické a etické aspekty

Název anglicky

The Substitute family care and its economic and ethical aspects

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zmapovat a následně zhodnotit charakteristiku vybraných rodin, které se nacházejí v situaci náhradního rodičovství. Jaké okolnosti a faktory vedou náhradní rodiče k tomu, aby se odhodlali ke kroku pro přijetí nového dítěte do rodiny. Jakou roli při rozhodování hraje ekonomická stránka a jakým způsobem se rodina vyrovnává s prvky zaměřenými na etickou stránku věci. Zhodnotit klady i zápory této volby stát se náhradním rodičem.

Metodika

Při tvorbě diplomové práce bude hlavním prvkem studium sekundárních informačních zdrojů jako jsou publikace odborné literatury, zdroje z oficiálních institucí jako je např. Ministerstvo práce s sociálních věcí, Český statistický úřad, instituce zabývající se náhradní rodinnou péčí, veřejné databáze a jiné vědecké publikace a periodika. Zjišťování údajů bude prováděno formou ústního dotazování a přímé účasti ve zkoumaných rodinných s následným zaznamenáváním zjištěných informací a poznatků. Zhodnocení výsledků a prezentace aktuálního stavu rodin bude závěrem a hodnocením, kam se až jednotlivé rodiny dostaly vlivem působících faktorů na rodinu v běžném životě.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

Rodina, náhradní rodičovství, dítě, příjmy, ekonomika

Doporučené zdroje informací

KONEČNÁ, H. Na cestě za dítětem. 1. Vydání. Praha: Academia 2005, 358s. ISBN 80-200-1055-6.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství. 3. Vydání. Praha: Avicentrum, 1974, ISBN 978-80-2461-983-5.

MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče. 1. Vydání. Praha: Portál, 2002, 152s., ISBN 8097178-637-3.

MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. 2. Vydání. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-739-8.

RADVANOVÁ, S., KULUCHOVÁ, J., DUNOVSKÝ, J. Výchova dětí v náhradní rodinné péči. 1. Vydání, Praha: SPN, 1980.

ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce. 1. Vydání. Praha: Portál, 2012, 182s. ISBN 978-80-262-006.

Předběžný termín obhajoby

2015/16 ZS – PEF

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Náhradní rodinná péče, její ekonomické a etické aspekty" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne datum odevzdání: 20.11.2015

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce doc. PhDr. Ing. Karlu Šrédlovi, CSc. za ochotu, vstřícnost a hodnotné připomínky při tvorbě této práce.

Dále bych chtěla velmi poděkovat rodinám, které byly ochotny se podělit o své cenné zkušenosti týkající se náhradní rodinné péče a hlavně děkuji za jejich důvěru.

Bc. Janásová Jana, listopad 2015

Náhradní rodinná péče, její ekonomické a etické aspekty.

The Substitute family care and its economic and ethical aspects.

Souhrn

Diplomová práce se zabývá ekonomickými a etickými aspekty náhradní rodinné péče, která je v současné době velmi medializovaným tématem, kvůli situaci kolem ústavní výchovy dětí, kterou dotuje stát a je velmi finančně nákladná. Snahou bude přiblížit problematiku náhradní rodinné péče z pohledu státu a z pohledu náhradních rodin. Budou nastíněny ekonomické a etické aspekty, které proces náhradního rodičovství provází. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, kdy v teoretické části práce se zaměřuji na stručný přehled zákonů, kterými je náhradní rodinná péče upravena, přiblížím jednotlivé formy náhradní rodinné péče a nastíním etický pohled na problematiku náhradního rodičovství, kde bude uveden také popis celého procesu náhradní rodinné péče. V praktické části uvádím popis a analýzu zkoumaných rodin a následně interpretuji získané výsledky výzkumu v situacích, ve kterých se rodiny v současnosti nachází.

Summary

The thesis deals with economic and ethical aspects of foster care, which is currently highly publicized issue, due to the situation around institutional care of children, which subsidizes state and is very costly. The effort will bring the issue of foster care from the perspective of the state and from the perspective of foster families. Will outline the economic and ethical aspects that accompany the process of surrogate parenting. The work is divided into theoretical and practical part, the theoretical part focuses on legal aspects of foster care, with the approach of individual forms of foster care and ethical views on the issue of surrogate parenting describing the whole process of foster care. In the practical part description and analysis of the surveyed families and subsequently interpret the results of research in situations where families are currently located.

Klíčová slova: náhradní rodinná péče, rodina, dítě, etická dilemata, pěstounská péče, osvojení, výchova.

Keywords: substitute family care, family, kid, ethical dilemmas, foster care, intercountry adoption, education.

Obsah

1	Úvod	4
2	Cíl a metodika práce	9
3	Teoretická část	11
3.1.	Legislativní rámec náhradní rodinné péče v ČR.....	11
3.1.1.	Subjekty zajišťující náhradní rodinnou péči	14
3.2.	Náhradní rodinná péče a její význam	15
3.2.1.	Formy náhradní rodinné péče	16
3.2.2.	Faktory tvořící zdravou náhradní rodinu	20
3.3.	Etický pohled na náhradní rodinnou péči	22
3.3.1.	Etické otázky náhradní rodinné péče	22
3.3.2.	Etická dilemata náhradní rodinné péče	25
3.4.	Děti potřebují žít v rodině	28
3.4.1.	Odkud děti přicházejí.....	29
3.4.2.	Identita dítěte	30
3.4.3.	Jaké jsou potřeby rodičů a jaké jsou potřeby dětí	32
3.4.4.	Co přináší dítě rodině a co přináší rodina dítěti	35
3.4.5.	Období úvah a rozhodování	36
3.4.6.	Kritéria žadatelů o náhradní rodinnou péči.....	39
3.4.7.	Období posuzování budoucích rodičů	40
3.4.8.	Navazování kontaktu s dítětem	44
3.4.9.	Vzniká nova rodina	44
3.5.	Informační kampaň	46
4	Praktická část	47
4.1.	Rozbor jednotlivých typů služeb péče o ohrožené děti	47
4.2.	Výzkum – účel a cíle	51
4.3.	Metodologický princip.....	52
4.4.	Etika výzkumu	53
4.5.	Použité typy výzkumu a tvorba dat.....	53
4.6.	Definování výzkumných okruhů otázek	55
4.7.	Výzkumné vzorky	56
5	Analytická část	58
5.1.	Analýza jednotlivých výzkumných výsledků	58
5.2.	Případ č. 1 – rodina A	58
5.3.	Případ č. 2 – rodina B	59
5.4.	Případ č. 3 – rodina C	61
5.5.	Případ č. 4 – rodina D	62
5.6.	Výsledky z výzkumných otázek	63
5.7.	Diskuze a shrnutí výsledků výzkumu	75
5.8.	Podpora náhradní rodinné péče.....	79
5.9.	Finanční podpora určená náhradním rodičům a dětem svěřených do NRP.....	79
6	Závěr	84
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	88
	INTERNETOVÉ ZDROJE	90
	TABULKY, PŘÍLOHY	92

1 Úvod

Přijetí cizího dítěte za svoje, má ve své dávné historii zřejmě jednu zřetelnou tendenci hluboce zabudovanou do biopsychické výbavy člověka, s níž lidský rod vstupuje na vývojovou scénu – totiž schopnost *chránit* nejen své vlastní dítě, nýbrž jakékoliv dítě - schopnost *přijmout* nejen své vlastní dítě, nýbrž i dítě cizí a *pečovat* o ně. Dnešní poznatky z etologie člověka a z biologie chování naznačují, že tato schopnost je dána nejen matkám či ženám obecně, nýbrž i mužům. Je tomu tak proto, že člověk byl na této zemi původně „ohroženým” druhem. Od úsvitu lidské kultury jsou tu doklady v mýtech, pověstech, pohádkách, že onen biopsychický ochranný postoj měl své praktické důsledky, své projevy a formy, své trvání – že se institucionalizoval (1, s.13).

Situace zděděná z dob komunismu, kdy bylo spousta dětí v České republice umístováno do ústavů a vychovávalo v preferované kolektivní výchovné péči, kdy byla potlačována výchova rodinná, nebyla vůbec radostná, ale díky demokratickým, změnám po roce 1989, zde svítila naděje na vyřešení tohoto nepříznivého stavu. V současné době většina lidí v naší společnosti souhlasí s tím, že by měly být děti vychovávány v rodině, kde by se jim dostávalo lásky a pozornosti ze strany rodičů. Jenže svět není ideální a realita je trochu jiná. Ne všechny děti mají to štěstí, že mohou žít se svými či náhradními rodiči svůj klidný a bezstarostný dětský život. Důvodem pro umístění dětí do ústavu bývá v některých případech ekonomická situace rodiny, špatná bytová situace a jiné podobné sociální problémy, které by bylo možné řešit i jinak než odebráním dítěte rodičům. Tento názor podpořilo mnoho organizací, které se touto problematikou zabývají, ale i ústavní soud ČR, který rozhodl, že rodičům nemůže být odebráno dítě, je-li důvodem pouze hmotná nouze. (JaRodice.cz, 2015). Zabezpečit péči o dítě a jeho výchovu je jednou z základních funkcí rodiny. Tato funkce rodiny je velmi těžko zastupitelná. Stabilní rodina, která zabezpečuje zdravý psychický a citový vývoj dítěte, má význam nejen soukromý, ale i celospolečenský. Když tedy nemohou či nechtějí rodiče tuto základní funkci plnit, je optimálním řešením náhradní rodinná péče, což představuje svěření dítěte na základě rozhodnutí soudu do některé z forem náhradní rodinné péče např. do osvojení, pěstounské péče, poručnické péče (Magistrát hl. m. Prahy, 2011).

V roce 2012 bylo hlášáno státními úředníky, že od roku 2014 neskončí v kojeneckém ústavu ani jedno dítě do tří let. V roce 2013 nabyla účinnosti novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která přinesla zásadní změny do systému péče o ohrožené děti. Sice k uzavírání ústavů a zákazu umístování dětí do tří let do ústavní péče, jak navrhovalo MPSV nedošlo, ale statistiky nasvědčují tomu, že reforma náhradní rodinné péče v Česku se ubírá správným směrem, počty dětí v ústavní výchově se snižují, což je pozitivní.

Tato náhradní péče o děti, které nemohou vyrůstat ve svých rodinách, je z větší části financována z veřejných rozpočtů, tedy ze státního rozpočtu. Pro stát jsou tyto náklady na jednotlivé služby náhradní péče o dítě vysoké a proto se snaží o snížení těchto ekonomických dat, postupným omezováním ústavní výchovy a vytvoření alternativ, jejichž cílem je, aby byly děti vychovávány v náhradním rodinném kruhu (Magistrát hl. m. Prahy, 2011).

Péče o děti v ústavech je pro stát drahá, ale ani z daleka přece nejde jen o finanční výdaje, co by mělo stát zajímat, podstatnější je přece pro společnost zajištění vývoje jedince v přirozeném prostředí rodiny a zmírnit negativní dopady na dítě, které jsou způsobeny institucionální péčí. Děti v ústavech mají dostatek jídla, ošacení, hraček a jiných materiálních potřeb, ovšem následky samotného pobytu v ústavech mají na dítě, jak je známo, velmi negativní vliv. Za důležité považuji zmínit, že těmito problémy se postupně začali zabývat odborníci různých profesí – lékaři, psychologové, sociálních pracovníci. Nejznámější z těchto odborníků je dvojice - Josef Langmeier a Zdeněk Matějčka, kteří položili základy tzv. psychické deprivaci, což je psychické postižení dětí umístovaných v ústavech. Tyto důležité poznatky z oblasti dětské psychologie by měly být brány v úvahu právě těmi, kdo o osudech dětí rozhodují (1, s.21). Kvalita zprostředkování náhradní rodinné péče závisí na jedné straně na správném vyhodnocení situace dítěte, jeho sociální a zdravotní anamnézy, jeho dosažené i perspektivní, potencionální vývojové úrovně ve všech oblastech rozvoje. Na druhé straně pak rozhoduje kvalita procesu výběru a formování náhradních rodičů, tj. jejich diagnostika zahrnující osobnost, postoje, motivaci, schopnost vcítění do potřeb a prožívání dítěte stejně jako podpora při formování a kultivaci těchto složek osobnosti a při vytváření dovedností potřebných k náležité výchově a péči o dítě. Přiznejme si, že celkový civilizační a kulturní vývoj, sociální politika a jí ovlivněné zákonodárství, vede v evropské společnosti obecně k velkému zvýšení životní úrovně a paradoxně k velkému úbytku dětí pro adopci právně volných.

Právně volné dítě je takové, o které biologičtí rodiče nejeví žádný zájem. Cílem je tedy v pozitivní formě poskytnout žadatelům co nejúplnější představu o ohrožených dětech, které ztrácejí původní výchovné prostředí, svoji jistotu a jsou odkázané na pomoc a ochranu společnosti. Tyto děti si zaslouží odbornou pomoc. Musí se hledat cesty a způsoby, jak dítěti nahradit vlastní rodinu jiným rodinným prostředím, jinými náhradními rodiči (Magistrát hl. m. Prahy, 2011).

Zájem dítěte nabývá stále většího významu, zájem náhradních rodičů ustupuje do pozadí (1, s.21) .

Nejlepší zájem dítěte – co si pod tímto spojením představit? Jako první, co každého napadne je to, co si dítě samo přeje a co je v souladu s jeho fyzickým, psychickým i sociálním zdravím. Ale zájmy ohrožených dětí se setkávají s řadou hrozeb a ohrožení. V oblasti péče o ohrožené a opuštěné děti je často řešen problém, jakým způsobem by měl být systém péče o tyto děti nastaven. Dle mého názoru je každé ohrožené dítě, ohrožené dvakrát - nejdříve tím, že přišly o rodinu nebo nikdy nezískaly zdravé rodinné zázemí a pak tím, že jako hlavní alternativa k této ztrátě slouží v ČR ústavní péče. Milující rodina je jedním z nejdůležitějších faktorů v našich životech.

Sebelepší zákon, sebelepší hmotné zabezpečení nově vznikající rodiny, nemohou samy o sobě ideální vztahy zabezpečit. Mohou jen pro vznik, trvání a prohlubování vytvořit určité vnější předpoklady. K úspěšnému navazování vztahů a integrace přijatého dítěte nejen v rámci primární náhradní rodiny, ale i v rámci širší rodiny náhradních rodičů, mohou přispět i nové závazné postupy pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a dalších účastníků systému. V každém případě by mělo dojít k vzájemné dohodě všech zúčastněných stran, protože jen za této podmínky může jít o změnu dlouhodobou, účinnou a pro dítě prospěšnou. Konečných rozhodujících faktorů přitom může existovat mnoho. Vedle psychologických, sociálních či jiných aspektů musejí být zvažovány i ekonomické možnosti státu a rodin, které se starají o děti. Právě proto je vhodné se zabývat i náklady na zabezpečení svěřených dětí u jednotlivých forem náhradní výchovy. Neustále narůstající náklady spojené s výkonem přirozených funkcí rodiny současně zvyšují nároky na náhradní výkon těchto funkcí rodiny státem (MPSV, 2004. Tiskové zprávy). Ve své diplomové práci se zaměřím na ekonomickou a etickou stránku náhradní péče. Můj názor je, že tyto dva aspekty mají mnoho společného při rozhodování a volbě žadatelů o náhradní rodinnou péči, vzájemně se doplňují a prolínají

při „záchrane života“ dítěte. My, kteří bereme rodinu a domov jako samozřejmost, nepřemýšlíme a ani nevíme, jaké by to bylo bez těch nejbližších. Právě díky svému zaměstnání na mzdovém oddělení pěstounské péče zjišťuji, kolik lidí v České republice vychovává „cizí“ děti, kolik se jich snaží získat „cizí“ dítě do své péče a dělat mu rodiče. Ano, jsou mezi námi i takoví, kteří mohou tuto funkci náhradního rodiče plnit jen právě pro finanční podporu ze strany státu a užívat poskytované dávky jen ve svůj prospěch, ale to jsou spíše ojedinělé případy, většina lidí myslí srdcem a jsou ochotni poskytnout dítěti nový domov a zajistit mu přípravu na dospělost a život obecně.

Náhradní rodinná péče může oslovit nejen ty, kteří nemohou mít vlastní děti. Často tuto možnost volí i tací, kteří mají svých vlastních dětí dokonce několik, nebo ti, kteří už své děti vychovali a zůstali sami, nebo staří rodiče, kteří řeší problémy za své dospělé děti, tím, že pečují o děti svých dětí. Právě prarodiče tvoří největší část pěstounů, plných 51 %, v roce 2014 to bylo cca 4300 rodin. Ale je nutné zmínit, že drtivá většina těchto rodin potřebuje finanční podporu od státu, vlastními silami by nebyli schopni o dítě pečovat (Společnou cestou, 2013).

Mým úkolem v DP bylo zjistit jaké aspekty z oblasti ekonomické či etické jsou vůbec ty, které působí při rozhodování náhradních rodičů a ty, které jsou důležité z obecného pohledu na náhradní péči. Zmapovala jsem současný stav rodin a společně jsme zhodnotili jednotlivé aspekty probíraného tématu, rodiny se snažily popsat, jaké zkušenosti získaly a jak vidí budoucnost svého náhradního rodičovství. Společně jsme sestavili několik výhod a nevýhod náhradní rodinné péče, tak jak to rodiny sami v jejich pozici vnímaly. Dále jsou v práci uvedena podstatná ekonomická data týkající se náhradní péče a služeb s ní souvisejících a tvoří nemalou část výdajů veřejného rozpočtu státu. Pro představu uvádím i několik statistických údajů o počtu dětí v náhradní rodinné péči a počtu těch, kteří o děti mají zájem, ať už jsou to pěstouni, poručníci, osvojitelé.

Existují různé aspekty, kterými jsou lidé, jako součást společnosti ovlivňováni, někoho láká zmiňovaná odměna za péči o dítě a jiný potřebuje někoho milovat, nebo má potřebu pomáhat, starat se. Tato práce by mohla být malou pomůckou pro všechny, co chtějí opuštěným dětem dát svoji lásku nebo jim mohou alespoň poskytnout pobyt v rodinném prostředí a tím zmírnit následky jejich osiření, které by pro ně mohly mít v budoucnu negativní vliv na jejich zdraví a vývoj. A proto vnímám svoji diplomovou práci jako potřebu podpořit lidi, kteří myšlenku náhradní rodinné péče u sebe někdy pocítili a měli

by zájem pomoci opuštěným a ohroženým dětem, právě prostřednictvím zjištěných informací, názorů a zkušeností již náhradních rodin fungujících. Současně moje práce ukazuje, že situace se spíše v oblasti náhradní péče obrací k lepším zítřkům to také ukazují změny, které se projevily v oblast NRP, zejména péče pěstounské a poručnické. Během jednoho roku od nabytí novely zákona OSPOD, konkrétně od roku 2013 se počet pěstounů, poručníků a jiných pečujících osob markantně zvýšil:

- v roce 2012 bylo 10 188 pečujících osob
- v roce 2013 bylo 11 417 pečujících osob
- v roce 2014 bylo 16 840 pečujících osob

Také počty dětí v náhradní rodinné péči se zvyšují:

- k 31.12.2012 - 15 155 dětí
- k 31.12.2013 - 16 174 dětí
- k 31.12.2014 - 17 530 dětí

Dle údajů čerpaných ze statistik MPSV je viditelné, že počet dětí v náhradních rodinách rok od roku roste a počty pečujících osob se zvyšují.

2 Cíl a metodika práce

Cílem této diplomové práce je popsat ekonomické a etické aspekty náhradní péče z pozice rodičů, a zdůraznit ty, které byly při rozhodování rodiny nejpodstatnější pro volbu některé z forem náhradní rodinné péče. Popsat jakým způsobem se rodina vyrovnává s aspekty náhradní rodinné péče zaměřenými na etickou stránku, která celý proces od rozhodování až po soužití s dítětem doprovází. Uvedeny budou okolnosti rozhodování a následně popsán současný stav v rodině, s poznatky, čím si rodiny prošly během celého procesu, jaké zkušenosti získaly. Ano, jsou to právě ty rodiny jenž jsou přímo v centru dění této problematiky náhradního rodičovství. Dalším podstatným úkolem bylo uvést ekonomické aspekty náhradní péče z pozice státu, které jsou zastoupeny údaji o nákladech z veřejného rozpočtu, které stát v systému péče o ohrožené děti vynakládá na jednotlivé typy služeb péče o ohrožené děti. V závěru se pokusíme s rodinami sestavit klady a zápory v oblasti náhradní rodinné péče z jejich osobních zkušeností. Práce by mohla být drobným pomocným vodítkem při rozhodování případným zájemcům o náhradní rodičovství dle popsaných zkušeností účastníků činných v náhradní rodinné péči.

Metodická část diplomové práce je rozdělena na dvě části:

V teoretické části dále je nastíněná legislativní stránka s jednotlivými zákony, podle níž je náhradní rodinná péče upravena. Dále jsou uvedeny nejdůležitější údaje o jednotlivých formách náhradní rodinné péče a popsány faktory tvořící zdravou rodinu. Práce se dále zabývá etickými otázkami a dilematy, které byly vzhledem k tématu práce identifikovány jako nejpodstatnější. V diplomové práci je zdůrazněna potřeba dětí žít v rodině a jak vlastně dítě svou existenci v rodině naplňuje život rodičů a svůj. Následně práce popisuje proces přípravy na náhradní rodičovství, období úvah a rozhodování rodičů stát se náhradními rodiči. Zdůrazňuje kritéria, která musí žadatelé splňovat jako náhradní rodiče a popisuje proces navazování kontaktu s dítětem, kdy výstupem celého procesu je vznik nové rodiny. Závěr teoretické části je věnovaný odborné přípravě pro pěstouny a osvojitele se zmínkou o kampani, kterou rozpoutalo MPSV v důsledku omezení ústavní výchovy a podporou pěstounské péče jako zárukou kvalitnějšího života dětí.

V úvodu praktické části práce uvádím rozbor nákladů jednotlivých typů služeb péče o ohrožené děti. Následující kapitola je spojena s popisem jaký metodologický princip bude použit a současně je stanoven výzkumný cíl diplomové práce. Pro dosažení stanoveného cíle bylo nutné definovat hlavní výzkumné otázky a okruhy pomocných výzkumných otázek. Podstatnou část tvoří popis výzkumných vzorků - rodiny, s kterými byl výzkum prováděn, s uvedením použitých druhů výzkumných metod. Následovala analýza jednotlivých výzkumných výsledků, kdy rodiny tvořily analyzované případy č.1, č.2, č.3, č.4 a následně byly popsány jako rodiny A,B,C,D. Konečná zjištění byly popsány ve výsledcích zkoumání a závěrečné shrnutí tvořilo ucelený náhled na provedený výzkum. U každé rodiny je uvedena finanční podpora, která je rodinám poskytována ze systému pro zajišťování NRP, je určena rodičům a dětem svěřeným do NRP.

Závěr tvoří shrnující informace o ekonomických a etických aspektech náhradního rodičovství, s informacemi o podpoře náhradní rodinné péče z hlediska financování, příspěvků a služeb.

3 Teoretická část

3.1. Legislativní rámec náhradní rodinné péče v ČR

Nejlepším prostředím pro dítě je rodina. Kdyby každé dítě vyrůstalo v rodině, byl by to ideální stav. Bohužel Česká republika je často kritizována mezinárodními organizacemi za nedostatek preventivních služeb a umístování vysokého počtu dětí do ústavní péče a to už i těch nejmenších dětí (MPSV. Tisková zpráva. 2012).

V každé právní společnosti se počítá s tím, že rodina je tvořena rodiči a dětmi, případně dalšími příbuznými, ovšem právní řád v Česku, regulující rodinné vztahy, neplývá rychlými změnami a proto jsou často děti osamoceny v ústavech a jen tiše touží po rodičích a rodiče po dětech.

Současná právní úprava jasně deklaruje princip přednosti náhradní rodinné péče před péčí ústavní, kdy systém je nastaven tak, že v případě, kdy dítě nemůže setrvat ve svém rodinném prostředí, bude jako další řešení v řadě nastupovat náhradní rodinná péče. Ústavní výchova by měla představovat až krajní a poslední možnost, kdy jiné možnosti a opatření prakticky nepřipadají v úvahu.

Legislativní rámec systému náhradní péče prošel v období let 1990–2013 značným vývojem. V tomto období byla základní právní úprava obsažena v zákoně č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, kdy zásadní legislativní změny přinesly jeho novelizace v letech 1998 a 2013. Dne 1. 1. 2014 nabyl účinnosti nový občanský zákoník a zároveň byl zrušen zákon o rodině. Nový občanský zákoník v části druhé zahrnuje úpravu rodinného práva včetně úpravy institutů náhradní rodinné péče. Níže je uveden stručný přehled zákonů týkající se náhradní péče (Doc.Player.cz. 2016).

Základní právní rámec náhradní rodinné péče v České republice je upraven primárně dvěma základními zákony **zákonem č.89/2012 Sb., občanský zákoník** (dále také „OZ”) a **zákonem č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** (dále jen „ZOSPOD”).

Další významné zákony:

- *základní vnitrostátní normy* upravující přímo náhradní rodinnou péči nebo jsou dotýkající se institutu náhradní péče:
- **Listina základních práv a svobod**, čl.32, odst.4 - děti mají právo na rodičovskou

výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

- **Zákon č.89/2012 Sb., občanský zákoník** (dále též jen „OZ“). Nový občanský zákoník, se zabývá rodinným právem, které upravuje práva a povinnosti mezi manžely a mezi rodiči (také jejich zástupců) a dětmi. Tato nová právní úprava prakticky celého civilního práva, přenesla rozhodovací pravomoc prakticky ve všech podstatných věcech náhradní rodinné péče na soud. V novém občanském zákoníku najdeme změny týkající se např. poručenství, opatrovnictví, ústavní výchovy, výživného, osvojení nezletilého, osvojení zletilého, povinnosti a práva manželů aj. Současně s nástupem nového občanského zákoníku byl zrušen zákon o rodině, co jsem již zmiňovala v úvodu kapitoly z legislativy a se zrušením zákona o rodině, je celá komplexní úprava rodinného práva obsažena **výlučně v občanském zákoníku**.

- **Zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí** (dále též je „ZOSPOD“). Rodinné právo, zejména úprava sociálně-právní ochrany dětí, prodělalo v poslední době významných změn, a to v důsledku novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2013. Cílem nové právní úpravy bylo vytvoření zákonných podmínek pro systematickou práci s rodinami, která zajistí setrvání dítěte v rodinném, případně náhradním rodinném prostředí. Systém je nyní více orientován na prevenci ohrožení dítěte a včasná řešení. Novela zákona o sociálně-právní ochraně, kterou Poslanecká sněmovna přijala, nastavuje kvalitnější systém sociálně-právní ochrany dětí. Za důležité považuji zavedení 3 základních principů do praxe :

- ✓ Nejlepším prostředím pro dítě je rodina, případně rodinné prostředí, ideální by bylo, kdyby každé dítě vyrůstalo v rodině.
- ✓ Institucionální péče by měla být až posledním řešením situace dítěte, upřednostňuje se náhradní rodinná péče, kterou je potřeba profesionalizovat.
- ✓ Zavést do této oblasti standardy kvality práce a využívat pro ochranu dětí moderních vědeckých poznatků a metod sociální práce (MPSV.Tisková zpráva.2012).

Co se týká státní podpory v oblasti pěstounské péče, ta byla vyjmuta ze zákona č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a vložena nově do zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a došlo k významnému zvýšení dávek poskytovaných pěstounům.

V příloze č.1 přikládám zkrácený výtah kritiky bývalého prezidenta Václava Klause, který vetoval zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Některé jeho obavy byly oprávněné a pravdivé.

- **ostatní vnitrostátní normy** upravující nebo dotýkající se institutu náhradní péče:
 - *Zákon č.117/1995 Sb.*, o státní sociální podpoře, podle tohoto zákona se poskytují některé další dávky SSP související s výkonem náhradní péče a to přídavek na dítě (ust. §19 a násl.SSP), rodičovský příspěvek (ust. §30 a násl.SSP), porodné (ust. §44 a násl.SSP), kdy nárok na porodné má také osoba, nahrazující péči rodičů, která převzala dítě do takové péče do 1 roku jeho věku, toto dítě bylo prvním dítětem této osoby, na které je z důvodu jeho převzetí vznikl nárok na porodné, a před vzetím tohoto dítěte do péče této osobě nevznikl nárok na porodné podle §44.
 - *Zákon č.108/2006 Sb.*, o sociálních službách, který upravuje příspěvek na péči pro osoby závislé na péči z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.
 - *Zákon č.109/2002 Sb.*, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních.
 - *Zákon č.100/2006 Sb.*, o životním a existenčním minimu.
 - *Zákon č.111/2006 Sb.*, o pomoci v hmotné nouzi.
 - *Zákon č.292/2013 Sb.*, o zvláštních řízeních soudních.
 - *Zákon č.99/1963 Sb.*, občanský soudní řád.
 - *Zákon č.155/1995 Sb.*, o důchodovém pojištění, pro zápočet péče pro účely důchodového pojištění.
 - *Zákon č.301 Sb.*, o matrikách, týkající se jména a příjmení.
 - *Zákon č. 187/2006 Sb.*, o nemocenském pojištění, týkající se peněžité pomoci v mateřství.
 - *Zákon č.582/1991 Sb.*, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, která upravuje mj.posuzování zdravotního stavu.
 - *Vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí, ze dne 17. prosince 2012 o provedení některých ustanovení zákona o sociálně právní ochraně dětí.*
 - *Normativní instrukce Ministerstva práce a sociálních věcí ČR č.5/2013, s účinností od 4.2.2013, týkající se dávek pěstounské péče.*
- Mezi **základní mezinárodní úmluvy a předpisy** komunitárního práva přímo upravující nebo dotýkající se institutu náhradní rodinné péče, jimiž je Česká republika vázána patří:

- *Úmluva o právech dítěte* - respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti jako přirozené prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet a prospívat všichni její členové, zejména pak děti.

- *Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.*

- *Listina základních práv EU.*

- *Nařízení Rady (ES) č.2201/2003 ze dne 27.11.2003, o pravomoci a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a věcech rodičovské zodpovědnosti (nařízení Brusel II).*

(Doc.Player.cz. 2016).

3.1.1. Subjekty zajišťující náhradní rodinnou péči

Sociální právní ochranu dětí zajišťují níže uvedené orgány:

A / orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou:

1. **krajské úřady** (zajišťují zejména metodickou činnost pro obecní úřady a obecní úřady s rozšířenou působností při poskytování sociálně-právní ochrany dětí, velkou mírou se podílejí na procesu zprostředkování osvojení a pěstounské péče)

2. **obecní úřady obcí s rozšířenou působností,**

3. **obecní úřady a újezdní úřady;** ustanovení ZOSPOD o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,

4. **Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR** (dále jen „ministerstvo“),

5. **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí** (dále jen „Úřad“),

6. **Úřad práce České republiky** – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“); tyto pobočky přijímají žádosti a vyplácí dávky PP. Krajská pobočka Úřadu práce, v jejímž obvodu se nachází sídlo nebo místo trvalého pobytu žadatele, též rozhoduje o přiznání státního příspěvku na výkon pěstounské péče.

B / obce v samostatné působnosti;

C / kraje v samostatné působnosti;

D / komise pro sociálně-právní ochranu dětí;

E / další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, dále jen „**pověřené osoby**“ (Nadace Sirius, 2013).

V současné době je náhradní péče realizována v gesci tří ministerstev. Ministerstvo

školsství, mládeže a tělovýchovy ČR má v gesci školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, Ministerstvo zdravotnictví ČR zvláštní dětská zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy) a konečně Ministerstvo práce a sociálních věcí spravuje zařízení sociální péče a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (6).

3.2. Náhradní rodinná péče a její význam

Náhradní rodinná péče v České republice je pro umístování dětí do rodin umožněna od roku 1963, kdy byl vydán zákon o rodině. Tímto zákonem dětem, umístěným ve výchovných institucích vznikla naděje na *lepší život*, mohly být adoptovány a později mohly jít do pěstounské péče či jiné formy péče, která nahrazovala dětem rodinu a dávala jim zázemí. Tímto se ale, začaly se tím pádem ukazovat nedostatky ústavní výchovy při formování charakteru dítěte a negativní působení na psychickou stránku svěřenců ústavů, tak se začala náhradní rodinná péče postupně vyvíjet ku prospěchů dětí. Avšak stále zůstávalo v ústavech mnoho dětí, které byly takřkajíc nevhodné k adopci (postižené, nemocné, výrazně deprivované...), tyto děti se do náhradních rodin umísťovaly velmi těžko, taktéž byly nežádoucí děti romského původu. Pro tyto zmiňované děti byla utvářena forma výchovy tzv. pěstounská péče. Jako předvoj před uzákoněním pěstounské péče se prováděly experimenty v několika centrech (tzv. SOS vesničky, první vznikla na přelomu 60-70 let 20.stol. v Karlových Varech-Doubí, měly velký význam pro vývojově opožděné děti a sourozenecké vztahy, sourozenci zůstávali spolu), což vytvořilo hodnotný podklad pro systém náhradní rodinné péče (1, s. 13). Samotný zákon o pěstounské péči byl pak odsouhlasen v roce 1973. V oblasti náhradní rodinné péče pracovalo málo odborníků, kteří by se zabývali problémy při vývoji dětí v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Postupně se začalo systematicky v budování odborných služeb pro náhradní rodinnou péči. V současnosti je výchova dítěte alternativním způsobem (náhradní rodiny) samostatným vědeckým a sociálním oborem. Je nutné zmínit , že většina veřejnosti se příliš neorientuje v této problematice a tudíž nerozlišuje formy náhradní rodinné péče, co je osvojení, pěstounská péče nebo poručnická péče. Co si tedy představit pod pojmem náhradní rodinná péče z pohledu člověka, který o ní začal uvažovat, ale nemá žádné zkušenosti? Obecně je to péče o opuštěné a osiřelé děti, které ztratily vlastní rodinu a nebo ji vůbec nenalezly. Jde o prostředí, které se rodinnému systému co nejvíce přibližuje (3, s.15). Primárním předpokladem úspěšnosti náhradní rodinné péče je umění a dovednost

náhradních rodičů vcítit se do situace dítěte, kdy jen tak mohou k dítěti nalézt cestu a zmírnit následky toho, co dítě doposud zažilo (Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

Základy socializace člověka jsou pokládány především v dětství, proto je důležité, kterými primárními činiteli je dítě v dětství ovlivňováno. Proces socializace se realizuje především v rodině, kde si dítě osvojuje jazyk, role, hodnoty a normy konkrétního společenství. Následným důležitým místem je škola, kde si osvojuje znalosti a zvnitřňuje společenská pravidla. Tímto osvojením dítě získává tzv.kulturní kapitál, který může využít ke svému prospěchu v budoucnosti (Metodický portál RVP, 2011).

Význam náhradní rodinné péče je tedy v zabezpečení péče o dítě s jeho výchovu a to v případě, když jeho biologická rodina nemůže, nechce nebo není schopna tuto svoji základní funkci zabezpečit (Magistrát hl. m. Prahy, 2011).

3.2.1. Formy náhradní rodinné péče

Jak jsem již zmiňovala náhradní rodinná péče je péče o dítě, které je vychováváno jinými osobami než biologickými rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině (Adopce.com, 2010).

Jedná se o formy péče, při které je dítě vychováváno náhradními rodiči přímo v jejich rodinách. Účelem některé z forem NRP je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se ocitají bez rodinného zázemí (Rozum a cit, 2014).

O všech formách náhradní rodinné péče v konečné fázi rozhoduje podle občanského soudního řádu soud. Důležité je vědět, že náhradní rodinná péče má vždy přednost před ústavní výchovou.

V České republice rozlišujeme následující formy náhradní rodinné péče:

- *svěření dítěte do péče jiné osoby*
- *pěstounská péče (PP)*
- *pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD)*
- *osvojení*
- *poručenství (s osobní péčí)*
- *mezinárodní osvojení*

- **Svěření dítěte do péče jiné osoby**

- (upravuje § 953 a násl. občanského zákoníku)

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby, pokud tato osoba se svěřením do péče souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud většinou přednost příbuznému, ale může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah. Těmto osobám, které se stávají zodpovědné za výchovu dítěte, soud stanoví jejich rozsah práv a povinností.

- **Pěstounská péče**

- (upravuje § 958 a násl. občanského zákoníku)

Soud svěří dítě do pěstounské péče osobě, která poskytuje záruku jeho řádné výchovy. Pěstoun vykonává přiměřená práva a povinnosti rodičů, nemá vyživovací povinnost k dítěti a nemá právo zastupovat dítě a spravovat jeho náležitosti, to má jen v běžných věcech. Zákonnými zástupci dítěte jsou stále jeho rodiče, pokud nebyla omezena jejich rodičovská zodpovědnost, případně nebyli ji zcela zbaveni nebo její výkon nebyl pozastaven. Biologičtí rodiče mají zachována svá rodičovská práva, mají právo své dítě navštěvovat a rozhodují o závažných otázkách v oblasti péče o jejich dítě. Pěstouni ovšem musí počítat s možností, že se dítě může vrátit do své biologické rodiny, ale většinou se děti do svých rodin nevrací a ani nabytím zletilosti z náhradní rodiny neodchází, taková je známá praxe z České republiky. Lze rozlišit i příbuzenskou formu pěstounské péče, kdy je dítě svěřeno některé osobě z širší rodiny: prarodiče, teta, strýc, sourozenec nebo jiní příbuzní. Dle současné právní úpravy má PP přednost před péčí ústavní a jako určující hledisko pro svěřením do PP je zájem dítěte. Tato NRP je dle nové právní úpravy státem podporovaná, zajišťuje hmotné zabezpečení dítěte a zároveň zohledňuje náročnost této péče poskytováním adekvátní odměny pěstounům (Adopce.com, 2010).

- Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a končí zletilostí dítěte, může být také soudem zrušena z důležitých důvodů . (MPSV. Rodina a ochrana práv dětí. 2013).
- *Pěstoun:*
- Psychologická pozice vůči dítěti a okolí – zastupující rodiče.

Vize budoucnosti – nejednoznačná, závisí na tom, zda-li je či není možný návrat do biologické rodiny, na délce pobytu v pěstounské rodině, na vztahu mezi pěstounem a dítětem (5, s. 131).

- **Pěstounská péče na přechodnou dobu**

- (**upravuje § 27a zákona o sociálně-právní ochraně dětí**)

Tato PPPD je výrazně novelizována s platností od 1.1.2013. Soud svěří dítě do péče těmto osobám na návrh OSPOD, tyto osoby jsou zařazeni v evidenci vedené krajským úřadem a to na dobu: *po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (výkon trestu, nemoc) , dále po dobu po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče k osvojení dítěte, nejdříve šest týdnů po porodu, jde tedy o novorozence, u kterých se čeká na souhlas rodičů s osvojením a poslední možností je doba do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení , zde se jedná o děti, o něž rodiče zjevně nemají zájem.* Tento druh NRP může trvat nejdéle jeden rok, neplatí to v případě, že týž pěstoun dostal do pěstounské péče ještě i sourozence dítěte, kteří byli svěřeni pěstounovi později, ne však na dobu delší než jeden rok, od svěřeni posledního ze sourozenců. V případě PPPD jde o krizový institut a to pouze přechodný, aby si rodiče mohli dát své poměry dopořádku a vzít si své dítě zpět a nebo najít pro dítě jinou vhodnou stabilní rodinu (Adopce.com, 2010).

Profesionální náhradní rodič:

Psychologická pozice vůči dítěti a okolí - „dočasný“ rodič, vychovatel.

Vize budoucnosti – dle současné legislativy, nejde o dlouhodobější pobyty, stejně tak i vize budoucnosti by v profesionálních rodinách neměla existovat. Ovšem skutečnost je jiná, mnohé již existující profesionální rodiny to prožívají jako citové trauma při loučení s dítětem (5, s. 132). Z vlastní praxe musím souhlasit, že spousta náhradních rodičů, se velmi těžko s dětmi loučí a končí v rukou psychologů.

- **Osvojení**

- (**upravuje § 794 a násl. občanského zákoníku**)

Mezi osvojitelem a osvojencem vznikají vztahy jako mezi rodiči a dětmi. Při osvojení přijímají manželé nebo jednotlivci z hlediska práva dítě za vlastní a získávají plnou rodičovskou zodpovědnost. Osvojiteli se mohou stát jen fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení dítěte bude k jeho prospěchu. Vyloučeno není osvojení mezi sourozenci a mezi příbuznými v přímém pokolení. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Před rozhodnutím soudu o osvojení musí pobývat dítě v péči budoucích osvojitelů alespoň 6 měsíců a důležité je zmínit, že na náklady budoucích rodičů. Práva a povinnosti původní rodiny zanikají, osvojitelé se stávají zákonnými zástupci a mají k dítěti stejnou zodpovědnost jako při výchově vlastního dítěte. Mezi osvojitelem a osvojencem

musí být přiměřený věkový rozdíl, většinou ne menší než šestnáct let. Dítě získává příjmení svých osvojitelů (Magistrát hl. m. Prahy, 2011).

Osvojit si lze v současnosti i zletilého a to v případě, není-li to v rozporu s dobrými mravy, tento stav upravuje § 846 a násl. občanského zákoníku.

Osvojitel:

Psychologická pozice osvojitele vůči dítěti a okolí – náhradní rodiče.

Vize budoucnosti – společná pro osvojitele a dítě (5, s.131).

- **Poručnická péče**
(upravuje § 928 a násl. občanského zákoníku)

Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že:

- rodiče dítěte zemřeli
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti. (Adopce.com, 2010).

Poručnická péče je vyšší typ pěstounské péče. Soud ustanoví dítěti poručníka, který ho bude zastupovat, vychovávat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Soud ustanoví poručníkem toho, koho doporučili rodiče např. někoho z příbuzných, blízkých osob dítěte není-li to v rozporu se zájmy dítěte. Soudem ustanovený poručník osobně pečuje o dítě a naplňuje všechny složky rodičovské zodpovědnosti, zastupuje rodiče téměř v celém rozsahu. Rodiče nemohou nijak zasahovat do poručnické péče a většinou je zachována i anonymita poručníků (Magistrát hl. m. Prahy, 2011).

Výkon poručníka je pod pravidelným dohledem soudu, poručník podává soudu zprávy o poručenci, většinou v ročních intervalech a jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatné věci, týkající se dítěte, vyžaduje schválení soudem (Adopce.com, 2010).

- **Mezinárodní osvojení**
(upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference)

Při osvojování dítěte do zahraničí určuje postup výše uvedená Haagská úmluva z roku 1993, která určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a vylučuje jakékoliv zisky z adopce. Nařizuje, aby na každém území signatářského státu, byl

ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. V Česku plní tuto funkci Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, který eviduje žadatele o osvojení dítěte z ciziny a dětí, pro které se nepodařilo najít vhodné žadatele o osvojení dítěte v České republice. (Pěstounská péče. 2014. Praha).

3.2.2. Faktory tvořící zdravou náhradní rodinu

Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách a vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život (7).

Během společného žití náhradních rodin se postupně otevírá spousta otázek. Nejen v běžné rodině se nezdáka objevují komplikace, v rodině náhradní jsou tyto potíže ještě zesílenější. Pokusím se nastínit v této kapitole, co je předpokladem fungující zdravé náhradní rodiny.

Faktory, které mají vliv, aby soužití rodiny bylo úspěšné:

Rodiče vykazují rysy zdravé rodiny.

Mezi nositele rysů zdravé rodiny patří pevný manželský vztah rodičů, rodiče vykazují schopnosti při řešení vzniklých sporů a problémů, členové rodiny zvládají ovládnutí svých emocí, členové rodiny vykazují schopnost přijímat změny a vyrovnávat se s nimi.

Oba rodiče s adopcí plně souhlasí.

Může nastat situace, kdy jeden z partnerů přistupuje k náhradní rodinné péči stylem „když to tedy chceš“, takže při vzniklých problémech není velkou oporou, ale staví se ke vzniklému problému, že se ho netýká. Když jeden z partnerů s adopcí nesouhlasí, tak se spíše při vzniklých problémech stáhne sám do sebe a hledá kompenzace jinde než v rodině.

Rodiče jsou schopni přijímat své protichůdné emoce.

Rodiče mívají výčitky svědomí a pocit viny, když dítě potrestají za to, že něco provede. Tento stav je však zcela normální a rodiče by si to měli uvědomit a o svých emocích s dítětem otevřeně mluvit.

Rodiče jsou schopni odsouvat své vlastní naplnění.

Nastanou situace, kdy dospívající dítě vyřkne při závažnějším konfliktu větu „ty nejsi moje skutečná matka“. Rodiče by měli chápat, že tento druh vyjádřeného hněvu a případné zuřivosti není zaměřen konkrétně proti nim, ale že to může být důsledek negativních

zkušeností, které si dítě přineslo ze své původní rodiny a tímto chováním se dítě chrání před strachem z blízkosti.

Rodiče jsou schopni spokojit se s malými kroky vedoucími ke zlepšení stavu.

Rodiče mívají často představu, že nové dítě naplní jejich představy a sny. Jsou zaslepeni sny a jejich nedosažitelné cíle, které si vytýčí, jsou nenaplněny a pak přichází zklamání a rozhořčení, když nedojde k naplnění. Je proto důležité se nezaměřovat na dlouhodobé výsledky, ale mít radost i z malých cílů, kterých se podařilo dosáhnout.

Rodiče zůstávají věrni závazku, že rodinný vztah je trvalý i v době těžkostí.

Tento faktor souvisí s předcházejícím faktorem. Dospívání dítěte je nelehkou zkouškou pro většinu rodin. U adoptivních dětí je situace závažnější, protože při hledání své identity narážejí na spoustu překážek. Adopce bývá v tomto složitém období často zrušena v některých zemích se to stává. Náš právní systém, ale toto zrušení neumožňuje, pouze v případě, je-li osvojení zrušitelné. K této situaci dochází velmi zřídka.

Rodiče mají sami sebe rádi.

Sebeúcta nebo-li poznání vlastní hodnoty je vlastností důležitou pro naše fyzické, emocionální a duchovní já. Zaslouží si být milované a pokud se nemáme rádi, je pravděpodobné, že nás nebude moci milovat ani jiná osoba, pochybování o sobě a pocity selhání nejsou na místě. Není vůbec podstatné, zda-li se jedná o rodiče náhradní či vlastní. Již zmiňované potíže, které mohou rodinu doprovázet, nabádají rodiče k vyhledání odborníka, který se může stát jejich oporou. Ostych není v žádném případě na místě.

Rodiče uznávají dané odlišnosti.

Neustále se vedou debaty o tom, jak hodně dítě ovlivňuje prostředí a do jaké míry genetika. Názory odborníků se v tomto velice různí a jasné odpovědi neexistují. Nicméně je zřejmé, že i přestože dítě v rodině vyrůstá odmalička, může se od rodiny lišit v mnoha věcech (vzhled, temperament, povahové vlastnosti aj.) Rodiče by tyto odlišnosti měli chápat, akceptovat a měli by to považovat jako obohacení rodiny.

Rodiče budují rodinu na pevném hodnotovém základě.

Rodiče budují rodinu na hodnotách, které vycházejí z jejich vlastních přesvědčení a zkušeností, které získali během svého života. Hodnoty potom předávají dále svým dětem prostřednictvím různých příkladů, postojů, vzájemné komunikace (8).

Dobré rodičovství má být milující, pečující, bezpečné, stálé, ochraňující a podpůrné, pak je úhelným kamenem zdravého vývoje dítěte (9, s.46).

3.3. Etický pohled na náhradní rodinnou péči

Jízda na tříkolce je jiná než jízda na bicyklu. Ano, v mnohém je to podobné, šlape se a kroutí řídítky. Při jízdě na bicyklu však musíme navíc držet rovnováhu do stran. Jízda na kole není těžká, ale není to samozřejmost. Je to dovednost, kterou je třeba si osvojit. Podobný rozdíl je mezi náhradním a biologickým rodičovstvím. Obě jsou si v mnohém podobné, ale přesto náhradní rodiče musejí mít navíc znalosti, dovednosti a schopnosti, které biologičtí rodiče často vůbec nepotřebují (10).

Problematika náhradní rodinné péče není jen pohled z jednoho úhlu, jde o multidisciplinární pohled s mnoha etickými otázkami a dilematy, které probíhají hlavou jak to má být správně, kdo nám poradí, kdo nás zasvětit, podpoří ? Názory na etické otázky se liší v závislosti na konkrétních osobách – ať již pracovnících či dalších zúčastněných. V následující kapitole se budu zabývat etickými otázkami týkající se NRP, které si myslím, že jsou k této diplomové práci ty nejpříznačnější.

3.3.1. Etické otázky náhradní rodinné péče

Na úvod následující kapitoly považuji za nevyhnutelné zmínit, že v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí je zakotvena sociální práce s rodinou, kdy pracovníci musí respektovat základní zásady sociálně-právní ochrany dětí, ale i etický kodex sociálních pracovníků. Zásady a standardy etiky sociální práce byly přijaté v červenci 1994 na Srí Lance a etický kodex sociálního pracovníka České republiky, vychází právě z tohoto etického kodexu. Jedná se zejména o pravidla etického chování pravidel a hodnot, které zaručují postupné zavádění a naplňování určitých standardů kvality v sociální sféře. V tomto smyslu je základním dokumentem principů morálky a chování sociálního pracovníka. Zmíním jen některé, týkající se aktuálního tématu: sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů, sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům, zajímá se o celkovou aktuální situaci klienta a jeho rodiny, dále podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života a neposlední řadě chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení.

Pracovník sociálně-právní ochrany by měl být klíčovou osobou v celém procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Sociální práce by se tedy v jednotlivých fázích

měla zaměřovat na zdárný průběh náhradní péče a být jednotná v přístupech směřujících k naplňování nejlepšího zájmu dítěte (11). Etický kodex sociálních pracovníků přikládám v příloze č.3 , pro nastínění vztahu sociální práce a etiky.

Pokračováním této kapitoly je zaměření na některé etické otázky, které se nabízí spolu s problematikou náhradní rodinné péče. Poměrně často se setkávám s otázkou, zda je vhodnější používat pojem náhradní péče a nebo náhradní výchova. Pojem *náhradní rodinná péče* je v široké veřejnosti poměrně neznámý a mnohdy chybně interpretován. Ve Slovníku sociální práce je používán termín *náhradní výchovná péče*. Pod tímto termínem si musíme představit dvě zásadní formy péče – ústavní a rodinnou (v ČR se těmito dvěma termíny rozumí formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního zázemí tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, pečovatelské rodiny, osvojitelské rodiny, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů, např. prarodiče a poručenství) (12, s.11).

Uvádím definice jednotlivých pojmů výchova a péče pro představu:

Výchova - je záměrným, více či méně systematickým rozvíjením citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobu chování, v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod.

Péče - je v pojetí anglického ekvivalentu *care* a také jeho synonyma *custody* tedy hlídáním, dozorem, dohledem, kontrolou a to i kontrolou ve smyslu řízení, aktem zájmu o daný objekt.

Albín Škoviera ve své publikaci Dilemata náhradní výchovy upozorňuje na sjednocení pojmů. Dle něho je *péče* širším pojmem než *výchova*. Péči chápe jako dlouhodobou, zatímco výchovu si spojuje pouze s dětským věkem. Lze tedy říct, že výchova zahrnuje i péči, avšak pečovat lze i bez toho, že bychom vychovávali. S pojmem náhradní rodinná péče operuje i legislativa, která říká: „ Pro péči o dítě a vytváření harmonického prostředí pro příznivý vývoj dítěte je rodina nezastupitelná. Proto v případech, kdy vlastní rodina dítěte je z různých důvodů nefunkční a nemůže péči o děti zabezpečit, je třeba, pokud je to vhodné, zajistit pro dítě náhradní rodinnou péči“ (5, s.25) .

K objasnění pojmů *výchova* a *péče* použiji následující otázky:

- Co je smyslem výchovy a co je smyslem péče?
- Může být výchova náhradní a nejde více o náhradní péči než o náhradní výchovu?

- Je dětský domov skutečně domovem a nebylo by lepší používat pojem ústavní výchova?
- Můžeme najít společného jmenovatele pro pěstounství a aktivity realizované v dětském domově a zastřešit je jedním pojmem a je jím více péče, nebo spíše výchova?

Objasnění v odpovědích:

- Smyslem výchovy je rozvíjení osobnosti jednotlivce, jde o cílevědomou činnost spojenou s předáváním a formováním určitých poznatků, schopností, hodnot a postojů, které jsou velmi podstatné k určení vztahu k sobě samému i k jiným lidem, okolí, ke světu – je výchova **primární**.
- Smyslem péče je především materiální a sociální zabezpečení dítěte, které se ocitlo v náročné životní situaci.
- Můžeme chápat, že je-li péče zabezpečením jedince, výchova je jeho rozvíjením, tedy kvalitativním posunem. Rozvíjení psychických vlastností, funkcí a procesů nemůže být náhradní. Náhradní může být jen prostředí, ve kterém dítě vychováváme. V podstatě jde o komplementárnost pojmů a obsahu činností, které náhradní výchova a náhradní péče obsahuje.
- Bez výchovy není člověk člověkem. Podívejme se na dnešní děti ve výchovných ústavech. Kolik jich tam je proto, že nemají co jíst nebo co si obléci? Kolik z nich nemá rodiče? Jen pár. Těmto dětem opravdu chybí výchova. Výchova je společným jmenovatelem práce pěstouna v rodině i vychovatele v některém dětském zařízení. Výchova zahrnuje i péči, avšak pečovat lze i bez toho, že bychom vychovávali.
- Znovu se tedy nabízí otázka, co může být náhradní? Péče nebo výchova?

(5, s.27).

Jednotlivé druhy náhradní rodinné péče mají své etické otázky. Kupříkladu osvojení vede k etickým otázkám a z toho vyplývajícím obavám, které způsobuje rivalita náhradní rodiny s biologickými rodinami. Neodmyslitelná je existence negativního mediálního paradoxu, kdy se v médiích můžeme dočíst spíše o kauzách, příbězích, které nedopadly dobře a ty dobré příběhy nemá potřebu nikdo prezentovat, obyčejné životy nejsou pro média tolik atraktivní. Velká část společnosti na pěstouny pohlíží především jako na lidi,

kterí si berou děti kvůli zlepšení své finanční situace, ale většina pěstounů si spíše zaslouží náš obdiv, úctu a podporu (Paventia, 2013).

Je evidentní, že náhradní rodinná péče se citelně dotýká mnoha oblastí, ať už je to v oblasti právní, psychologické, kulturní, sociální a především oblasti etické. Do střetu se zde může dostat několik zájmů najednou, hranice zákona, činnosti soudů a pověřených sociálních pracovníků a na druhé straně zájem dětí, adoptivních rodičů, pěstounských rodičů a biologické rodiny. Pokud nedojde k vyrovnání těchto dimenzí, může dojít k vytvoření dilemat. Zde si můžeme položit otázku, čí zájmy upřednostňovat? A je vůbec správné některou stranu upřednostňovat? Kde je hranice dobrého a zlého? (Schockenhoff, 2004).

Ať již chceme nebo ne, do problematických etických oblastí NRP, se nám vždy, aspoň částečně, dostává subjektivita, která je daná velmi dobrou znalostí teorie s praktickými zkušenostmi, které se neustále obohacují o nové a zajímavé poznatky a u této problematiky obzvlášť (5).

3.3.2. Etická dilemata náhradní rodinné péče

Etická dilemata vznikají z otázek, na které není jasně daná odpověď. K jejich vyřešení se nám nenabízí žádný zákon ani žádný metodický pokyn. Ale podstatné je, nebát se otázek, na které v tu danou chvíli není známá odpověď a přiznejme si, že dilemata jsou v ideálním případě prostorem a podnětem k přemýšlení.

Uvádím dilemata spojená s náhradní rodinnou péčí:

- Dilema první – častým dilematem v rozhodování je, zda zařadit do evidence osob vhodných stát se osvojiteli žadatele, kteří mají „nevhodnou“ minulost. Jedná se o zápis v Rejstříku trestů. Zde je nutná spolupráce s psychologem, který se úzce zaměří na profil pachatele – potencionálního žadatele. *Nabízí se otázka:* je správné trestat žadatele tím, že ho nezařadíme do evidence osob vhodných stát se osvojitelem, který za svůj trest už jedenkrát potrestán byl? Které trestné činy jsou pro osvojení akceptovatelné a které nikoliv? Myslím si, že šanci by měl dostat každý, tedy v rámci daných pravidel a stanovených požadavků.
- Dilema druhé – dalším dilematem je přítomnost postiženého biologického dítěte v rodině. Žadatelé mnohdy naopak hodlají přijmout do rodiny těžce postižené dítě a chtějí využít svých dosavadních zkušeností s péčí o tyto děti. *Nabízí se otázka:* zda je možné dát

žadatelům, kteří mají své dítě se zdravotním handicapem, další takové dítě? Skutečně to žadatelé zvládnou? Nebo jde jen o zneužití žadatelů státem? Ze své praxe vím, že je spousta osvojitelů a pěstounů, kteří vysloveně chtějí pečovat o handicapované dítě. Tito lidé mají silné sociální cítění a naplňuje je právě to, že mohou poskytnout péči postiženému dítěti a mnohdy ne jen o jednomu.

➤ Dilema třetí – ožehavou otázkou po osvojení, je také to, jestli říci či neříci dítěti, že je osvojené. Profesor Matějček, který na tuto otázku zaměřil celou publikaci s názvem „Co řekneme osvojenému dítěti“, v knize uvádí: „*Není žádný hlas krve. Dítě přijímá za matku tu osobu, která se k němu mateřsky chová, a nikoliv jen tu, která ho porodila. Adoptivní rodiče, pěstouni či jiní vychovatelé dítěte v náhradní rodinné péči jsou psychologicky pravými rodiči, jestliže skutečně dítě za své přijímají.*“ (ano, lze vztáhnout i na otázku romství). Rodiče často řeší tuto otázku: říci dítěti pravdu? Přikláním se k názoru sdělovat dítěti pravdu již od prvopočátku, kdy do rodiny přijde. Ve lži se žije špatně a reakce dítěte v pozdějším věku by mohla být šoková a mohla by poznamenat a poškodit již vybudované vztahy.

➤ Dilema čtvrté – aktuálním etickým problémem je otázka baby-boxů. Baby-boxy mají mnoho příznivců, ale i odpůrců. Dítě, o kterém nejsou žádné informace (etnikum, zdravotní stav rodičů aj.) se obtížněji umísťuje do náhradní rodinné péče. Jelikož není známá anamnéza, hrozí riziko infekčních chorob. Dítě z baby-boxu se nabízí absolutně tolerantním žadatelům. Problematika baby-boxů je obsáhlá. *Zde je nutné se ptát: skutečně zachraňují baby-boxy životy? Není to jen jednoduché řešení pro matky, kam odložit své dítě? Můžeme se upínat k budoucnosti bez jakékoliv minulosti? Uvědomujeme si, jak obtížné bude pro dítě zvládnout otázky identity? Dle mého názoru jsou baby-boxy potřebné a nutné, zachraňují životy dětí. I při své práci se dočítám z rozsudků o svěřeni dítěte z baby-boxu do péče pěstounů. Myslím si, že dítě je schopno žít bez své identity než nežít vůbec a být zbaveno života, protože jeho matka byla v krizové životní situaci. Samozřejmě se nabízí matce možnost dát dítě k osvojení po porodu, ale proč chce být v utajení, ví jen ona a důvody mohou být různé.*

➤ Dilema páté – dalším etickým problémem je možnost žadatelů odmítnout nabízené dítě. *Otázky k zamyšlení:* mají mít žadatelé toto právo? Kolikrát? Když žadatelé odmítnou dítě, nejsou nijak sankciovaní, je to pochopitelné, jde většinou o celoživotní rozhodnutí a každý by měl mít právo na odmítnutí. Ovšem po dlouhém čekání, to může být i šoková

reakce. Myslím si, že lidé by měli být vděční za jakékoliv dítě, pokud po něm opravdu touží. Mít konkrétní požadavky na dítě je z mého pohledu nedůstojné pro toho malého tvorečka. A lidská důstojnost je dominantním pojmem celé etiky, může být jakýmkoliv způsobem pošlapána a ohrožována.

➤ Dilema šesté – závažnou etickou otázkou je, zda zařadit či nezařadit do evidence žadatele, kteří mají za sebou závažné zdravotní onemocnění, i přestože jsou nyní ve stádiu klidu. *Nabízí se otázka*: je správné tyto žadatele do evidence zařadit a dát jim možnost vychovávat dítě? Pokud víme, že žadatelé by byli bezpochyby dobrými rodiči, ale mají prognózu např. několik let, mají právo dostat šanci vychovávat dítě? Je důležité hájit zájmy dítěte, které bude své rodiče potřebovat po podstatně delší dobu, nebo hájit zájmy žadatelů, kteří jsou si vědomi svých reálných možností? Dá se lékařská prognóza nějak zaručit? V tomto případě si nejsem jistá, jaké zaujmout stanovisko a vyjádřit svůj názor. Tento žadatel by byl zajisté dobrým rodičem, ale při naplnění progózy by dítě psychicky trpělo a zajisté by došlo k narušení jeho celkového stavu při ztrátě blízké osoby.

➤ Dilema sedmé – z problematických dilemat je *k zamyšlení otázka* práva dítěte na oba rodiče. Úmluva o právech dítěte hovoří o všech jeho právech, které uvádím výše v legislativním rámci. Je nutné vždy zvažovat, zda osvojení je v zájmu dítěte, neboť osvojením v podstatě dítě ztrácí svou biologickou rodinu. I přestože rodina nejevila zájem, nechtěla se o dítě starat, je na zvážení, zda může původní biologické vazby tímto způsobem zpřetrhat. Ale obecně bych určitě kontakt mezi náhradní a biologickou rodinou nezavrhovala, dítě má právo na svoji biologickou rodinu, i když vzájemné bariéry mohou oboustrannou komunikaci komplikovat.

➤ Dilema osmé – za nejtěžší etickou oblast je považována spravedlnost. Pracovníci náhradní rodinné péče se snaží být spravedliví, ovšem žadatelé mají jiný názor, stěžují si na příliš dlouhé čekání a kritizují, že proces zprostředkování není spravedlivý. Jak ale docílit spravedlnosti? Nepletou si žadatelé v těchto případech spravedlnost s rovností? Kdo má právo posuzovat, co spravedlivé je a co nikoliv? Jak poznat spravedlnost v oblasti náhradní rodinné péče? Dle mého názoru díky neprůhlednosti situace v oblasti náhradní rodinné péče jsou informace pro veřejnost tabuizovány a vznikají kolem této problematiky různé mýty a převládají informace o tzv. špatné praxi. Z vlastních zkušeností vím, že náhradní rodinná péče není zbytečně protahovaným procesem (jak je chybně prezentováno). Proces při zprostředkování musí být velmi

důsledný a opatrný, neboť dětem již ublíženo bylo, minimálně psychicky. Nejedná se o žádnou diskriminaci při detailním prověřování žadatelů, I když často to žadatelé takto pocítují a mnohdy cestu za dítětem vzdávají, je to ovšem jen obezřetnost a nutnost ze strany státu.

Všechny výše zmiňované dilemata nám ukazují, že jen praxe naučí pracovníky pružně reagovat na nastalé skutečnosti. Může se nám zdát, že naše společnost v tomto směru stagnuje a nevyvíjí se, opak je pravdou. Naše společnost se vyvíjí, sice ne tak rychle jako elektrotechnika a jiné turbulentní oblasti, ale vyvíjí se o to kreativněji a neočekávaněji. Jediné, co je možné udělat pro správné rozhodování úředníků, je dohlížet na to, aby na pracovních pozicích týkající se náhradní rodinné péče, pracovali vzdělaní odborníci s všeobecným rozhledem a vlastním vysokým morálním kreditem. Ze své pozice na oddělení pěstounské péče můžu jen potvrdit, že sociální pracovníci, které svoji práci s těmito lidmi nezvládají, nebo nemají ten správný a kladný přístup, ze svých míst odchází a jsou nahrazovány jinými kvalifikovanými sociálními pracovníci. Setkala jsem se i s negativní stránkou při výběru pěstounů, kdy sociální pracovníci jsou mnohdy pod tlakem a musí pěstouny verbovat, i když jim nevěří a mají k nim výhrady. Ale nahlas to říci nikdo nechce.

Závěrem u této kapitoly je třeba říct, že při hodnocení žadatelů by mělo být prvotní to, že ne každý člověk může být náhradním rodičem a prioritním kritériem nás všech je chránit zájem dítěte (12, s.69-78).

3.4. Děti potřebují žít v rodině

Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.

Lev Nikolajevič Tolstoj

Na otázku, co je to „rodina“, pravděpodobně jinak odpoví ekonom, jinak právník, sociolog či demograf. Z pohledu dítěte nejsou vnější znaky rodiny příliš podstatné. Dítě pro to, aby se mohlo vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobu zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém a přijímajícím (7).

„Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají – a je pro ně zcela nepodstatné, zdali tihle „jeho“ lidé na to mají, či nemají potvrzení z porodnice.“

(7, s.16) .

Osiřené dítě, ztráta jeho vlastních rodičů, ať již proto, že zemřeli, nebo se nemohou o dítě starat, je ve většině případů tragédií a neštěstím pro samotné dítě, vždy je však vážným nebezpečím pro jeho vývoj. Osiřené dítě má ovšem svou historii. Začíná od doby, kdy vzniká rodina, kdy v rodině se dítě narodí, ale i vyrůstá a jejím prostřednictvím vstupuje do společenského dění, do života. Aby i nadále po osiřené byly náležitě uspokojovány a uspokojeny potřeby dítěte, nastupuje a zaujímá významné místo ona náhradní rodinná péče (3, s.12).

Rodina je pro dítě zázemí, ze kterého bude vycházet při vytváření dalších vztahů se svým okolím. Tyto poznatky jsou v současné době prověřeny řadou výzkumů zabývajících se faktory, které významně ovlivňují rané období dítěte (5, s.69). Dítě má vyrůstat v prostředí citově vřelém (přijímajícím) a stálém. I ve vlastní (biologické) rodině musí být dítě svými lidmi citově přijato, aby se mohlo psychicky dobře vyvíjet. Přijetí dítěte je základnou pro budování jeho životní jistoty – naopak nestálost prostředí jeho životní jistotu podlamuje (13).

3.4.1. Odkud děti přicházejí

Důvody, pro které se dítě ocitne mimo svůj domov a své rodinné zázemí mohou být různé. Zatímco v minulosti se umísťovalo do náhradních rodin nejspíše kvůli nemoci, chudobě nebo úmrtí rodičů, dnešním důvodem je z více než 50% zneužívání nebo zanedbávání dětí, případně nezvládnutá péče a týrání. Selhávání rodičů, kteří jsou většinou dlouhodobě závislí na sociálních dávkách je nejčastější příčinou pro umístění dětí do ústavní péče.

Níže uvádím některé případy osiřené dítěte, ovšem tyto důvody se mnohdy vzájemně prolínají.

- *Rodiče se o své dítě starat nemohou* – rodiče zemřeli nebo mají překážky, aby se o své dítě mohli starat. Je to například jejich onemocnění, hospitalizace, vazba či výkon trestu, patří sem také nepříznivý stav dítěte, kdy není možné o dítě pečovat v domácím prostředí, aj.
- *Rodiče se o své dítě starat nechtějí* – někteří jedinci svůj rodičovský pud v sobě vůbec neprobudili nebo jim selhal (porucha osobnosti). Občas se stává, že narození dítěte je pro jeho rodiče velmi složitá situace, ať už je to nezralost,

neschopnost si poradit s vlastním životem. Nejčastějším řešením je právě opuštění dítěte.

- *Rodiče se o své děti starat neumějí* – většinou se jedná o děti zanedbané, o děti týrané, zneužívané, ohrožené výchovou a péčí svých rodičů, kteří si ke svým dětem nevytvořili citový vztah a nepřijali základní společenské normy. Příčinou bývá patologie rodičů a v tomto případě jsou mnohdy děti ohroženi i na životě. A právě kvůli zanedbané péči od svých rodičů, trpí některé děti pomočováním, mají zkažené zuby, problémy s růstem, špatný zrak a nebo vady řeči.

Pokud není v krátkém období možný návrat dítěte do své vlastní rodiny, musí se hledat varianta pro řešení jeho situace a dítě má právo vyrůstat v náhradní výchově. Náhradní výchova je uskutečňována formou **náhradní rodinné péče** – svěřeni do péče fyzické osoby (tzv. péče jiné osoby, péče osvojitele, pěstounská péče, péče poručníka) a nebo **ústavní péče** – svěřeni do péče zařízení (děti v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, děti s nařízenou ústavní výchovou nebo ochrannou výchovou, děti umístěné do ústavů (zařízení) rodiči, zařízení, ve kterých je uskutečňována ústavní péče – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let věku, dětská centra, diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, domovy pro osoby se zdravotním postižením). (Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

3.4.2. Identita dítěte

Velmi kritickým obdobím, které je u mnoha dětí shodné, je hledání svého původu, své identity. Budou chtít vědět kde se narodily, jaké bylo jejich dětství a proč je někdo nechtěl (14, s.2).

S přijatým dítětem přijímají jeho náhradní rodiče také jeho minulost. Je to obdobné jako když vstupujeme s partnerem do manželství, musíme počítat s tím, že za tímto člověkem stojí také jeho předci, celá jeho rodina, rodinné tradice, rituály, postoje, kultura, výchova apod. V případě přijímání dítěte do náhradní rodinné péče jde o skutečnost, na kterou je třeba se dobře připravit. Náhradní rodiče nikdy neví co je čeká a praxe ukazuje, že při přijímání nejmenších dětí do adopce je nejvhodnější o faktu adopce mluvit otevřeně hned od začátku, byť tomu ještě dítě ani nemůže rozumět. Jedině tak lze předejít stresům provázejícím přípravu na sdělení – *odkud jsem?* Při budování zdravého sebevědomí dítěte

by měla náhradní rodina k tématu biologické rodiny přistupovat opatrně. Biologičtí rodiče nejsou soupeři, je nutné je přijímat jako fakt a s dítětem vše probírat s nadhledem. Svě vlastnosti má dítě v sobě po svých biologických rodičích a dědičné předpoklady se změnit nedají. Člověk získává v době početí svou genetickou výbavu a jeho genotyp se během života nemění, budoucí rodiče nemohou nikdy předem odhadnout jaké jejich *nové dítě* bude mít schopnosti, ovšem vlivem výchovy, která mu bude poskytována v maximální péči se může rozvíjet jeho potenciál. Prostředí může zvýhodňovat jedince s určitými vlohami. Cílem budování zdravé identity je vytvoření identity smíšené, nikoliv dvojí. Přijaté dítě by mělo vědět, že má své kořeny, ze kterých má možnost čerpat to, co je pro něj dobré, a to také rozvíjet, ale také by mu mělo být jasné, kde je jeho opravdový domov. A ten je tam, kde je přijímáno se vším všudy (Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

Opakem identity je anonymita, což znamená situaci, kdy nemáme žádné společenské „já“, kdy jsme mimo běžné lidské vztahy, kdy jsme součástí nějakého dění, které nás však nepřijímá jako svébytnou individuální osobnost (14, s.3).

Jak připravit dítě s odlišnou identitou na život ve společnosti uvádím nyní v několika bodech:

- Seznámit se a budovat s dítětem jeho odlišnou identitu.
- Připravit se na všetečné otázky dítěte ohledně světa, ze kterého pochází.
- Mluvit vždy pravdu, i když může být s ohledem na věk dítěte poněkud zjednodušená.
- Připravovat dítě na nespravedlivý svět a zároveň mu ukazovat způsoby, jak se v něm dá úspěšně přežít.
- Nebát se využívat známosti a konexi, které jim mohou pomoci v životě.
- Podporovat vzdělání své i svých dětí, co by klíče k řešení mnoha problémů.

(10) .

Pro informaci zmiňuji, že Společnost speciální pediatrie usiluje o zrušení baby-boxů, z důvodu, že nezachraňují životy, ale připravují děti o identitu. Zakladatel baby-boxů Ludvík Hess se kritice brání, a jak on sám uvádí v článku pro deník Právo ze dne 31.10.2015, identitu si vytváříme především svojí prací a postavením ve společnosti, v rodině, mezi přáteli. To je jediná definice identity člověka, kterou Hess uznává. Lidí, kteří neznají své rodiče, jsou v české zemi statisíce a žijí. Přikláním se svým názorem k panu Hessovi, vždyť jen i kdyby se zachránil jen jeden život dítěte, tak je to velká věc,

právo na život má každý. Dle oficiálních údajů MSPV bylo od roku 2005, kdy byly zprovozněny první baby-boxy do roku 2015, odloženo celkem 125 dětí.

3.4.3. Jaké jsou potřeby rodičů a jaké jsou potřeby dětí

Z obecného pohledu jsou potřeby dítěte závislé především na věku, pohlaví, zdravotním stavu a prostředí, ze kterého dítě pochází.

Chce-li náhradní rodič porozumět specifickým potřebám dítěte, je třeba se nejdříve seznámit se základními potřebami dětí, mezi ty základní patří tyto:

- potřeba stimulace – vedení organismu k aktivitě
- potřeba smysluplného světa – řád, smysl, který umožňuje dítěti učit se, přizpůsobovat se životním podmínkám
- potřeba životní jistoty – zbavení se úzkosti a nabývání pocitu bezpečí, k naplňování dochází v mezilidských vztazích
- potřeba pozitivní identity – tedy vlastního „já“, přijetí sama sebe a své společenské hodnoty
- potřeba otevřené budoucnosti - uspokojivé prožívání osobního běhu života

(Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

Ke specifickým potřebám se řadí ze všeho nejvíce potřeba jistoty ve vztazích ke svým lidem. Jde o staronový poznatek, který nebyl žádným tajemstvím ani pro naše prababičky. Člověk se vyvíjel na této planetě hezkých pár miliónů let jako živočišný druh a jako váženou vědní disciplínu, týkající se potřeb člověka, bych zmínila biologii chování tedy *biologické potřeby*.

Matka příroda nám nadělila **rozum** a pojistila si nás ještě důkladněji a přidala nám k tomu **vztah**. Výstižné slovo, slyšíme v něm „vztahovat se“, „natahovat se“ vzhůru za někým či k někomu. Okamžitě si představíme dětské ručičky, vztahující se k mámině náruči. Aby lidské mládě přežilo, potřebuje mít ty svoje lidi, kteří mu poskytnou ochranu a pomoc, protože samo by bylo přespříliš bezmocné. Těmto jeho lidem na něm však musí obrovsky záležet, poskytovat mu ochranu a pomoc, která je hluboce založená na psychické potřebě, jinak by celý mechanismus nefungoval. Mezi nejzákladnější lidský vztah, který je uspokojován vzájemnými psychickými potřebami je *lidská mateřská láska* (pozor, ale i *otcovská*). Jak píše Zdeněk Matějček - skláním se před dokonalostí tohoto přírodního

mechanismu, je podivuhodně mnohotvarý, vždy originální a co nejdůležitějšího, je schopen vývoje, kultivace, pěstování, vzdělávání, jak o tom svědčí celá lidská kultura.

Pro správný vývoj dítěte je nutné, aby bylo specificky lidsky stimulováno a jen dostatek adekvátních podnětů pro nervovou soustavu a s tím související pohybový rozvoj může zabránit tomu, aby dítě bylo opožděné a nedokonale se vyvíjející. V kojeneckém ústavu při veškeré dobré organizaci práce a poučenosti personálu, přece jen tohle není možné. Brání tomu nejen větší počet dětí na jednu sestru, ale nejvíc právě nedostatek onoho osobního vztahu. Přiznejme si, že pro ni je to přece jen služba, ne soužití s dítětem. Specifický citový vztah dítěte k mateřské osobě se rozvíjí kolem 7.-8. měsíce života. Celková atmosféra rodiny, která silně formuje vyvíjející osobnost dítěte, je závislá na ustavičném těsném soužití všech členů (23, s.139). Citový vztah vytváří základ pro vztah dítěte k širšímu sociálnímu okolí. Děti vyrůstající v podmínkách dětských domovů a jiných zařízení s tzv. kolektivní výchovou trpí psychickou deprivací. *Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu* (23).

Pro dítě je rozhodující psychologické rodičovství, založené na vnitřním psychickém, citovém přijetí dítěte a nikoliv, jak by si mohli mnozí myslet, jen na biologickém rodičovství. Plnohodnotnými rodiči se stávají ti, kteří mu dovedou poskytnout pocit jistoty a bezpečí sami v sobě, ve svém vztahu k němu. *Že je přijali se všim všudy za své. Dítě za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají a mají je rádi* (15, 9-16). Dlouhodobým sledováním bylo zjištěno, že stejně jako děti mají své psychické potřeby, že totéž platí i o potřebách dospělých lidí a že tyto potřeby jsou uspokojovány životem s dětmi.

Mezi základní potřeby rodičů patří ty samé hodnoty jako u dětí:

1. *Potřeba stimulace neboli náležitého zásobení podněty*

Jde o to, aby člověk neměl život prázdný a nudný. Potřebuje zaměstnání a rozptýlení. Potřebuje podněty v patřičném množství, kvalitě a proměnlivosti. Z rozhovorů s uchazeči o adopci je známé, že často říkávají: „ Je tu prázdnno, není tu žádný život, všechno máme, ale my si toho neužijeme, když tu nikdo není, kdo by to s námi sdílel.“ Má-li člověk jednou dítě, rozhodně se nenudí a má o starosti postráno.

Dítě je živý tvor, žije, hýbe se, vyvíjí se, má svou hlavu, něco chce, s něčím je spokojen s něčím není. Domácí zvířátka, jako pes a kočka, to také dovedou, ale dítě je přece jenom ještě něco podstatně jiného, je to člověk a celá jeho i naše lidská budoucnost jsou spojeny a propojeny. Dítě se stává předmětem našeho výchovného působení a současně ovlivňuje nás, vychováváme je a současně jsme sami vychováváni, ono zraje do dospělosti a my s ním zrajeme k životní moudrosti. Podněty, které nám přináší, jsou neopakovatelné, nikde jinde nezískatelné. Nedají se vyčíst, nedají se simulovat žádnými elektronickými hračkami.

2. Potřeba smysluplného světa

Mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký pořádek a smysl. Soužití s dítětem se stáváme zkušenějšími. S dítětem prožíváme radosti i starosti, hrdost nad jeho úspěchy a zklamání nad jeho neúspěchy. Dítě nás dovede nadchnout i ponížit, rozčítit i uklidnit. A teprve, až pocítíme úzkost při jeho nemoci nebo jiné nepříjemnosti, poznáme, jak hluboce jsme spojili svůj osud s jeho osudem. Ano, dítě dává našemu myšlení a jednání směr – cíl - smysl. Všechno co děláme, je v nějakém vztahu k němu a pro ně.

3. Potřeba životní jistoty

Uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje mu cílevědomou aktivitu. I když dítě jednou opustí domácnost a založí si vlastní rodinu, neopustí rodiče citově. V pozadí rodičů zůstává vždy představa, že ve stáří o ně bude postaráno a nabízí se záruka životní bezpečnosti a citového uspokojení než v domovech důchodců a jiných nanejvýš užitečných státních institucích.

4. Potřeba pozitivní identity čili vlastního „já“

Tato potřeba znamená přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Opakem identity je anonymita. Dítě přináší do rodiny společenskou hodnotu rodičů, ať už jde o rodičovství vlastní nebo náhradní. Rodina se stává předmětem státní legislativy, neboť o ní je celý Zákon o rodině. Rodina vystupuje z anonymního davu a stává se určitou rodinou se svými potřebami, nároky a právy. Díky novému dítěti mají rodiče pocit, že jsou něčím víc než byli dosud.

5. Potřeba otevřené budoucnosti, jinak řečeno potřeba naděje a životní perspektivy

Naplněním této potřeby dochází k uspokojivému prožívání osobního běhu života. Naopak, ztráta životní naděje, vede k zoufalství. Jsou-li děti v životě člověka, tak nejen, že si s něčím pořád děláme starosti jako rodiče, ale také se na něco těšíme, něco vyhlížíme,

něco plánujeme, zkrátka pořád se zaměřuje život na budoucnost. S dětmi, se ale rodič zaměřuje i na svoji osobní budoucnost. Sice náhradní rodič nemůže doufat ve svůj genetický vklad u dítěte, ten mají děti po svých vlastních rodičích, ale bude v nich pokračovat všechno, co jim jejich náhradní rodiče předali, za dobu vzájemného soužití a to rozhodně není málo. Na geneticky cizích základech vyrostla osobnost, která je dílem jejich výchovy (16, s. 56-59)

Přiznávám, že občas mi běhá mráz po zádech, při studování rozsudků o odebrání dítěte vlastním rodičům. Jak biologický rodič neplní svoje povinnosti a nezajišťuje běžné potřeby dítěti jako je jídlo nebo bydlení, nedbá o řádnou školní docházku a nebo ho navádí k trestné činnosti. Tyto zanedbané děti jsou po příchodu do dětského domova vděční za cokoliv. Právě tyto děti, které ztrácejí původní výchovné prostředí, svoji jistotu, si zaslouží pomoc prostřednictvím nového rodinného prostředí s milujícími náhradními rodiči, děti jsou vděčným zdrojem citové odezvy (Wikiskripta.Náhradní rodinná péče. 2014).

3.4.4. Co přináší dítě rodině a co přináší rodina dítěti

Není prakticky žádného rozdílu v tom, co dítě samo v sobě (svou vlastní existencí) přináší rodičům vlastním, nevlastním, pěstounům a osvojitelům. Pro dítě jsou rodiče nejdůležitějšími lidmi na světě a na rodičích je, jakého člověka z něho vychovají a jak se pak dítě dokáže vyrovnat s vlastním životem. Pro dospělého člověka je rodičovství jednou z nejvýznamnějších součástí jeho sebevymezení. Vztahy vyplývající ze základní generační posloupnosti jsou podstatné po celý život, i když v různém věku mají trochu jiný význam. Představují vazbu k rodu a tím i pevné zakotvení jedince. Pokud by něco takového nebylo možné, působí rodová nezakotvenost jako celoživotní zdroj nejistoty. Nemusí být ani rozhodující, zda jde o rodinu biologickou, nebo náhradní.

Děti rodičům přináší různá uspokojení, ale zároveň jejich výchovou jsou v mnoha činnostech zatěžováni.

Děti jsou zdrojem mnoha nových podnětů a přináší rodičům tyto motivační faktory:

- ✓ nové zážitky a zkušenosti, které je mohou obohacovat, ale na druhou stranu může jít o stereotypní péči, které může omezovat a zatěžovat rodiče

- ✓ jsou vděčným zdrojem citové odezvy, přijímají lásku rodičů a oplácejí ji, avšak dítě může být chápáno i jako překážka k naplnění jiných vztahů, třeba partnerských či přátelských
- ✓ uspokojuje potřebu seberealizace, schopnost rodičů mít potomstvo potvrzuje normalitu u náhradního rodičovství je naplněním určité představy, naplnění svého altruismu, přestože na ni určitá část populace nahlíží ambivalentně, tj.s kombinací obdivu a údivu
- ✓ je pokračováním života svých rodičů, funguje jako potvrzení jejich kontinuity. V potomstvu přežívají jejich vlastnosti, tradice, hodnoty, zvyky, ale ani náhradní rodiče nezůstávají neuspokojeni, dítě pokračuje v jejich symbolické existenci.

Význam rodičů pro vývoj dítěte je dán tzv.intuitivním rodičovstvím, což je schopnost vnímat signály, které dítě poskytuje a rodič musí rozlišovat , co určitý projev znamená a reagovat na něho odpovídajícím způsobem. Toto chování je základem pro rozvoj schopností a dovedností nejen u dítěte, ale i u rodičů. Rodič i dítě se společně učí. Rodič musí být k jeho potřebám dostatečně citlivý a musí přizpůsobit své chování jeho potřebám. Rodiče jsou zdrojem jistoty, protože dokáží svým chováním dítěti signalizovat, zda je, či není situace dostatečně bezpečná a ovlivňují jeho chování i získávání nových zkušeností. Mezi rodičem resp. pečující osobou a dítětem se vytváří určitý komunikační systém, který jim umožní rozlišovat význam různých sdělení. Je důležité, aby rodič pochopil, co znamenají projevy dítěte a naučili se s ním komunikovat (24, s.6-7).

3.4.5. Období úvah a rozhodování

Rozhodnutí učinit první krok ve věci náhradního rodičovství si pečlivě rozmýšlí většina párů a může být různě dlouhé, u některých lidí zraje rozhodnutí podat si žádost o NRP až několik let. Statistiky uvádějí, že od chvíle kdy začně dvojice o adopci mluvit, do okamžiku, kdy se uskuteční první aktivní impuls, uplyne obvykle jeden rok. Nápad se nejprve objeví v podobě zaseté myšlenky, která se rozvíjí a nabírá na síle (12, s.39).

A myšlenka je kormidlem života, jak praví básník Samuel Smiles:

Zasej myšlenku, sklidiš čin.

Zasej čin, sklidiš zvyk.

Zasej zvyk, sklidiš charakter.

Zasej charakter, sklidiš osud. (17, s. 146).

Lidé jsou rozdílní, někteří svoji touhu po dítěti vyslovují nahlas a mluví o ni před svými nejbližšími, přáteli, někteří si hovory na toto téma schovávají pro chvíle rodinné intimity a jen ve své fantazii si představují, jaké by to bylo žít společně s „cizím“ dítětem. Pomalu sbírají síly a odvalu, aby se odhodlali podniknout první kroky k přijetí „cizího“ dítěte do vlastní rodiny. *Lze se vůbec nějak připravit na přijetí dítěte do rodiny?* Cesta za dítětem je cesta dvou lidí případně jednotlivce, ale více, jak dva lidé se na cestu za dítětem vydat nemohou. Je potřeba se na cestu vybavit vlastní mapou a aspoň teoreticky vědět do začátku, jaké jsou pěšiny, silnice, kopce, černé lesy a srázy, které cesty jsou slepé a které jsou schůdné (8, s.292).

Každopádně konečné rozhodnutí je svobodné a je jen na každém z rodičů, zda spojí s dítětem svůj život, budou s ním dnes a denně a budou s ním prožívat dobré i zlé. U žadatelů, u kterých zraje jejich rozhodování až několik let se obvykle jedná o ty, kteří mají osvojení či pěstounskou péči až jako poslední možnost – tedy pokud nevyjde nic jiného, tzv. vezmou za vděk osvojením nebo PP. Psychologové tento druh motivace příliš nevítají. (12, s. 50-54).

Každý, kdo smýšlí o přijetí opuštěného dítěte, by se měl **zeptat sám sebe**:

- ✓ Mám dost fyzických a duševních sil, abych dítě vychoval/a?
- ✓ Jsem tolerantní a otevřený/á vůči druhým?
- ✓ Zajistím dítě finančně?
- ✓ Co se mi v životě podařilo, co jsem dokázal/a?
- ✓ Co se mi nepovedlo, co mi schází?
- ✓ Jaké bylo moje dětství?
- ✓ Jaké je moje manželství?
- ✓ Jsem ochoten/a se vzdát svého pohodlí?
- ✓ Jsem opravdu schopen/a věnovat se plně dítěti?
- ✓ Jsem ochoten/a se přizpůsobit?
- ✓ Věřím, že přesvědčím okolí, že toto rozhodnutí je správné?
- ✓ Nebude pro mě dítě překážkou v profesní dráze?
- ✓ Dovedu si představit, co obnáší výchova dítěte?
- ✓ Dovedu si konkrétně představit, jaké by dítě mělo být?
- ✓ Dovedu posoudit, jaké dítě bych opravdu nedokázal/a vychovávat?
- ✓ Mohu upřímně říci, čím mohu být dítěti prospěšný/á? (16, s.22).

Zodpovědní jedinci si odpoví pravdivě a posoudí svoji sílu a dobrou vůli přijmout dítě, mnohdy se složitou minulostí, za své. Všeobecně jsou nároky na rodiče v zásadě stejné, ať už jde o původní nebo nové rodiče, tj. osvojitele či pěstouny. Pro budoucí rodiče vyplývají z jejich rozhodnutí i další důležité okolnosti a to například, jestli jejich důvody k přijetí dítěte byly z jejich vnitřního přesvědčení, zda-li je jejich zaměstnání stále a dokážou finančně dítě a rodinu zajistit, je-li jejich pracovní vytiženost taková, že budou mít dostatek času na výchovu dítěte a dokáží se přizpůsobit potřebám dítěte. Samozřejmě bytová situace musí být taková, aby všestranně zajistila potřeby dítěte. Důležitý je zcela čistý trestní rejstřík, duševní a fyzická schopnost vychovávat dítě. Nejspolehlivější podmínkou, aby se dítě zdárně vyvíjelo, je zajistit mu stabilní rodinné zázemí. Proto se dává přednost těm manželstvím, která jsou stabilní, zralá, trvalá, neproblémová a mají společný výchovný přístup k dítěti. Rodiče by měli přijmout dítě, takové jaké je, vžít se do jeho citění a jeho světa, být tolerantní, laskaví a otevření. Výchova dítěte by měla být bez jakéhokoliv jeho duševního a fyzického strádání. Poslední důležitou a neodmyslitelnou povinností je co největší komunikace a spolupráce s odborníky a zainteresovanost odborníků (16, s.21).

Při rozhodování je důležité hovořit o svém úmyslu v širší rodině. Je potřebné, aby budoucí (nevlastní) sourozenci, babičky, dědečkové, strýčkové a tetičky, synovci, neteře a jiní příbuzní přijali dítě za své. Zkušenosti adoptivních a pěstounských rodičů říkají, že neexistuje žádná příprava na to jedno konkrétní dítě, v každé rodině je tolik proměnných, že skutečně není snadné postihnout všechny aspekty. A kromě toho, každé dítě je jiné a i když se mohou ve svých projevech podobat, vyžaduje každé jiné přístup. Za opravdu nejdůležitější v přípravě na přijetí dítěte považují osobní kontakt s jinými rodinami, které již dítě v náhradní rodinné péči mají. Důležité je vědět, že různé nestátní neziskové organizace, zabývající se náhradní rodinnou péčí, nabízejí akce, kterých se mohou náhradní rodiče zúčastnit a vše si osobní účastí přiblížit. Nejznámější sdružení je např. *Děti patří domů*, jehož členové jsou skutečně přesvědčeni, že děti patří domů. Poslání a cíle jsou ze samotného názvu sdružení viditelné (18, s.24). Dále mezi známá sdružení patří *Náruč dětem*, zabývající se informováním laické veřejnosti o náhradní rodinné péči. Rodičovství v osvojitelské nebo pěstounské rodině, je vlastně rodičovstvím sociálním, klade na osoby, které se pro ně rozhodly – ať již z jakýchkoliv důvodů, vážné nároky a požadavky, o těch už jsem se zmiňovala výše v textu, a proto každý, kdo se chce ucházet o

dítě do vlastní péče, by měl nejprve řádně měřit sám sebe, posuzovat všechny okolnosti, a to nejen z hlediska svého vlastního života, ale také života toho, kterého chce přijmout. Teprve po náležité rozvaze by měl o dítě požádat (3, s.28)

3.4.6. Kritéria žadatelů o náhradní rodinnou péči

Začnu odborně – žadatelem se rozumí taková osoba, která podala žádost o zprostředkování NRP u příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ovšem lidé, kteří se stávají žadateli, jsou často velmi různí, stejně tak jejich důvod. Ohrazují se proti tomu být „žadateli“ nazýváni, ohrazují se tím, že v podstatě o nic nežadají, oni nabízejí. Děti mají přirozené právo na rodiče. Byla to praxe běžně užívaná mnoha kulturami. Děti byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu jinak, rodiče jsou vybíráni pro opuštěné dítě. Na počátku cesty je období příprav, prověřování a posuzování dané rodiny. Proto je na příslušných pracovnících, aby objektivně posoudili celou situaci a připravili všechny podklady pro náležité rozhodnutí soudu o svěření dítěte do některé z forem NRP (Rodina Online, 2015).

Za nejdůležitější kritéria považují Radvanová-J.Koluchová-J.Dunovský (3), tato:

a) Věk žadatelů

Žadatelé by měli být ve věku, který je přiměřený věkovému rozdílu mezi dítětem a běžným průměrem věku rodičů v populaci. Obecně se udává, že vhodnější jsou mladší rodiče. Horní věková hranice by neměla přesahovat 40-45 let.

b) Zdravotní stav žadatelů

Neměl by být v rozporu s vlastním smyslem náhradní rodinné péče, aby byl zabezpečen zdravý a správný vývoj svěřeného dítěte po všech stránkách, jeho dobré výchovy. Podrobné lékařské vyšetření by mělo tuto otázku vyřešit. Zároveň je nutné přihlížet k úrovni domácího prostředí žadatele po hygienické stránce, aby bylo zajištěno vytváření zdravých životních podmínek pro svěřené dítě.

c) Rodinné poměry a vztahy žadatelů

Tyto dva aspekty jsou při náhradní rodinné péči významným činitelem při posuzování základních podmínek pro přijetí dítěte a jeho život v dané rodině. Zaměření je hlavně na vztahy mezi manžely, a to z hlediska jejich stability, pevnosti a vzájemného porozumění. Stává se, že při delší bezdětnosti je

manželství vnitřně rozvráceno a přijetí dítěte má vážné nesrovnalosti mezi manžely odstranit, vyrovnat. Pokud je příčinou nezdravého stavu manželů pouze bezdětnost a to je vždy spíše výjimkou, pak není proti svěřeni dětí námitk. Nikdy však nelze připustit svěřeni dítěte tam, jsou-li důvody poruchy manželství jinde než v nemožnosti mít děti. Pokud přichází svěřené dítě do rodiny, kde již děti jsou, je nutné brát také v úvahu mínění dětí v rodině žadatelů.

d) *Charakteristika osobnosti po stránce psychologické*

Zde bývá těžiště výběru osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny. Stále více se požaduje při tomto posuzování i podrobné psychologické vyšetření, zaměřené nikoli na stupně inteligence, ale především osobnosti jako celku, charakteru, emocionálních i speciálních vlastností. Právě tyto vystupují často značně do popředí a podmiňují řadu problémů ve vztahu k nové rodině, k okolí. Samostatně se zkoumají důvody, pro něž se žadatel či žadatelé rozhodli přijmout dítě do péče. Neméně důležité je posoudit či odhadnout vztah žadatelů k dítěti, jejich schopnosti přijímat dítě takové jaké je, tzn. zjistit jejich představy o dítěti, o jeho vlastnostech, jaké by mělo mít, a současně také náročnost na vyplnění těchto představ. Tomuto bodu je věnována velká pozornost a posuzováním se zabývá větší kolektiv odborníků, aby byla poznání co nejpřesnější a také co nejobjektivnější.

e) *Ochota spolupráce nových rodičů s pracovníky péče o dítě*

Připravenost nových rodičů přijímat rady, pokyny pracovníků a jejich celková účast při vlastní péči a výchově dítěte je velmi důležitá pro další vývoj rodiny při jejich náhradní rodinné péči.

3.4.7. Období posuzování budoucích rodičů

K přijímání opuštěných dětí do nových náhradních rodin docházelo již odedávna. V roce 1963, kdy byl vydán zákon o rodině a tím se rodina dostala na první místo mezi výchovné instituce, bylo umožněno dle tohoto zákona zbavit rodiče jejich rodičovských práv, v případě zanedbání svých rodičovských povinností a nebo zneužití rodičovských práv. Byla tak poprvé umožněna výchova formou adopce (osvojení). Byla to praxe běžně užívaná mnoha kulturami. Slovo adopce znamenalo původně „vyvoliti“, tzn., že děti byly svými novými rodiči vyvoleny. Dnes je tomu naopak – pro opuštěné děti jsou vybírání noví (náhradní) rodiče.

Za každé dítě zodpovídají jeho zákonní zástupci, zpravidla jeho rodiče. Pokud rodič v roli zákonného zástupce nebo v roli vychovatele selže, musí zájem těchto dětí hájit někdo jiný. Právě proto je role těch, co zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině, velice důležitým a zodpovědným úkolem. Na počátku je období příprav, prověřování a posuzování budoucích osvojitelů či pěstounů. Právě na výběru nejvhodnější rodiny pro konkrétní dítě závisí další život ohroženého dítěte. Tato cesta má však svá závazná pravidla (Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

Jak jsem již uváděla problematiku rodinné péče upravuje zákon č.359/1999 Sb. Jako jednu z nezbytných podmínek pro zařazení žadatelů do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny je absolvování psychologického posouzení. To se skládá z několika schůzek zaměřených na rozhovory, vyplňování dotazníků. Velký důraz je kladen na stabilitu manželství, to může výrazně ovlivnit život dítěte v jeho nové rodině. Nejpodstatnější pro úspěch NRP je navázání partnerské spolupráce, vytvoření bezpečného prostředí a přátelské atmosféry, neboť člověk se může cítit při odborném posuzování bezmocný a ponížený, jelikož zkoušky zasahují příliš do soukromí. Vyhledávání vhodné rodiny pro konkrétní dítě je výsledkem odborných aktivit celé řady jednotlivců a pracovních týmů, říká se jim poradní sbor, který musí vytipovat k dětem vhodné žadatele. Různé formy NRP vycházejí z odlišných potřeb jednotlivých dětí a z daných objektivních možností. Pozornost věnována vhodnému výběru dětí a rodin by se měla projevit snížením rizika ohrožení nově vzniklajících rodin (19).

Problematiku zprostředkování osvojení a pěstounské péče vysvětluje a upravuje § 19a zákona o SPOD. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče nyní uvádím v konkrétních bodech a spočívá v:

- ✓ Vyhledání dětí vhodných k osvojení nebo svěřením do pěstounské péče.
- ✓ Ve vyhledání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny.
- ✓ V odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny.

Ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou (Rodina Online, (C) 1999-2015).

Jestliže se už budoucí rodiče rozhodli přijmout opuštěné dítě, musí nejprve získat doporučení příslušného úřadu. V praxi to znamená:

- navštívit v místě bydliště okresní úřad – odbor sociálních věcí a zdravotnictví-oddělení péče o rodinu a děti
- sociální pracovnice provede se zájemci rozhovor, zaměřený na jejich rozhodnutí
- sociální pracovnice poskytnou žadateli všechny potřebné informace k podání žádosti a cestu k zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli či pěstouny
- žadatelé musí k žádosti přiložit doklady, které jsou potřebné pro vedení spisové dokumentace (sociální poměry rodiny, zdravotní stav žadatelů, opis z evidence RT, aj.)

Dále pak vše probíhá povinnou přípravou s návštěvami sociálních pracovnic u rodičů doma, aby zjistily jejich bytovou a rodinnou situaci. Jakmile se žádost posoudí a zpracuje, předají pracovníci žádost na pracoviště odboru sociálních politiky MPSV na krajském úřadu. Než rodiče přijmou dítě, musí absolvovat přípravný kurz pro žadatele. Jeho posláním je poskytnout rodičům potřebné minimum vědomostí o specifických otázkách náhradní rodinné péče. V rámci kurzu se rodiče setkají s odborníky, kteří jim zodpoví různé dotazy. Kurz probíhá formou přednášek, skupinových diskuzí, výcvikových seminářů a je považovaná zákonem za potřebnou a účelnou pro každého žadatele, s výjimkou žadatelů, kteří v souvislosti s převzetím dítěte již tento kurz absolvovali a kteří již mají nějaké dítě ve své péči. Délka přípravných kurzů je 48 hodin u pěstounské péče či osvojení , u pěstounů na přechodnou dobu v délce 72 hodin. Pro mnohé žadatele je toto období stresující, trvá různě dlouho (každý region má různou dobu čekání). Dobu čekání budoucí rodiče využívají k přípravě na svou budoucí roli a současně se věnují sami sobě, partnerovi, přátelům, rodině, svým zálibám a zájmům (16, s.25).

Odborná příprava jako součást systému náhradní rodinné péče byla uzákoněna zákonem 359/1999 Sb. Zpočátku odbornou přípravu zajišťovaly okresní úřady, poté obecní úřady obcí s rozšířenou působností. V současné době odbornou přípravu zajišťuje krajský úřad, který může její realizaci pověřit jinou fyzickou či právnickou osobu. V praxi většina krajských úřadů vypisuje na realizaci odborné přípravy výběrové řízení, jehož podmínky jsou různé. Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se v jednotlivých krajích v rámci České republiky liší v závislosti na realizátorovi přípravy, jeho vzdělání, zkušenostech, praxi a koncepci (25, s.12-13). Forma, obsah přípravy zákon podrobněji nevynezuje. Možnost vhodného způsobu vedení přípravy přenechává na zajišťovateli, který vychází ze

zkušeností v oblasti náhradní rodinné péče a z *Doporučení k realizaci přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů k přijetí dítěte do rodiny*, které vydalo MPSV.

Odbornou přípravu pro rodiče k této problematice náhradního rodičovství, je nutné si rozdělit do dvou okruhů, prvním okruhem a současně i **první etapou** je vše, co se děje od prvních úvah o možnosti adopce nebo pěstounské péče až po převzetí dítěte. **Druhá etapa** je už podstatně jiná, je to péče o rodinu po přijetí dítěte (16, s.47).

Úkoly odborné přípravy:

1. Poskytnout žadatelům potřebné informace o specifikách náhradní rodinné péče.
2. Zprostředkovat žadatelům reálnou představu o situaci sociálně osiřelých dětí.
3. Umožnit budoucím osvojitelům a pěstounům získání náhledu na vlastní předpoklady pro přijetí a výchovu biologicky cizího dítěte.
4. Napomoci příznivému přijetí dítěte náhradními rodiči. Poskytnout poradenskou či psychoterapeutickou pomoc, těm žadatelům, kteří ještě nedospěli k plnému emočnímu přijetí rodičovství.
5. Poskytnout budoucím osvojitelům a pěstounům základní teoretické znalosti především ve vztahu ke specifickým potřebám sociálně osiřelého dítěte, bez nichž nelze uspokojivou péči a výchovu takového dítěte zajistit.

Položit základy pro budoucí spolupráci mezi rodinou a odborným pracovištěm při řešení možných problémů. (Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

Úspěšné přijetí dítěte a jeho harmonický vývoj je závislý na tom, jak jsou rodiče připraveni je přijmout, v jakém prostředí bude vyrůstat, jaká je atmosféra v rodině. Proto je pro rodiče důležité, aby získali co nejvíce energie a duševní pohody, kterou pak snadno předají svému novému dítěti (16, s.25). Nejvhodnější rodinou pro dítě je ta, která je připravena jej přijmout takové, jaké je. Se všemi jeho radostmi a starostmi, se všemi přednostmi, ale také riziky ve vývoji, ať již zdravotními nebo psychickými, s jeho minulostí, s jeho osobní i rodinnou anamnézou, s důsledky jeho pobytu v ústavním zařízení nebo nefungující rodině a v případě pěstounské péče i s případnou účastí biologické rodiny na jeho další výchově. Závěrem k tomuto tématu posuzování , které je pro NRP velmi citlivé, lze říci, že výběr rodiny pro konkrétní dítě tedy nezávisí ani tak na nějakém časovém pořadí, ale především na míře tolerance a dobré přípravě žadatelů – budoucích rodičů (Pěstounská péče, 2014. Praha).

3.4.8. Navazování kontaktu s dítětem

Pokud se rodiče skutečně rozhodnou projevít zájem o konkrétní dítě s úmyslem navštívit ho, musí mít písemné oznámení krajského úřadu, že mají právo se s dítětem seznámit a ten u kterého se dítě nachází, musí seznámení umožnit. Pokud by to nebylo žadateli umožněno, dopouští se, ten u kterého se dítě nachází přestupku (Středisko náhradní rodinné péče, 2013).

Pro většinu náhradních rodičů, je první kontakt, který je mnohdy očekávaný několik měsíců či dokonce let, plný zvědavosti, napětí, očekávání a také obav. U dětí v kojeneckých ústavech se často požaduje adaptační fáze po dobu jednoho až tří měsíců. Rodiče si musí na dítě zvyknout a tento pobyt je důležitý i pro edukaci rodičů a zodpovězení nejrůznějších otázek. Jestliže se pro dítě rodiče rozhodnou, pak si ho po několika dalších návštěvách a vyřízení nezbytných formalit odváží domů. Přichází-li do rodiny dítě starší, zapojuje se do seznamování i osobnost dítěte a jeho dosavadní zkušenosti se světem dospělých. Pokud jsou děti na příchod nových rodičů připravovány, mají stejné obavy a jsou stejně zvědavé jako rodiče. Rodiče před svým konečným rozhodnutím mohou dítě nezávazně vidět, seznámí se s celkovou anamnézou dítěte. Pokud se pro dítě rozhodnou, opakovaně potom dítě navštíví, podstané je, aby tyto návštěvy respektovaly individuální požadavky a potřeby dítěte. Pokud se vzájemné vztahy vyvíjí pozitivně, přistupuje se k předání dítěte do rodiny. Důležitá je trpělivost rodičů a nevynucování si okamžitého předání dítěte. Dítě si musí pomalu odstranit svoji počáteční nedůvěru, nespěšnost a otažitost a musí být vytvořena oboustranná citová náklonnost, teprve pak může být dítě svěřeno do nové rodiny. Nové vztahy jsou závažným zásahem do života dětí i náhradních rodin, proto je zákonem zajištěna nezbytná doba tří měsíců před rozhodnutím soudu tzv. předadopční nebo předpěstounská péče k adaptaci dítěte a žadatelů na novou situaci. Po uplynutí tohoto období nastane vyřizování soudních záležitostí (16, s.25-26).

3.4.9. Vzniká nova rodina

Dle výpovědí nových rodičů jsou pro většinu nové vztahy v oblasti náhradní rodiny závažným zásahem do života. I přestože se na příchod dítěte všichni zúčastnění dlouho a důkladně připravovali, najednou je to tady a je to možná i trochu jiné než si představovali.

Dítě, které žije ve skupině jiných dětí a je vychováváno střídajícími se „tetami“, se řídí nepsanými pravidly, která mohou být velmi odlišná od těch, na jaká jsme zvyklí z rodinného prostředí. Psychologové náhradním rodičům radí - od samého počátku vašeho soužití byste měli jasně a velmi pečlivě vymezit určitá pravidla chování, aby bylo jednoduše srozumitelné, co je přijímáno, co chváleno a co je odmítáno. Měli byste mít vždy dostatek času věnovat se dítěti, snažit se mu porozumět, nezapomínat na pohlázení, ujištění, že jste nablízku.

Snadno se to říká, ale teorie je vždy jiná než praxe, to přiznávají ve většině případů všichni náhradní rodiče.

Okamžiky toho počátečního štěstí, ale vnímá asi každý stejně, být konečně s tím svým dítětem, kdy patříte jeden druhému a stali jste se novou rodinou. Je tady ten náš sen, touha a očekávání se staly skutečností. Okolí pozoruje se směsí uznání, ale i zvědavosti – jak to všechno dopadne? V životě několika lidí nastala změna, přijali novou roli, roli rodiče a roli dítěte. Při přijetí dítěte se výrazně mění chod celé domácnosti. Mění se i způsob využívání volného času a finanční situace celé rodiny. O to důležitější je i podpora nejbližšího rodinného okolí: rodičů, prarodičů, dětí a blízkých přátel, kteří s rodiči sdílí novou situaci. Proces sblížování, zvykání si, přijetí a zvládnutí této nové skutečnosti je náročný a dlouhodobý. Odborníci praví - především jste to vy a vaše rodina, která dítě ovlivňuje a vychovává, i když je zřejmé, že není zanedbatelná ani genetická výbava dítěte, jeho schopnosti, možnosti a zkušenosti z předchozího období. Důležité je se zmínit o případných obtížích, které mohou nastat po převzetí dítěte. Rodiče by je měli znát, měli by být na ně připraveni, neměli by je podceňovat, ale neměli by se jich ani obávat. Pokud rodiče žijí v partnerském vztahu, nikdy by neměli zapomínat, že nejsou jen rodiči. Nikdy nesmí ztratit partnerskou identitu, kvůli povinnostem a starostem o děti. I když nezvládnou všechno dokonale, pro děti jsou větším přínosem jako radostní a milující rodiče než jako vyčerpaní perfekcionisté.

Rodiče se musí připravit, že vyřizování všech formalit, soudních a úředních záležitostí, uplatňování nároků na čerpání dávek apod. bude v tomto období pro nově vzniklou rodinu poměrně náročné. Dítě a starosti o ně rodiče zcela pochopitelně pohltní, proto je důležité využívat pomoci a důvěru své sociální pracovnice, která celým tímto procesem rodiče povede (13).

Každý den, každý okamžik vzájemného soužití je důležitým kamínkem do mozaiky budování vzájemných vztahů mezi členy rodiny. Jakmile si však svoje nové dítě rodiče přivezou domů, není už čas na úvahy a filozofování, je nutné začít žít svůj nový život (20, s.37).

3.5. Informační kampaň

Sebelepší péče v ústavu nenahradí dítěti rodinu. Informační kampaň *Právo na dětství*, kterou na začátku května 2015 odstartovalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, chce napomoci komplexně změně v zajišťování péče o ohrožené děti. Aktivity v rámci kampaně probíhají od května 2015 do konce října 2015 a jsou rozděleny do čtyř tematických okruhů z oblasti péče o ohrožené děti.

Tematickými okruhy kampaně jsou:

- Dítě jako subjekt práva
- Prevence v biologické rodině
- Podpora pěstounské péče
- Systém po transformaci

Kampaň postavená na právu dětí na hezké vzpomínky přináší videa pro odbornou i širokou veřejnost, veřejné prezentace, odborné konference, školní akce, diskuzní skupiny, komunikaci v médiích, e-learningové moduly, webové stránky zaměřené na prevenci a osvětu nebo putovní výstavu.

Podrobnější informace o kampani *Právo na dětství* jsou k dispozici na internetové stránce novin MPSV ČR, ročník 12, číslo 5 ze dne 13.5.2015.

Další významnou kampaní je Osvětová a informační kampaň NATAMY 2015, která hlásá, že *Dobří rodiče prospívají dětem*. Natama se od roku 2003 zasazuje o kvalitní rodinnou péči o opuštěné a ohrožené děti. Je to běh na dlouhou trať. Mnohé se už podařilo, ale stále se zdá, že veřejnost ví o úžasném významu pěstounství a adopce velmi málo.

Proto již druhým rokem zahájili veřejnou kampaň zaměřenou na informování veřejnosti o smyslu náhradní rodinné péče. Rovněž chtějí inspirovat nové zájemce o péči o děti, které nemohou žít se svými biologickými rodiči. Patronem kampaní je tradičně spisovatel, herec, dramatik a režisér Arnošt Goldflam (Natama. 2015).

4 Praktická část

4.1. Rozbor jednotlivých typů služeb péče o ohrožené děti

Od nabytí účinnosti novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která přinesla zásadní změny do systému péče o ohrožené děti od 1.1.2013, považuji za vhodné uvést aktuální ekonomická data o nákladovosti jednotlivých typů služeb v oblastní NRP.

Pro oživení důležitosti výše zmiňované novely je třeba říci, že změna zákona sledovala několik cílů: vytvoření podmínek pro systematickou sociální práci s rodinami, zvýšení podpory náhradní rodinné péče (resp. vytvoření plnohodnotné alternativy k umístění dětí do ústavní péče) a stanovení pravidel pro činnost služeb v oblasti sociálně- právní ochrany (tzv. „pověřených osob“). Všechny tyto změny mají i ekonomické dopady, některé z nich jsou vyčíslitelné obtížněji, resp. projevují se až v dlouhodobém horizontu.

V současnosti existuje spousta vědeckých studií, které se zabývají a zkoumají otázky vývojové psychologie či srovnávací studie zaměřené na výskyt sociálně-patologických jevů v této oblasti náhradní rodinné péče. Ovšem zevrubná studie zkoumající ekonomický aspekt těchto jevů k dispozici v českém prostředí není. V této oblasti lze ale sledovat faktory, které se zaměřují na ekonomické dopady z perspektivy uplynulých let, resp. několika let předcházejících (Triáda, spol.s.r.o. Praha, 2015).

Pro uvedení do problematiky náhradní rodinné péče, uvádím níže pro představu několik ekonomických dat - nákladů na náhradní péči, které jsou vynakládány z veřejných rozpočtů na jednotlivé typy náhradní péče o dítě (základní jednotkou jsou průměrné měsíční náklady na jedno dítě), které lze vypočítat s přesností v řádech jednotek tisíců Kč. Jsou to samozřejmě náklady minimální. Neexistuje jednotný systém vykazování výkonů ani evidence výdajů, které jsou v systému péče o ohrožené děti realizovány. Rozbor nákladů se pro tuto oblast zaměřuje na **opakované systémové finanční transfery**. Formou různých grantových a dotačních programů, jednotlivých darů a podpor jsou z veřejných zdrojů vynakládány pak další prostředky na podporu a financování systému péče o ohrožené děti. Dotace jsou poskytovány na celkovou kapacitu ústavů bez ohledu na obsazenost, případně na organizaci jako celek, protože počty dětí se v jednotlivých typech služeb či péče v průběhu roku liší a vyvíjí. Pro vytvoření rámcového obrazu o nákladovosti služeb použiji dostupné systémové údaje, které jsou pro vzájemné porovnávání dostačující (Triáda, spol.s.r.o. Praha, 2015).

Graf č.1 – Struktura výdajů v systému o ohrožené děti. 2014.

Zdroj: <http://www.knihovnanrp.cz/cz/nahradni-rodinna-pece/aktualni-statistiky/porovnani-pestounske-pece-a-ustavni-pece-z-hlediska-nakladu/>.

Ročně je v České republice na péči o ohrožené děti vynakládáno z veřejných rozpočtů přes 8 mld. Kč. Z grafu je patrné, že největší část prostředků směřuje do ústavní péče a to až 52% z veřejného rozpočtu, náhradní rodinná péče se podílí 29% na celkovém rozpočtu, zbytek připadá na činnost orgánů sociálně-právní ochrany a na preventivní služby, ty se podílí zhruba stejnou částí (Triáda, spol.s.r.o. Praha, 2015).

Pro upřesnění uvádím jednotlivé typy ústavních zařízení pro náhradní péči a počty dětí:

- **Zdravotnická zařízení (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do 3 let)**

- Stav k 1.1.2012 byl v těchto zařízeních **1425 dětí**.
- Stav k 1.1.2013 byl v těchto zařízeních **1397 dětí**.

Přesné údaje k 1.1.2014 se mi nepodařilo zjistit, ale obsazenost těchto zařízení poklesla na 60% v tomto roce.

- **Školská zařízení (dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, diagnostické ústavy)**

- Stav k 1.1.2012 byl v těchto zařízeních **7045 dětí**.
- Stav k 1.1.2013 byl v těchto zařízeních **6961 dětí**.
- Stav k 1.1.2014 byl v těchto zařízeních **6375 dětí**.

- **Domovy pro osoby se zdravotním postižením**

- Stav k 1.1.2012 byl v těchto zařízeních **944 dětí.**
- Stav k 1.1.2013 byl v těchto zařízeních **769 dětí.**
- Stav k 1.1.2014 byl v těchto zařízeních **577 dětí.**

(MPSV. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2012.2013.2014).

Z těchto údajů vyplývá, že počet dětí v jednotlivých typech zařízeních postupně klesá, což je dané rozvojem pěstounské péče a navýšením odměny pěstouna a určitou valorizací dalších dávek pěstounské péče.

Činnosti spočívající v sociální práci s rodinou:

- **Činnost orgánů sociálně-právní ochrany**

(jde o včasné rozpoznání příčiny ohrožení dítěte a přijata včasná preventivní opatření proti odebrání dítěte z rodiny).

- **Preventivní služby**

(jde o činnost sociálních pracovníků při poměrně intenzivní práci s rodinou).

Ze státního rozpočtu jsou poskytovány finanční prostředky, tedy průměrné měsíční neinvestiční náklady státního rozpočtu na jedno umístěné dítě pro jednotlivé typy péče o ohrožené děti (v Kč měsíčně).

Typ péče	Náklady
Sociální práce s rodinou (terénní, ambulantní)	7 000
Kojenecké ústavy	47 500
Dětské domovy	32 000
Školský výchovný ústav	62 000
Kojenecký ústav	47 500

Diagnostický ústav	95 900
Zařízení pro dítě vyžadující okamžitou pomoc	22 000
Náhradní rodinná péče (pěstounská péče, poručenství)	16 000

Tabulka č.1 – Srovnání neinvestičních nákladů státního rozpočtu na jednotlivé typy péče o ohrožené děti.

Zdroj: <http://denik.obce.cz/clanek>.

Vyčíslení nákladů na děti umístěné v *domovech pro osoby se zdravotním postižením*, se finanční podpora státu pohybuje v řádech tisíců Kč měsíčně (dotace ze státního rozpočtu). Pobyt dětí v domovech je hrazen příspěvkem na péči, tedy státní dávkou, jejímž příjemcem jsou v případě těchto dětí umístěných v pobytových službách přímo tato zařízení a další zdroje plynou z veřejného zdravotního pojištění (z dřívějších studií vyplývá, že pro osoby se zdravotním postižením byly náklady kolem 30000 Kč měsíčně).

Kromě výše uvedených údajů v tabulce č.1, které ukazují náklady na děti v náhradních typech péče, vynakládá stát další prostředky na ochranu práv dítěte prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany 413,-Kč ročně na jedno dítě.

Dosavadní systém založený na nadužívání ústavní péče se jeví jako překonaný a to nejenom z hlediska poznatků o dopadech tohoto typu péče na vývoj dítěte, ale i z hlediska ekonomického. Přímá podpora rodin formou systematické sociální práce se pro stát, ale i pro dítě a rodinu jeví jako nejefektivnější forma pomoci. Podle dostupných analýz potřebuje pomoc ve formě méně intenzivní sociální práce každá desátá rodina, ve velmi intenzivní formě pak 2% všech rodin a dětí (tyto rodiny jsou označovány jako disfunkční). Na sociální práci v terénu se skutečně ohroženými dětmi vynakládá stát na jedno dítě 1719,-Kč měsíčně. Zhruba stejná částka plyne prostřednictvím dotačního řízení na terénní a ambulantní služby poskytované v režimu sociálních služeb. Při započtení výdajů na další typy služeb činí průměrné náklady na jedno ohrožené dítě 3500,-Kč měsíčně. K těmto údajům došel výzkumný ústav MPSV při provádění Analýzy legislativy, řízení a financování systému péče o ohrožené děti v roce 2010.

Stále více se proto prohlubuje rozpor mezi zvýšenou potřebou nedostatkových (a přitom z hlediska nákladů velmi nízkonákladových terénních a ambulantních služeb) a přebujelou sítí velmi drahých pobytových zařízení. Přitom je zřejmé, že významnou část zdrojů ať už lidských, materiálních a finančních, lze využít právě pro tento chybějící typ služeb. Je tedy evidentní, že další kroky ve změnách systému péče o ohrožené děti by se proto měly zaměřit tímto směrem (Triáda, spol.s.r.o. Praha, 2015).

4.2. Výzkum – účel a cíle.

Záměrem praktické části diplomové práce je navázat na teoretickou část a prostřednictvím zvolené metodologie a následně volbou výzkumné metody přiblížit a popsat současný stav a situaci vybraných rodin, které jsem k prováděnému výzkumu oslovila. Účelem bylo zaměřit se na rodiny, které již mají dítě v náhradní rodinné péči a zjistit jaká byla cesta k náhradnímu rodičovství, kterou museli absolvovat v zádech se všemi působícími aspekty, jak ekonomickými, tak etickými. Podstatné bylo hlavně popsat a zdůraznit, jak se rodiny s jednotlivými aspekty a všemi problémy v procesu NRP vyrovnávaly a potýkají i dnes.

Výzkumným cílem diplomové práce je prozkoumat tyto oblasti:

- ✓ ekonomické a etické aspekty působící v procesu náhradní rodinné péče
- ✓ charakteristiku vybraných rodin, které se nacházejí v situaci náhradních rodičů
jsou příkladové a činné v náhradním rodičovství
- ✓ důvody, které vedly náhradní rodiče k tomu, aby se rozhodli ke kroku pro přijetí nového dítěte do rodiny

Význam provedeného výzkumu vidím ve zmapování problematiky náhradní rodinné péče v příkladových rodinách, protože tato problematika je v současnosti poměrně aktuální téma, díky probíhající reformě náhradní péče v Česku. Konkrétně jde o změny v oblasti NRP platné od 1.1.2013.

Tento výzkum a prezentace výsledků by mohly být také nápomocny při přemýšlení pro ty, jejichž touha po dítěti je dosud nenaplněná a vážně zvažují přijetí cizího dítěte do péče. Otázka, zda být či nebýt rodičem je řešena v určitém období každého, dle sociologů se dá očekávat, že se lidé stále více budou stavět k rodičovství odpovědněji, stále více o něm budou uvažovat a velmi racionálně zvažovat, jak své možnosti, tak klady a zápory možných řešení (18, s.309).

Dle průzkumu z ledna 2015 MPSV bylo zjištěno, že vzrostl oproti roku 2012 počet vážně uvažujících o některou z forem NRP ze 7% na 15%. V současnosti celkový počet osob, které mají alespoň jedno dítě v NRP je 18 485.

4.3. Metodologický princip

V praktické části diplomové práce jsem využila kvalitativního výzkumu a to hlavně z důvodu důkladného proniknutí do zkoumané problematiky a snahy porozumět lidem a vztahům v situaci, ve které se nachází. Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů, kdy výzkumník, nehledá pravdu, absolutní, jedinou a neměnnou. Ví, že to, co lze pozorovat, je pravda konkrétního jedince nebo skupiny v konkrétní situaci. V kvalitativním výzkumu je předem známa obecná struktura výzkumného postupu: existující problém (Co chci zkoumat?) - sběr dat (Chci získat co nejširší záběr informací.) - grounded theory (Co jsem o problému našel? Jaké struktury a souvislosti můžu prokázat? Jakou teorii mi nalezená data poskytla?). Ale naplnění jednotlivých kroků konkrétním postupem je utvářeno až během samotného výzkumu na základě průběžně zjišťovaných dat a všechny kroky se realizují souběžně. Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky (21, s.52-53).

Obecně kvalitativní výzkumu je „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (21, s. 50).

V této práci je náhradní rodinná péče zkoumána z pohledu příkladových rodin, kterých se některá z forem náhradní rodinné péče týká a jednotlivé kroky výzkumu jsou realizovány dle okolností, které v danou chvíli na momentální stav rodiny působily.

Výzkum byl realizován v časovém intervalu od ledna 2013 do srpna 2015. Jakožto výzkumník jsem navštívila mnohokrát oslovené rodiny, účastnila jsem se také jako pozorovatel několika rodinných i veřejných akcí, kterých se rodiče s dětmi účastnili. Jelikož mám v blízkosti bydliště dětský domov, navštívila jsem i tento ústav, pro celkový náhled na situaci, jak se dětem v této sociální komunitě žije. Poznatky využiji jako pomůcku ke zvolenému tématu. Cílem všech návštěv bylo shromáždit co největší množství poznatků a informací o rodinách a problematice NRP, k následnému zpracování a vyhodnocení poznatků.

4.4. Etika výzkumu

Cíle, úkoly a postupy výzkumu musí být přezkoušeny podle etických měřítek, tak aby sloužily lidským ideálům, napomáhaly uskutečňování osobních hodnot a zvládání života a nebyly v rozporu s lidskými právy. Zkoumání problematiky náhradní rodinné péče je práce s choulostivým tématem, proto bylo třeba každý krok důsledně zvažovat z etických hledisek. Do bolavých témat jsem podrobně nezabíhala, jen výjimečně jsem se ptala i na jiná témata než které se týkají NRP, a to i za cenu „chudších“ dat, dokonce i samotní dotazovaní mluvili ne jen k danému tématu sami, bez moji iniciativy. (18, s.307).

Výpovědi v jednotlivých rodinách byly výchozím kritériem při hodnocení výsledků. Ty obsahovaly citlivá data se spoustou osobních údajů, podle kterých by mohly být rodiny identifikovány a proto jsem z důvodu anonymity respondentů a ochrany jejich osobních údajů při zpracovávání použila jiná příjmení rodin a použila jsem jen jejich křestní jména. Účastníci si ani nepřáli být v této práci konkrétně jmenováni a chtěli zůstat v anonymitě, jejich žádosti jsem vyhověla a příjmení byla pozměněna, s použitím křestních jmen v textu souhlasili.

Výpovědi jsem si zapisovala ve formě stručných poznámek, kdy následně jsem s rodinami konzultovala formu a přesný obsah informací, které budou sděleny.

4.5. Použité typy výzkumu a tvorba dat

Při výzkumu jsem použila, jak jsem již zmiňovala, tzv kvalitativní výzkum, který si tato práce podstatou a povahou dat vyžadovala. Považuji za podstatné zmínit, že tento kvalitativní výzkum má charakteristiku pohledu z perspektivy subjektu, popis všedních detailů každodenní reality, kdy jde o chápání chování a významu v sociálním kontextu (18, s.304). Pro získávání dat jsem použila tyto techniky: rozhovor, pozorování a analýzu textu a dokumentů. ***Polostrukturovaný hloubkový rozhovor***, je metoda sběru dat, která vyžaduje nejen citlivost, koncentraci, ale i určitý druh dovednosti, s níž jsem získávala informace o osobních zkušenostech rodin v rámci problematiky NRP. Při tomto typu rozhovoru jsem měla připravené okruhy témat a otázky, které jsem pokládala. Měla jsem dostatečný prostor pro získání důvěry dotazovaných a oni dostávali dostatečný prostor pro vyjádření svého osobitého postoje k tématu a vlastně jsem získávala, dalo by se říci informace o takovém vnitřním světě v rodinách. Jednotliví členové rodin se při rozhovoru vzájemně doplňovali, mnohdy měli na věc rozdílné názory, což z mého pohledu bylo místy úsměvné.

Zaznamenávání informací při tomto kvalitativním výzkumu nebylo snadné, odpovědi jsem si zaznamenávala krok po kroku, tak jak se v čase odehrávaly, aby byla zajištěna průhlednost celého výzkumu a tím i jeho validita. Nešlo jen o pouhé sbírání informací, ale základem bylo formulovat otázky tak, aby ovlivňovaly výzkumné otázky a nebylo to jen sbírání názorů lidí na jevy týkající se problému náhradní rodinné péče. Při analýze jednotlivých případů rodin, mi byly také nápomocny výpovědi osob-příbuzných, kamarádů, jichž se tato problematika osobně netýkala, ale měly na ni svůj názor a při rozhovoru se svým názorem připojili, když byli náhodou u rozhovoru přítomní. **Pozorování**, je z odborného hlediska vědecká metoda, plánovitého a cílevědomého sledování jevů a procesů, které směřují k odhalování podstatných souvislostí a vztahů sledovaných skutečností, v mém případě všech jevů a skutečností v náhradních rodinách. Pozorování bylo prováděno v rodinách během všedního denního koloběhu a jiných událostech, kterých se rodiny účastnily. Předmětem mého pozorování byli jak jednotliví členové rodiny, tak i celá blízká skupina, která se kolem rodin pohybuje (příbuzní, sousedé, přátelé). Předpokladem pro moje úspěšné pozorování bylo, stanovit si, na co se musím konkrétně zaměřit, stanovit si časový průběh pozorování, zvolit si správný postup zápisu pozorovaných jevů pro následné zpracovávání získaných poznatků, kterými jsem byla obohacována. Při mém pozorování bylo velmi důležité nerušit svou přítomností pozorované činnosti, aby bylo vše v přirozené pobobě, tedy, aby byla zachována maximální autentičnost.

Analýza textů a dokumentů, ty které jsem používala konkrétně k danému tématu, mi pomáhaly porozumět vzájemným souvislostem a přístupům k problematice NRP. Důležité dokumenty mi s důvěrou poskytly rodiny, abych mohla i nahlédnout do průběhu celého procesu a měla představu, co museli rodiče absolvovat. Zajisté také díky odborné literatuře, názorům, dopisům a příběhům lidí, otištěných v časopisech či dostupné na internetových stránkách, v různých diskuzích pěstounů a osvojitelů, se mi nabídl nový široký rozhled při tomto kvalitativně orientovaném psychologickém výzkumu, zaměřeném na náhradní rodičovství a to nejen co se ekonomické a etické stránky týká.

Výsledky ze všech použitých metod zkoumání interpretuji v analýzách jednotlivých případů všech 4 rodin. Spolehlivost výsledků je zajištěna pomocí triangulace dat, v souladu s technikami týkající se analýzy a interpretace nashromážděného materiálu. Mým cílem bylo zachytit dění v každé rodině samostatně, jen klady a zápory NRP jsem

shromáždila v jeden celek z jednotlivých názorů dotazovaných rodičů, rodiny byly informovány, že budu tvořit z názorů všech čtyř rodin společné výhody a nevýhody NRP.

4.6. Definování výzkumných okruhů otázek

Základní tři výzkumné otázky, které jsem si určila za nejdůležitější byly společné pro všechny čtyři dotazované rodiny. Ostatní pomocné otázky byly přizpůsobovány a doplňovány jinými otázkami, z důvodu odlišnosti jednotlivých forem náhradní rodinné péče.

Pomocné otázky, které jsem si připravila, mi tvořily základní kostru celého výzkumu, abych měla přehled ve velkém množství získaných informací a mohla se tak lépe v poznámkách orientovat. K otázkám jsem si poznamenávala vyřčené doplňující souvislosti k jednotlivým případům. Otázky jsem pečlivě formulovala tak, aby nedávaly předem odpověď, ale aby vystihovaly to, co bylo cílem výzkumu (22, s.159-160).

Hlavní výzkumné otázky:

- 1. Jaký je Váš názor na náhradní rodinnou péči a institucionální péči, co se týká vlivu na vývoj dítěte?*
- 2. Jaké by jste vy uvedli ekonomické a etické aspekty, které vnímáte v problematice náhradní rodinné péče za důležité?*
- 3. Myslíte si, že je příprava pro náhradní rodičovství v České republice dostatečná?*

Doplňující pomocné výzkumné otázky:

- 1. Co bylo pro Vás rozhodující (motivující) při rozhodování stát se náhradními rodiči?*
- 2. Zajímali jste se někdy jaké změny se připravovaly v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1.1.2013?*
- 3. Věděli jste o náhradní rodinné péči i dříve než jste se pro některou z forem rozhodli?*
- 4. Měli jste od začátku jasné své cíle a šli jste za svým nebo jste váhali nad svým rozhodnutím?*
- 5. Měli jste představu o dítěti?*
- 6. Jaká byla reakce rodiny a okolí na Vaše rozhodnutí?*
- 7. Jaké byly pocity při první návštěvě úřadu zajišťující NRP?*
- 8. Byla Vám příprava pro náhradní rodičovství příjemná?*

9. *Jaké byly Vaše pocity z první návštěvy dítěte?*
10. *Jaký máte názor na finanční zajištění rodin s dětmi v NRP?*
11. *Jaký máte názor na profesionální pěstounství?*
12. *Je pro Vás užitečná pomoc sociálních pracovníků?*
13. *Udělal by jste své rozhodnutí pomoci opuštěnému dítěti znovu?*

4.7. Výzkumné vzorky

Pro tvorbu praktické části diplomové práce jsem si k výzkumu vybrala cíleně 4 rodiny, které jsou s problémem NRP úzce spjaty a přijaly děti do některé z forem náhradní rodinné péče. Všechny rodiny, které jsem oslovila a později s nimi trávila poměrně hodně času, jsem znala a to tři osobně a jednu z kontaktu při náhodných setkáních z místa bydliště. V rozhovorech mluvili rodiče a příbuzní, kteří se náhodně setkání účastnili, také děti se občas připojily do rozhovoru, záleželo ale na rodičích, zda-li dají souhlas, aby se děti zapojily, většinou rodiče souhlasili. Tři rodiny mají nebo měly své biologické děti a jedna rodina své vlastní děti nemá a nikdy neměla žádné.

Rodina A

Matka: Eva Hrdličková, 46 let, vychovatelka v diagnostickém zařízení pro drogově zavislou mládež.

Otec: Milan Hrdlička, 49 let, původní povolání vychovatel v dětském domově, nyní s dětmi dočasně doma.

Bratr otce: Josef Hrdlička, 54 let, povolání řidič nákladního automobilu, žije společně s rodinou v jejich domě a pomáhá s péčí o děti.

Rodina má celkem 3 děti:

- biologické děti rodiče již nemají, obě jim tragicky zemřely, dcera by měla 20 let (zahynula v 9 letech), syn by měl 25 let (zahynul v 18 letech).
- 11 letá Nikola, způsob NRP-osvojení, dívka má romský původ, v rodině je od svých 5 let.
- 2 roky syn Milan, způsob NRP-pěstounská péče, v rodině je od svých 12 měsíců.
- 1 rok dcera Hanička, způsob NRP-pěstounská péče, v rodině je od svých 7 týdnů.

Tyto dvě výše uvedené malé děti jsou sourozenci.

Rodina bydlí v prostorném rodinném domě s velkou zahradou.

Rodina B

Matka: Milena Mrazíková, 32 let, cukrářka.

Otec: Petr Mrazík, 38 let, skladník.

Rodina má 1 dítě:

- 13 měsíční syn Kryštof, způsob NRP-osvojení, v rodině je od svých 3 měsíců.

Rodina bydlí v rodinném domku.

Rodina C

Matka: Stanislava Bendová, 41 let, profesionální pěstounka (paní je zařazena do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu).

Otec: Miroslav Benda, 44 let, opravář zemědělských strojů.

Rodina má 3 děti:

- 14 let, dcera Lucie, vlastní dítě.
- 15 let, dcera Eliška, způsob NRP-osvojení, v rodině je od svých 8 měsíců.
- 3 roky, syn Sebastian, způsob NRP-pěstounská péče na přechodnou dobu.

Rodina bydlí v malém rodinném domku.

Rodina D

Matka: Anna Vavříková (vlastní babička dítěte) 68 let, důchodkyně.

Otec: Štefan Vavřík (vlastní dědeček dítěte) 69 let, důchodce.

Biologické děti měly rodiče 4, již jsou dospělí – 1 dcera – 38 let, 3 synové – 45 let, 40 let, 32 let.

Rodina má 1 dítě (vlastní vnučka):

- 6 let, vnučka Andulka, způsob NRP-pěstounská péče, v rodině je od svých 2 let.

Rodina bydlí v rodinném domě, mají hospodářství s domácími zvířaty

5 Analytická část

5.1. Analýza jednotlivých výzkumných výsledků

Jednotlivé výsledky výzkumného šetření nyní uvádím v případech č.1 až č.4, kdy každý případ je zanalyzován jednotlivě a to ze získaných dat, během mého času stráveného s rodinami.

5.2. Případ č. 1 – rodina A

Rodina Hrdličkova byla normální fungující rodina, táta, máma a 2 vlastní děti, ale osud dal rodině pořádně zabrat. Prošli si tvrdou zkouškou nejen manželského vztahu, ale hlavně to byla zkouška, co je člověk-rodíč schopen vydržet. Bydleli v rodiném domě společně s dcerou a synem. Jednoho dne přišla rána pro celou rodinu, holčička se v prosinci utopila v rybníce nedaleko domu kde bydleli, bylo jí 9 let. Ztráta dítěte nikdy nepřebolí, ale musí se s ní naučit žít dál. Po čase, když opadla největší bolest ze ztráty dcery, začali rodiče polemizovat s myšlenkou osvojit si cizí dítě a proč ne holčičku, když o ni tragicky přišli. Manželé Hrdličkovi podali žádost o osvojení dítěte, absolvovali všechna potřebná vyšetření a byli zařazeni do evidence osob stát se vhodnými osvojiteli. Svoji myšlenku náhradního rodičovství realizovali, osvojili si dívku romského původu, jménem Nikola, bylo jí v té době pět let, když přišla z dětského domova k nim do rodiny. Nikola neměla své biologické rodiče, oba zemřeli, proto zvolili Hrdličkovi formu NRP osvojení-nezrušitelné, což je jedna z nejdokonalejších forem NRP, nejvíce se přibližuje vztahu rodič-dítě a o to Hrdličkovi v tomto případě usilovali. Zase začali být šťastní a fungovat jako spokojená rodina. Vlastní syn, se vyučil, našel si práci, udělal si řidičský průkaz. Dospěl a bydlel ve svých 18 letech s rodiči. Přišla opět rána osudu, syn si půjčil od rodičů auto a jel za kamarádem, domů se jim bohužel již nevrátil. Při zpáteční cestě dostal smyk, narazil do stromu a na místě byl mrtev. Rodiče dostali další těžkou životní ránu, zůstala jim jen adoptovaná dcera Nikola. Z místa, kde původně bydleli se do 2 let od smrti syna odstěhovali, prodali dům a koupili si zánovní velký rodinný dům na okraji nedalekého města. Už v této době, kdy kupovali velký dům, měli opět krásnou myšlenku a to pomoci dalšímu opuštěnému dítěti a vzít si ho k sobě do rodiny, přemýšleli o chlapci. Po vyřízení všech formalit a absolvování přípravné části se dočkali telefonátu z OSPODu, že pro ně

mají dítě. Po několika návštěvách kojeneckého ústavu, si začali brát chlapce Milana domů, nejprve jen na víkendy a pak i na vícedenní pobyt. Po několika týdnech si chlapce dovezli domů natrvalo. V té době měl chlapeček 12 měsíců, rodina měla ale výčitky svědomí, protože v kojeneckém ústavu zůstala chlapcova malá, sotva měsíční, sestřička Hanička. Sourozenci by měli vyrůstat spolu, usoudili náhradní rodiče a tak celá rodina dala hlavy dohromady a zvážila situaci. Po 2 týdnech, od doby kdy si domů přivezli Milana, si rodina dovezla domů asi 7 týdenní Haničku, vyřizování formalit šlo velmi rychle, protože současná právní novela upravuje poměry sourozeneckých párů. K manželům Hrdličkovým se přistěhoval bratr pana Hrdličky, proto aby si mohla rodina vzájemně pomáhat v péči o malé děti. V rodině se ocitly tři děti v náhradní rodinné péči, dále jsou v rodině tři dospělí, kteří se společně podílejí na soustavné péči o děti. Milana a Haničku mají náhradní rodiče v pěstounské péči. Děti mají své biologické rodiče, ale k osobnímu kontaktu mezi biologickými rodiči a dětmi nedochází, rodiče od narození nejeví o děti zájem, obě děti jsou od narození v kojeneckém ústavu. Hrdličkovi si prozatím děti ponechají v pěstounské péči, vzhledem k situaci existence biologických rodičů, byť se o děti nezajímají. Tato varianta je současnosti nejefektivnější a nejlepší pro děti, mohou aspoň vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí a hlavně spolu jako sourozenci.

Manželé Hrdličkovi uvažují do budoucna, že si oba sourozence adoptují, tak jako první dceru Nikolu.

V současné době mají tedy adoptovanou dceru Nikolu, o kterou pečují svými vlastními prostředky, odměna pro pečující osobu v tomto případě není žádná, pobírají na Nikolu běžné dávky pro rodiny s dětmi ze sociálního systému (přídavky na dítě). Na sourozence Milana a Haničku, které mají v pěstounské péči, pobírají Hrdličkovi odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte, výše je dle věku dítěte, tyto dávky pěstounské péče nárokují měsíčně. V kapitole 5.9. této DP jsou uvedeny částky týkající se jednotlivých dávek PP.

5.3. Přídad č. 2 – rodina B

V případě manželů Mrazíkových šlo o důvody velmi závažné, proč se rozhodli k náhradní rodinné péči a to že nemohli mít své vlastní děti. Když vstupovali do manželství, plánovali si minimálně 3 děti. Paní Milena, kterou znám poměrně dlouhá léta a přátelíme se, má k dětem vřelý vztah odjakživa. Už jako dítě na základní škole, pečovala o batolata sousedek,

věnovala se dětem ve výtvarném kroužku, v zimě s dětmi z obce už několik let chodí na Tříkrálovou sbírku a celý její život se točí kolem dětí. Jen osud jí a manželovi děti nedopřál, i přestože podstoupili oba spoustu vyšetření a léčebných procesů, k otěhotnění nikdy nedošlo. Rozhodli se své rodičovské potřeby naplnit adoptí a adoptovali syna Kryštofa.

Ovšem než ke svému vysněnému dítěti došli, absolvovali spoustu nepříjemných zážitků, které jak oba říkají, nebyli zrovna povzbuzující a motivující pro budoucí rodiče. Cesta nebyla snadná a poprvé když se rozhodli absolvovat celý tento proces náhradního rodičovství, vzdali cestu na začátku, neměli dost sil a celé jim to přišlo ponižující a vysilující. Rodič by měl být přece celkově připravený na přijetí dítěte do rodiny a ne vysílený a zdebtaný celkovou přípravou. Mrazíkovi se po roce rozhodli proces stát se náhradními rodiči absolvovat znovu. Navštívili oddělení sociálně právní ochrany dětí u svého městského úřadu, kde celý kolotoč začíná. Aby mohli vůbec adoptovat dítě, museli být zařazeni, na základě žádosti, do evidence budoucích osvojitelů. K této žádosti museli doložit spoustu dokladů, vzpomínají na to opravdu ve zlém. Běžné doklady jako potvrzení příjmů, posudek zaměstnavatele, výpis z rejstříku trestů, potvrzení o zdravotním stavu, ty se daly takřikajíc strávit, ale další fáze s návštěvou sociální pracovnice na posouzení bytové situace, absolvování všech psychologických testů a povinných příprav žadatelů při skupinových sezeních absolvovaných v desítkách hodin, neustálé prověřování a zkoumání. Byl to zdlouhavý proces trvající asi půl roku, aby manželé byli odborně posouzeni ze strany odborníků a pracovníků, jak na tom jako ucházející se rodina o NRP jsou. V případě chlapečka, kterého si nakonec Mrazíkovi vybrali v kojeneckém ústavu, byli jeho biologičtí rodiče soudně zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Po 2 měsících úmorného běhání se rodiče konečně dočkali, a přivezli si 3 měsíčního chlapečka Kryštofa domů. Než mohli dítě řádně adoptovat a soud rozhodl o adopti, byl 3 měsíce chlapeček u nich ve „zkušební době“, celý proces zvykání a vzájemných kontaktů probíhal pro obě strany přímo ukázkově, chlapeček si zvykl na rodiče rychle, přijal jejich lásku a opačně to bylo úplně stejné. Následně pak soud rozhodl o osvojení, Manželé žádají nyní o nezrušitelné osvojení, aby byli zapsáni jako rodiče v matrice a v rodném listě dítěte místo původních rodičů. Zde bych chtěla zmínit, že nezrušitelné osvojení je možné, jen u dětí starších 12 měsíců. Co se týká péče o adoptované dítě, hradí rodiče vše sami, pobírají běžné dávky ze sociálního systému od státu.

5.4. Případ č. 3 – rodina C

V případě třetí rodiny Bendových, kterou jsem měla možnost poznat, se jednalo ze začátku jejich manželského života o rodinu, která také nemohla mít vlastní děti. Manželé se svěřili, že jezdili po různých místech ČR a pokoušeli se o léčbu manželské neplodnosti, ale bezúspěšně. Vlastní společné dítě tedy nepřicházelo a mladá rodina se smířila s tím, že život se jim bude ubírat úplně jiným směrem než si to původně plánovali. Pro bezdětné páry je nejběžnější forma získání dítěte do rodiny osvojení cizího dítěte. Bendovi museli absolvovat stejný proces při osvojení jako předcházející rodina Mrazíkových. Bendovi ale vydrželi nápor a zvládli tento proces napoprvé. Začátek cesty byl opět na úseku sociální právní ochrany dětí, kde museli budoucí rodiče podat žádost o zařazení do evidence osvojitelů, k tomu přidat všechny doklady jako předešli manželé. Další fáze byla započata návštěvou sociální pracovnice v domácnosti Bendových, kde prohlížela celkové vybavení a úroveň bydlení a pořad něco zapisovala a „šmejdila“ po bytě, to jim utkvělo v paměti. Vznikla takzvaná spisová dokumentace budoucích osvojitelů, která byla postoupena k odbornému posouzení krajskému úřadu, ten celkovou situaci vyhodnotil a pak teprve byli Bendovi zařazení do evidence žadatelů o osvojení. V dotazníku, který vyplňovali měli popsat dítě, které by chtěli adoptovat, neměli vyhraněné přání, jen nechtěli romské dítě z důvodu jejich negativních genových předpokladů. Po několika měsíčním čekání rodiče vyzvali z OSPODu, že se našlo pro adopci vhodné dítě. Bylo potřeba několikrát pro navázání kontaktu navštívit kojenecký ústav, ve kterém dítě doposud žilo. Zvykání probíhalo v tom nejkrásnějším duchu a za 2 měsíce si Elišku rodiče dovezli domů, bylo jí 8 měsíců. Následovala tříměsíční předadopční péče, s hlídanou kontrolou, jak dítě prospívá. Následně bylo soudem dítě rodině svěřeno do osvojení. Bendovi proces hodnotili jako složitý, ponižující, se spoustou zbytečných řízení a psychodramatických zážitků, které spíše budoucí rodiče vysilují a vyčerpávají. Nemluvě o tom, že veškerá účast na povinných školeních si rodiče museli hradit sami ze své „kapsy“. Pár týdnů po tom, co si domů dovezli adoptovanou dceru, manžele překvapila zpráva lékaře, že paní Bendová je těhotná. Očekávání vlastního potomka, byl pro většinu zázrak, ale lékaři měli vysvětlení, že se to občas stává. Jejich vlastní dcera Lucie se jim narodila, když adoptovaná Eliška měla 18 měsíců. Manželům se splnil sen mít své vlastní dítě, k tomu měli ještě adoptovanou dceru. Když obě dívky vyrostly z dětských let, rozhodli se manžele, že budou pomáhat dětem i nadále a tak se paní Bendová stala profesionální pěstounkou. Tato profese je velká služba

pro děti, osoba pro pěstounskou péči na přechodnou dobu musí být otevřená osobnost, bez zásadních předpokladů o původu dítěte, věku, zdravotního stavu aj. V této péči se dítě ocitá ze dne na den a pěstoun si nevybírám jaké dítě do péče přijme. V přechodné péči rodiče poskytují zázemí na čas několika týdnů či měsíců než je následně umístěno zpět do své biologické rodiny nebo do pěstounské péče či do osvojení. Tímto se zabrání umístění dítěte do ústavní péče. V tomto případě se musí uzavřít vždy dohoda o výkonu PP dle individuálního plánu ochrany dítěte. Paní Bendová musela postoupit celý proces NRP jako u adoptování dcery Elišky, aby mohla být zařazena do evidence uchazečů. Rozdíl třeba od klasické pěstounské péče je v tom, že pěstoun musí postupovat pravidelnou každoroční přípravu a pobírá pravidelně v měsíčních výplatách odměnu pěstouna i v době, kdy nemá žádné dítě v péči. Když pěstoun na přechodnou dobu odmítne převzít dítě do péče bez uvedení vážných důvodů, je okamžitě vyřazen z evidence PPPD. Manželé Bendovi již takto poskytli péči čtyřem dětem. V současnosti mají v PPPD chlapce Sebastiana, který je v rodině již 3 měsíce a byl jim svěřen do péče předběžným opatřením, jelikož čeká na právní volnost pro budoucí osvojitele.

Co se týká ekonomické stránky rodiny, pobírají rodiče na vlastní dceru a adoptovanou dceru běžné dávky od státu ze sociálního systému a dále jelikož je paní Bendová v evidenci PPPD, pobírá měsíčně dávku odměna pěstouna ve výši 20000,-Kč ať má dítě momentálně v péči či nikoliv.

5.5. Případ č. 4 – rodina D

Rodina Vavříková jsou starší lidé, důchodového věku. Svě čtyři vlastní děti mají již dospělé a každé má svůj vlastní život, jen syn jim trochu připravil zpestření, jak se říká „na stará kolena“. V důchodovém věku by si měli manželé užívat klidu a starat se o své domácí zvířata a malé hospodářství, které mají. Nastali jim povinnosti jako mladým manželům, kteří se musí starají o své dítě. Jejich dospělý 40 letý syn, který je již jednou rozvedený a jeho 2 děti žijí s matkou, si našel novou přítelkyni, které se narodilo jeho dítě, dcera Anička. Po pár měsících od narození dcery, se syn s přítelkyní rozšel a malá dcera zůstala s matkou. Vavříkův syn se dostal do problémů se zákonem a byl odsouzen na 12 let do vězení. Vavříkovi neměli žádné zprávy o své vnučce Aničce, jak se jí vede, kde žije. Vavříkovi po čase navštívila sociální pracovnice a sdělila jim informace o jejich vnučce, o kterou se matka nestarala, nechávala ji samotnou a hladovou doma. Holčička byla matce

odebrána a umístěna do kojeneckého ústavu. Sociální pracovnice přijela za prarodiči z důvodu, jestli by jsi nechtěli vzít vnučku k sobě do péče, aby nemusela žít v ústavní péči. Rodina ze strany matky o dítě vůbec neměla zájem. Vavříkovi se rozhodli, že si vnučku vezmou do pěstounské péče, což byla při vzniklé situaci nejvhodnější forma náhradní rodinné péče. Prarodiče navštívili v místě bydliště oddělení péče o dítě a za pomoci sociální pracovnice vyplnili potřebné dokumenty a podali k soudu návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Soud rozhodl o svěřeni vnučky do PP, nebylo třeba ani absolvovat žádné přípravné kurzy, které musí budoucí pěstouni absolvovat, vnučka své prarodiče znala, když k nim jezdila na návštěvy ještě s matkou, tedy k nim měla blízký citový vztah. Dívence byly 2 roky, když si ji prarodiče dovezli z ústavu domů natrvalo. Sociální pracovnice je v současnosti pravidelně navštěvuje a s nimi konzultuje dění v rodině.

Přestože prarodiče jsou oba starobní důchodci a pobírají starobní důchod, i přesto pobírají na vnučku měsíčně odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Bez této finanční pomoci by těžko zvládali péči o vnučku, co se ekonomické stránky týká.

Vavříkovi jsou vděční sociální pracovníci za její starost a pomoc, vnučka se dostala do své biologické rodiny, kde má nejen lásku, ale i jistotu a vztahy blízkých osob.

5.6. Výsledky z výzkumných otázek

Rozhovory, které jsem s účastníky výzkumu vedla, byly zaměřeny na situaci náhradních rodin. Rodiče odpovídali na položené otázky dle potřeby, v určitých oblastech rozváděli svoji odpověď detailněji.

Nyní uvádím reakce rodičů na kladené otázky:

Hlavní výzkumné otázky:

1. Jaký je Váš názor na náhradních rodinnou péči a institucionální péči, co se týká vlivu na vývoj dítěte?

A: Rodina je pro vývoj dítěte důležitá, dítě získá běžné návyky z rodiny a jeho život má řád. Nehrozí mu, že po dovršení zletilosti bude vyhozeno na ulici bez jakéhokoliv zajištění. My můžeme čerpat ze svých zkušeností, kdy po příchodu našich dětí z ústavů se významně změnilo jejich chování a začaly dělat velké pokroky při svém vývoji. Ne, že by byly zaostalé, ale vypadaly, když jsme si je dovezli domů, jako zabržděné nic nechápající tvorečkové, naše péče a normální vztahy v rodině začaly velmi pozitivně na děti působit a

u malých dětí je tato změna vidět rychle, ať už v mluvení, počátcích chůze a snaze učit se čemukoliv.

Rodina Hrdličkova je pro péči v NRP, v institucionální péči není dostatek časového prostoru a kapacit pro přirozený vývoj dítěte, v průměru na 15 dětí je jedna zdravotní sestra.

B: Pro nás byla NRP záchrana před bezdětností. My jsme lidé milující děti a když jsme navštívili ústav, kde přežívají děti bez rodičů, měli jsme pocit bezmoci, protože vy můžete mít doma ve své péči jen velmi omezený počet dětí, jedno možná dvě, kterým dáte svoji lásku a péči, ostatní zůstanou tam uzavřené, opuštěné a snící o mamince a tatínkovi. Je to pro nás choulostivé téma a každopádně ústavy působí na celkový stav dítěte devastujícím způsobem, jak na jeho myšlení, tak i pro jeho výbavu na běžný život. Jsme šťastní, že jsme mohli našemu chlapečkovi umožnit, aby se učil poznávat sám sebe v prostředí rodiny a vnímal důležitost blízkých lidí.

Mrazíkovi jsou zásadně pro péči v NRP, i když ústav může být pro dítě v krizové situaci záchranný ostrov, ale mělo by to být jen na velmi krátký čas, aby nebyl ohrožen jeho vývoj.

C: Kdybychom měli jen zhodnotit rozdíl, tak každopádně NRP je pro dítě lepší z důvodů dostatku poskytovaných citů, lásky, zkušenosti do života, přípravy na běžný život a celkový přístup k psychomotorickému vývoji dítěte je lepší. V ústavu děti dostanou odbornou péči, materiální zabezpečení, ovšem zůstanou bez zkušeností do života a jsou citově otupělé. Žijí v „tlupě“ ostatních dětí a radost z lidské blízkosti je zde nemožná. Ale přiznejme si, že děti z ústavů jsou mnohdy lépe vychované, jelikož pevný a nastavený režim musí děti dodržovat. Jít s nimi na veřejnost není problém, což u dítěte vyrůstajícího ve své přirozené rodině je pro rodiče občas traumatický zážitek, dítě ležící na zemi a vztekající se uprostřed rušné ulice. NRP je pro citový vývoj pozitivnější, ale co se týká výchovy jako takové, jsou na tom děti z ústavů lépe.

D: Pro nás je přirozenější výchova dítěte v rodině, naše vnučka byla krátký čas asi 3 týdny v ústavu a po návratu byla zakřiknutá a smutná. Jsme rádi, že ji můžeme vychovávat my v rodinném prostředí a dát jí do života tu správnou výbavu, kterou bude potřebovat v podobě citové vazby k blízkým lidem pro svůj zdravý vývoj. V ústavu dají dětem najíst, poskytnou jim materiální zabezpečení, ale ne vztahy blízkých lidí.

2. Jaké by jste vy uvedli ekonomické a etické aspekty, které vnímáte v problematice náhradní rodinné péče za důležité?

A: Mezi ekonomické aspekty určitě řadíme finančně garantovanou podporu státu pro potřeby dítěte, které je svěřeno rodičům do NRP. Při porovnání ekonomických nákladů na ústavní péči a pěstounskou péči je dle aktuálních statistik ústavní péče pro stát dražší. Při osvojení jsme všechno pro dceru hradili sami, ale to je běžné i pro normální rodiny s vlastními dětmi. Nyní máme 2 děti v PP, finanční podpora v podobě dávek pěstounské péče nám pomáhají celou situaci zvládat snaději. Myšlení lidí v naší společnosti je nabouráno myšlenkou, že pěstouny se lidé stávají z důvodů zlepšení své finanční situace, není to pravda, samozřejmě jsou vyjímky, které to tak mají, ale obyčejné životy nejsou pro média a všeobecně pro veřejnost příliš atraktivní, tak proč prezentovat dobré příběhy, to špatné se prezentuje lépe a lidé rádi naslouchají tomu špatnému a negativnímu, co se kolem nich děje.

Z etických aspektů bychom zmínili naši zodpovědnost k dětem, které jsme přijali do rodiny a umožnili jim žít ve svobodném prostředí a pod naší ochranou. V případě našich dětí sourozenců, je podstatné mít jeden druhého, nerozdělovat sourozence od sebe je pro ně velmi důležité, pro další život.

B: Když jsme se zajímali blíže o osvojení, přečetli jsme spoustu diskuzí, článků a kritiky na vysokou nákladovost a tím zatížení státu při financování ústavní péče. Je spousta dětí, které se právě díky finanční neschopnosti rodičů postarat se o své děti, dostaly do ústavů a byly nuceny zde trávit nedobrovolně svůj čas. Ekonomické aspekty NRP se odvíjí od finanční pomoci státu, ať už je dítě v rodině nebo v ústavu, pomoc státu je nutná a důležitá. My máme jen jedno dítě, o které se staráme, oba pracujeme a podpora od státu v podobě příspěvků na dítě je v nákladovosti na dítě směšná, pozitivní jsou daňová zvýhodnění, která lze na děti uplatnit. V oblasti etických aspektů bychom jen zmínili činnost sociálních pracovníků, kteří jsou při své každodenní činnosti vystaveni rozhodovat eticky a ně vždy to musí být totožné s jejich názorem, mají svá povinná pravidla, která musí dodržovat. S tím souvisí i jejich svědomí, zda rozhodli správně. NRP má spoustu etických otázek, které řeší rodiče sami v sobě, sociální pracovníci, a nebo odborní pracovníci, kteří se NRP zabývají. My jako noví nezkušení rodiče jsme měli spoustu nevyjasněného, až skutečná realita nás uvedla do problematiky rodičovství a řešíme spoustu situací tak, jak přicházejí v každodenním dění a jak nás naše svědomí a vědomí vede.

C: Pro rodinu, která má tři děti, jako ta naše, jsou finanční poměry podstatné k řešení. To bychom také uvedli jako jeden z prvotních ekonomických aspektů NRP, finanční podpora rodin. Udržet jistou a hlavně únosnou ekonomickou rovinu v rodině, stojí nás jako rodiče mnoho úsilí, sice pobíráme dávky pěstounské péče od státu v rámci NRP, ale je spousta výdajů, které tvoří náklady rodiny. Musíme jakožto rodina pečující o dítě v PPPD plnit povinnost absolvování vzdělání v rozsahu 72 hodin ročně každých 12 měsíců, částečně je hrazená státním příspěvkem na výkon PP, ale neuhradí vám všechno, tudíž vznikají i náklady s touto činností, které se musí hradit z vlastního rodinného rozpočtu. Různé volnočasové aktivity v počtu 5 členů jsou nákladné, je nutné hradit školní aktivity dětí, do rozpočtu rodiny patří i rodinné výlety, návštěvy bazénu, lyžování, aj., ale každý kdo má děti ví, že nejvíce z domácího rozpočtu vydá právě na výdaje týkající se dětí. K ekonomickým aspektům bychom na závěr řekli, že vše co je pro dítě je nákladné, ať už jde o dítě vlastní nebo v náhradní péči. Ve státních ústavech jsou sice děti bohatě materiálově zajištěny, ale zase jsou nedostatečně psychicky vybaveny a s minimální schopností samostatného života. Náhradní rodinná péče z hlediska ekonomických aspektů je hlavně v zajištění potřeb dětí.

Mezi etické aspekty, když už máme nějaké zmínit nelze nezařadit existenci lidské důstojnosti a právo na ni. Když vidíte děti žijící v ústavech, okamžitě přemýšlíte proč tam ty děti jsou, o čem je jejich život. Nechceme tady směřovat k filozofickým úvahám, ale aby měl život smysl, je důležité ho prožívat důstojně a v klidu to my vnímáme jako prioritní ve spojení s dětmi žijícími v náhradních rodinách, proto jsme se rozhodli i pro PPPD, což nám umožňuje pomáhat dětem v krizových situacích.

D: Pro nás důchodce je pojem ekonomické aspekty spojený s penězi, ať už jsou to finanční částky vydávané na děti v ústavní péči a nebo finanční podpora rodin s dětmi v náhradní rodinné péči. Máme vnučku v pěstounské péči, tato forma NRP nám byla doporučena sociální pracovníci. Pobíráme na vnučku odměnu pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen proto můžeme vnučku dostatečně zabezpečit, ze starobního důchodu by se finanční situace zvládnout nedala, máme spoustu výdajů kolem hospodářství. Syn a matka dítěte mají soudně stanovené výživné na vnučku, ale tento příjem nevyužíváme, to jsou částky, které vnučce spoříme a nevyužíváme je do rozpočtu rodiny. Mezi ekonomické aspekty nejdůležitější pro naši rodinu je finanční podpora státu na dítě v rodině, které jsme si vzali do NRP a musíme se o ně postarat.

Etické aspekty jsou pro nás spojené s chováním člověka k člověku. Sociální pracovnice, se kterou jsme komunikovali a jednali, byla absolutně člověk na svém místě, svým profesionálním přístupem a radami nám velmi pomohla. Můžeme jí také poděkovat, že máme vnučku v péči my a vnučka nemusí trávit část svého života v ústavu, než se syn vrátí z výkonu trestu. Etiku v NRP si spojujeme s právem všech dětí žít život v rodinném milujícím prostředí.

3. Myslíte si, že je příprava pro náhradní rodičovství v České republice dostatečná?

A: My jsme absolvovali přípravu jak při osvojení dcery, tak i při přípravě přijetí syna Milana a jeho sestry do pěstounské péče. Příprava je vhodná spíše pro ty, kteří ještě neměli nikdy žádné děti, my jsme své vlastní děti měli a proto jsme zkušenosti s péčí o dítě získali z vlastních poznatků. Příprava je pro každého při přijetí dítěte do rodiny stejná a povinná. My si, ale myslíme, že by měla být příprava individuální a přizpůsobená jednotlivých případům, každý člověk je jiný. To je ovšem nemožné, finanční náročnost přípravy by se značně zvýšila. Názor, jestli je všeobecně příprava dostačující nelze jednoznačně říct, spíše by mělo jít o individuální přístup k jednotlivci či dvojici .

B: Do rodičovství jsme vstupovali bez vlastních zkušeností, náš adoptovaný syn byl pro nás první zkušenost, co se výchovy týká. Absolvovali jsme spoustu vyšetření, pohovorů, dotazování a samotná příprava před přijetím dítěte do rodiny se zaměřovala na výcvikové semináře. Mohli jsme se dotazovat na všechno spojené s výchovou osvojených dětí. Lidé jsou různých povah, vnímání a myslíme si, že příprava na náhradní rodičovství by měla být přizpůsobena každé rodině zvlášť. Jsou rodiče, kteří jsou připraveni na přijetí dítě hned a jiní si nejsou zcela jisti, zda-li situaci zvládnou bez odborné pomoci. Byli jsme informováni, že odborná pomoc je možná vždy, když si rodiče neví rady se zvládnutím péče o dítě. Tato přípravná fáze je užitečná, ale to nejdůležitější rodičům neposkytne, zkušenosti přijdou až s přijetím dítěte do rodiny.

C: Jakmile jsme se rozhodli, že si osvojíme dítě, bylo nám jasné, že budeme muset absolvovat přípravy zaměřené na výchovu dítěte. Přípravu jsme absolvovali spolu s jinými rodiči, kteří byli ve stejné situaci jako my. Ale tak jako je každý rodič individualita, tak jsou i děti individuality. Jednoznačně se nelze připravit na náhradní rodičovství a samotné dítě už vůbec ne, a je jedno, jestli na přípravě strávíte 20 hodin nebo 100 hodin, vše se odvíjí od aktuálního dění v rodině, kdy je dítě do rodiny přijato a začíná ta hlavní fáze pro všechny zúčastněné. V případě PPPD jsme absolvovali speciální přípravu, abychom mohli

děti přijímat do náhradní rodinné péče, přípravy jsme se účastnili oba rodiče. Celý proces přípravy trval asi 6 měsíců, museli jsme absolvovat přípravu v trvání povinných 72 hodin, to bylo u první přípravy, následně nám byla pak povinná příprava snížena na 48 hodin ročně. Jelikož jsme pěstouni profesionálové, je zde pravidelná příprava povinná a s tím související vzdělání nutné. Všechny tématické okruhy přípravy byly a jsou zajímavé v každém probíhajícím kurzu. Týkají se většinou dovedností s dětmi, vznik možných situací a problémů, které se v rodinách už vyskytly a bylo je třeba vyřešit. Pro nás byla příprava dostatečná a užitečná, i když jsme již měli s výchovou dětí zkušenosti, což je velká výhoda pro přijetí dítěte do rodiny.

D: U nás to bylo snažší, byli jsme případ, kdy se proces zprostředkování a tedy i přípravy na přijetí dítěte do rodiny neprovádí. Jsme jako prarodiče osoby k dítěti příbuzné a tedy jsme mohli požádat soud přímo o svěřeni vnučky do pěstounské péče. Pro nás starší osoby by tento proces byl zdlouhavý a náročný, časově i finančně. Vnučku máme v PP, tato forma nám byla doporučena odbornými pracovníky. Na výchovu cizího dítěte bychom už sil a trpělivost neměli, nemůžeme ani hodnotit dostatečnost přípravy pro NRP.

Doplňující pomocné výzkumné otázky:

4. Co bylo pro Vás rozhodující (motivující) při rozhodování stát se náhradními rodiči?

Pro rodinu Hrdličkových (A) byla rozhodující událost pro osvojení dcery a pěstounskou péči sourozenců ztráta obou vlastních dětí.

Pro Mrazíkovi (B) byla rozhodující událost neplodnost jednoho z manželů a tudíž následná bezdětnost, nechtěli zůstat jen sami dva, proto se rozhodli pro NRP.

Pro Bendovi (C) byl rozhodující stav, prognóza bezdětnosti a využití možnosti NRP bylo řešení. To, že vlastní dítě přišlo v zápětí, byla jen „třešnička na dortu“, jak říkají, mohli vychovávat rovnou děti dvě, vlastní a osvojené. K PPPD se odhodlali, protože mají děti rádi a jako první se jim naskytla možnost mít u sebe dítě ženy, která vykonávala trest za zpronevěru peněz a oni se o její dítě po dobu nepřítomnosti na svobodě starali, dítě nemuselo trávit část svého žití v ústavu, potom dále pokračovali, s dalšími dětmi v pěstounské péči na přechodnou dobu.

Pro Vavříkovi (D) byla NRP povinnost, ale ne nucená, povinnost z pohledu rodičů, kteří se musí o své děti postarat, tedy i o děti svých dětí. Rádi se ujali své vnučky, protože život u nich pro ni bude plnohodnotný a nejdůležitějším prvkem je, že žije ve vlastní rodině.

5. Zajímali jste se někdy jaké změny se připravovaly v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1.1.2013?

Hrdličkovi (A) se zajímali o změny v zákoně, jelikož mají děti v PP a v oblasti pěstounské péče se udály změny, které se promítly do důchodového pojištění, týkaly se tedy i jejich rodiny a jejich dětí. Ale byli informováni i na povinných akcích o změnách v zákonech.

Mrazíkovi (B) se zajímali o změny, ale jen okrajově, to co slyšeli z médií, ohledně novot týkajících se náhradní rodinné péče.

Bendovi (C) jelikož jsou pěstouny na přechodnou dobu, zajímali se o důležitá ustanovení v zákoně, která upravovala práva a povinnosti pro pečující osoby. Pozitivní pro ně bylo, že došlo také k úpravě finančního zabezpečení rodin s dětmi v péči na přechodnou dobu, což bylo z hlediska pěstounů důležitá informace.

Vavříkovi (D) se zajímali o novelu zákona, protože jsou starobní důchodci a těch se změny také dotýkali, dokonce od srpna roku 2014, byla schválena změna, že starobní důchodci si mohou z odměny pěstouna uplatňovat slevu na poplatníka a to zpětně k 1.1.2013, což bylo pozitivní pro postavení pěstounů co by starobních důchodců.

6. Věděli jste o náhradní rodinné péči i dříve než jste se pro některou z forem NRP rozhodli?

Hrdličkovi (A), jelikož pracují oba manželé v ústavech zaměřených na péči o děti, o náhradní rodinné péči věděli všechny podstatné údaje. Znali jednotlivé formy NRP a věděli, co která forma znamená, co s ní souvisí.

Mrazíkovi (B) se o NRP předtím než se rozhodli k osvojení dítěte nezajímali, byla to oblast o kterou neměli zájem a nepovažovali to za podstatné. Začali jsme se o ni zajímat až při osvojení.

Bendovi (C) na tom byli stejně jako rodina B, začali se zajímat o osvojení, když jim lékaři sdělili, že nebudou mít nikdy vlastní děti. O pěstounské péči na přechodnou dobu se dozvěděli od svých známých a začali se o ni také aktivně zajímat, protože chtěli pomáhat dětem v krizových obdobích jejich života.

Vavříkovi (D) se o NRP nikdy nezajímali, myslí si, že kdyby nebylo události s vnučkou, nikdy by s oblastí NRP do kontaktu nepřišli.

7. Měli jste od začátku jasné své cíle a šli jste za svým nebo jste váhali nad svým rozhodnutím?

Hrdličkovi (A) věděli, že do rodiny dítě chtějí, nebo oni spíše tvrdí, že potřebovali dítě, aby měl jejich život smysl. Byli pevně rozhodnuti absolvovat a vydržet celý proces. V případě PP byli také rozhodnuti podstoupit proces celé přípravy znovu, i s tím, že budou muset absolvovat pravidelné vzdělávání v počtu několika desítek hodin v roce. Jen krátce váhali, když přemýšleli o přijetí sestřičky chlapce, kterého si dovezli domů a malička zůstala v kojeneckém ústavu. Rozhodnutí bylo potom rychlé a jednoznačné, že sourozenci musí vyrůstat spolu a do PP přijali i holčičku.

Mrazíkovi (B) dlouho doufali, že budou mít vlastní dítě, ale po jasném verdiktu lékařů, že vlastního potomka mít nebudou se rozhodli pro osvojení ze dne na den. Ale první kolo vzdali, bylo to pro ně náročné a ponižující. S odstupem času se do procesu NRP vrhli znovu a dotáhli osvojení syna až do konce. Jsou si jisti, že už by do žádné formy NRP nikdy více nešli.

Bendovi (C) měli jasno od začátku, že pokud nebudou mít vlastní dítě, adoptují si cizí dítě. Neváhali ani na chvíli si cizí dítě ponechat, když manželka otěhotněla o oni věděli, že se dočkají vlastního potomka a budou vychovávat dvě malé děti současně. Pro náhradní rodičovství na PPPD byli rozhodnuti ihned, jejich příbuzní jim dodali inspiraci a odvalu, protože tímto způsobem dětem již pomáhali a také Bendovi chtěli poskytovat péči dětem bez rodinného zázemí, i přes veškeré povinnosti, které jim nastanou.

Vavříkovi (D) se ocitli v situaci, kdy nebylo možné přemýšlet o zavrnutí péče o vnučku. Byli připraveni a ochotni vnučku přijmout ihned bez váhání.

8. Měli jste představu o dítěti?

Hrdličkovi (A) kvůli kritickému období v jejich životě, věděli a chtěli po úmrtí dcery, uskutečnit osvojení holčičky, dokonce byli ochotni přijmout dítě jiného etnika a to také udělali. Vybrali si holčičku, která měla, jak říkají, jejich rysy, ale byla romského původu.

(Musím potvrdit, že skutečně osvojená dcera Nika je podobná paní Hrdličkové, vypadá jako její vlastní dítě). U syna, kterého mají v PP, měli jen představu o pohlaví dítěte, chtěli chlapce, konkrétní požadavky na dítě neměli.

Mrazíkovi (B) si vysnili chlapce, toho v osvojení mají a zdá se jim, že i jeho povahové vlastnosti se přibližují jejich povahám, což je samozřejmě jen vnitřní přesvědčení, kterému věří a to je pro jejich společné soužití a soulad důležité.

Bendovi (C) o osvojeném dítěti představy neměli, přijali by holčičku i chlapce, zvolili si holčičku k osvojení a vlastní dítě se jim narodila také dcera. Obě dívky jsou si velmi

blízké, leč je jedna vlastní a druhá osvojená. Pro PPPD jim jsou děti přidělovány podle potřeby dítěte a na základě rozhodnutí soudu, dosud žádné dítě neodmítli, neměli k tomu žádné důvody. Jsou rozhodnuti pomáhat každému dítěti bez ohledu na barvu pleti, na jeho zdravotní stav a jiné skutečnosti.

Vavříkovi (D) byli v situaci, kdy přijímali do péče svoji vnučku, v jejich případě nešlo o žádné představy.

9. Jaká byla reakce rodiny a okolí na Vaše rozhodnutí?

Hrdličkovi (A) byli v době úmrtí ať už dcery nebo později syna pod tlakem okolí, neustálé vyjadřování lítosti bylo rodině nepříjemné. Když přijímali dceru do osvojení, okolí jim vyjadřovalo podporu a měli pochopení pro tento odvážný čin, později u pěstounských dětí okolí reagovalo stejně pozitivně, občas ale slyší názory, že si sourozence vzali do pěstounské péče spíše pro finanční vylepšení své situace. Stav je takový, že rodiče chtěli mít děti, protože je mají rádi a děti jsou radost v životě, pro Hrdličkovi obzvlášť. Okolí si vždy všechno vysvětlí jinak a po svém, blízká rodina a kamarádi přijali jejich rozhodnutí s nadšením.

Mrazíkovi (B) se setkali s porozuměním a podporou okolí. Blízká rodina jim byla velkou oporou v začátcích v péči o syna. Okolí je chápalo jako statečné jedince, kteří mají odvahu vychovávat cizí dítě.

Bendovi (C) jako bezdětný pár, který si osvojil cizí dítě, byli okolím přijati s velkým porozuměním a uznáním. Ovšem v případě, když se rozhodli o PPPD bylo jejich jednání přisuzováno jako krok směrem k přivýdělku pro rodinu, tak jako u Hrdličkových, ale že bezbranné dítě potřebuje pomoc a lásku v krizové situaci, která v jeho životě momentálně nastala, nikdo vidět nechce, ti zlí vidí jen finanční podporu. Blízká rodina a známí, ti všichni je podporují.

Vavříkovi (D) přijímali svoji vnučku do rodiny s podporou blízké rodiny a okolí taktéž bylo chápající k jejich činu.

10. Jaké byly pocity při první návštěvě úřadu zajišťující NRP

Hrdličkovi (A) v době kdy se připravovali na osvojení dcery nebyl systém a služby kolem NRP až tak vyspělé a úředníci vstřícní, první pocit byl odrazující a nepříjemný.

Mrazíkovi (B) v první fázi zklamali sami sebe, protože v průběhu procesu nebyla podpora úředníků účinná a jejich vůle silná a oni odstoupili z přípravy. Když se do procesu o

náhradní rodičovství vrhli po druhé, bylo pro ně poskytování služeb a odborné pomoci přijatelnější a celková podpora odborných pracovníků byla účinná.

Bendovi (C) měli s první návštěvou sociálního oddělení příjemné zkušenosti, byli se vším seznámeni, sociální pracovníce byli velmi profesionální, proto byli ihned odhodláni ve svém rozhodnutí pokračovat a celý proces prožívali jako velmi radostnou událost, kde na konci cesty bude čekat vysněné děťátko.

Vavříkovi (D) se setkali jen s tou nejlepší péčí při návštěvě úřadu zabývající se NRP a profesionální pomoc sociální pracovníce si nemůžou vynachválit, byla to osoba na svém místě.

11. Jaké byly Vaše pocity z první návštěvy dítěte?

Hrdličkovi (A) dostali do osvojení dceru jiného etnika, tedy romského původu. Při vyplňování dotazníku neuvedli, že dítě romského původu nechtějí. Hrdličkovi tvrdí, že když navštívili dětský domov, kde jsou děti zavřené bez rodičů, vůbec nerozlišovali, jestli je dítě bílé nebo snědé, přišli jim všechny roztomilé a krásné, hlavně úplně bezbranné. Po příchodu domů začali přemýšlet, jak to bude vypadat, až budou mít doma cizí dítě. Po několika návštěvách v ústavu, které si uprostřed všech těch dětí užívali, si přivezli domů holčičku. Dcera Nikola byla od první chvíle pro ně zlatíčkem rodiny. U dětí, které mají rodiče v PP už byla situace jiná, chlapeček, kterého jim ukázali byl bázlivý a uplakaný, ale po pár návštěvách v kojeneckém ústavu si rodiče oblíbil a zvykl si, že o něho jeví někdo zájem a věnuje se jen jemu. Když rodičům řekli, že má ještě malou sestřičku, trávili pak chvíle při návštěvách všichni společně, byť Hanička byla ještě zcela maličká.

Mrazíkovi (B) čekali na své dítě v obavách, jestli to jejich děťátko bude mít to, co si oni představují, měli štěstí, hned první návštěva byla rozhodující a pozitivní, chlapeček, kterého jim ukázali, byl pro ně ten pravý, kterého si vysnili.

Bendovi (C) si na ten svůj telefonát, že mají pro ně děťátko k dispozici, počkali několik měsíců, čekání bylo dlouhé, ale když holčičku viděli, hned se do ní zamilovali a byli rozhodnutí, že právě ji si osvojí. Na návštěvy se vzájemně těšili, holčička si na jejich přítomnost zvykala poměrně rychle, v posledních dnech než si ji odvezli z ústavu domů po večerech plakala a naříkala po Bendových.

Vavříkovi (D) v jejich případě šlo o vnučku, která je znala a navštěvovala je, sice měli časový úsek, kdy se vůbec neviděli, v době kdy byla u své matky, ale zvykla si na rodinné prostředí u Vavříkových rychle.

12. Jaký máte názor na finanční zajištění rodin s dětmi v NRP?

Hrdličkovi (A) svůj názor na finanční podporu rodin hodnotí kladně, ať už výhody v podobě daňového zvýhodnění na děti dále dávky státní sociální podpory, finanční podpora určená náhradním rodičům v pěstounské péči oni hodnotí jako dostačující.

Mrazíkovi (B) vyjádřili svůj názor v negativním duchu, pro běžné rodiny, které mají dítě v osvojení je podpora nedostatečná.

Bendovi (C) svůj názor hodnotili podobně kladně jako rodina A, finanční podpora státu se jim zdá dostatečná a své vyjádření k péči státu o rodiny s dětmi hodnotili kladně.

Vavříkovi (D) svůj názor vyjádřili také v kladném duchu, ale zmínili, že kdyby nepobírali měsíčně na vnučku dávky pěstounské péče, byla by finanční situace s dítětem nezvládnutelná.

13. Jaký máte názor na profesionální pěstounství?

Hrdličkovi (A) se na tuto odnož pěstounství, jak to nazvali, dívají pozitivně, dle nich je to náročná a záslužná činnost, kterou nemůže vykonávat každý, je zde náročná příprava a povinnost pravidelného vzdělávání, podle jejich vyjádření jsou tito lidé pro společnost a hlavně děti v ohrožení obzvlášť potřební.

Mrazíkovi (B) o profesionálním pěstounství slyšeli, ale nevědí o ní nic konkrétního.

Bendovi (C) jsou pěstouny na přechodnou dobu. Uvedli, že v současné době je v ČR okolo 250 pěstounů v PPPD. Na tuto životní dráhu se připravovali více než rok a příprava profesionálních pěstounů je opravdu dlouhá a náročná. Svoji profesi profesionálního pěstouna definují následovně: být připraven kdykoli přijmout dítě do péče a po vyřešení neblahých okolností, plynule dítě předat zpět do biologické nebo do nové rodiny a uchránit ho v meziobdobí před pobytem v jakémkoli typu ústavu. Profesionální pěstounství hodnotí kladně, dokonce se se svými poznatky z pěstounské péče, občas při sezeních s kamarády dělí a jejich vliv přinesl ovoce, kamarádi jsou v procesu přípravy na pěstounskou péči.

Vavříkovi (D) příliš o profesionálním pěstounství neslyšeli, ale věděli, že se jedná o druh pěstounství poskytované dětem, aby nemuseli do ústavu a přečkali určitou dobu v náhradní rodině. Jejich vnučka byla umístěna chvíli asi 3 týdny v ústavu než ji dostali do péče oni, zde tato možnost PPPD využita nebyla, ale Vavříkovi rozumí tomu, že tato možnost mohla nastat i u vnučky, když ji odebrali matce a holčička čekala na svěření do péče prarodičů.

Dle statistik MPSV se v České republice počet pěstounů na přechodnou dobu rok od roku zvyšuje. V roce 2012 to bylo pouhých 7 rodin zajišťujících tuto krátkodobou krizovou pomoc, v roce 2013 těchto rodin bylo 115 a v současnosti to je přes 250 rodin. V předchozích letech většina těchto dětí, které byly umístěny do rodin na PPPD končily v kojeneckých ústavech či v dětských domovech.

Graf č. 16: Kam děti odešly z PPPD

Graf č.2 - Kam odcházejí děti z přechodné pěstounské péče.

Zdroj: <http://socialnirevue.cz/>.

14. Udělali by jste své rozhodnutí pomoci opuštěnému dítěti znovu?

Hrdličkovi (A) se jednoznačně vyjadřují kladně pro NRP, určitě by se pro náhradní rodičovství rozhodli znovu, důvodů by bylo několik, ať už pomoc potřebným dětem nebo vyplnění prázdnoty z pozice bezdětných rodičů a nebo naplnění rodičovských potřeb když vlastní děti již odrostly.

Mrazíkovi (B) nemají s absolvováním přípravy na osvojení dobré zkušenosti, jsou rádi za syna, kterého mají v péči, ale už by se víckrát pro náhradní rodinnou péči nerozhodli, hlavním důvodem je dlouhá a ponižující příprava.

Bendovi (C) tím, že se stali profesionálními pěstouny, jsou trvale odhodláni opuštěným dětem pomáhat, mají to ve svém životě jako poslání. Hodně k tomu přispěly zkušenosti a

zážitky z návštěv ústavu, kam jezdili při osvojení dcery. Měli možnost vidět opuštěné a smutné děti v kojeneckém ústavu a to v nich zanechalo neblahé vzpomínky.

Vavříkovi (D) jsou z pozice prarodičů ve svém názoru jednotni v tom, že by neměli sílu na poskytnutí náhradní rodiny cizímu dítěti, v případě vnučky to byla morální povinnost, nikdy předtím jsme o NRP neuvažovali.

5.7. Diskuze a shrnutí výsledků výzkumu

V této kapitole uvádím závěry v návaznosti na svůj cíl **prozkoumat tyto oblasti:**

- ✓ ekonomické a etické aspekty působící v procesu náhradní rodinné péče
- ✓ charakteristiku vybraných rodin, které se nacházejí v situaci náhradních rodičů jsou příkladové a činné v náhradním rodičovství
- ✓ důvody, které vedly náhradní rodiče k tomu, aby se odhodlali ke kroku pro přijetí nového dítěte do rodiny

Rodiny, ve kterých jsem zjišťovala informace ohledně NRP se ve většině případů vyjadřovaly pozitivně pro náhradní rodinnou péči, než pro péči dětí v ústavech. Hlavním vyjádřením názoru pro pobyt v rodině byl vlivu na psychický vývoj dítěte a na jeho citovou stránku. Jedna rodina se vyjádřila názorem, že děti z ústavů jsou díky disciplíně, ke které jsou vedeny, lépe vychovány a lépe zvladatelné, ale citově bohužel oploštělé. Tedy vyhodnocením otázky zda-li rodina či ústav, je jednoznačný názor rodičů pro náhradní rodinnou péči, rodina má pozitivní vliv na celkový stav dítěte.

Při posuzování ekonomických aspektů NRP byla rodinami nejvíce zmiňována finanční podpora ze strany státu pro rodiny s dětmi a ve většině případů hodnocena jako dostatečná. Kladné hodnocení bylo převážně u rodin, které mají děti v pěstounské péči. Byla zmíněna náročnost státu velkou nákladovostí při financování ústavní péče, na tom se shodly všechny čtyři rodiny. Nadužívání ústavní péče se jeví jako překonaný systém, jedna rodina vyjádřila názor, že by se měl stát více zaměřit na terénní činnost, tím by se dalo omezit některým událostem v rodinách, které způsobují právě odebírání dětí z rodin do ústavů. Dále rodiny zmiňovaly vysokou finanční náročnost při péči o dítě komplexně a názorově se shodly, že všechno co je pro dítě je drahé ne-li předražené. Osvojení bylo zhodnoceno jako méně výhodné oproti pěstounské péči. Pěstounská péče je lépe finančně podporována dávkami ze strany státu. Osvojení je pro rodiče nákladnější a finančně náročnější, tato forma je výhodnější z pozice bližších vztahů rodič-dítě, kdy se dítě dostává do pozice

vlastního dítěte. Etické aspekty mají rodiny spojeny v souvislosti spíše se stránkou týkající se přístupu sociálních a odborných pracovníků k rodinám. Pro rodiče je důležité chování člověka k člověku a možnost, aby děti mohly vyrůstat v klidném prostředí rodiny než v ústavní péči. Rodinné prostředí znamená pro všechny kvalitnější dětský život. Zmiňovaná byla také lidská důstojnost a právo na důstojný život v rodinném prostředí. Dalším tématem rozhovorů byla příprava na náhradní rodičovství, kde se rodiny shodovaly v názoru na individuální přípravě pro náhradní rodiče. Rodiči byla v rozhovoru zmíněná i finanční náročnost individuální příprav, která by zřizovateli přípravných kurzů vznikla. Skupinová příprava je méně finančně náročná, ovšem každý člověk je jiný a přijímané informace vstřebává a nakládá s nimi jinak. Jednoznačně se všichni shodli, že obecně je příprava na přijetí cizího dítěte do rodiny je nutná a sebezdokonalování v této oblasti je nutné.

Co se týkalo rozhodování rodičů při volbě náhradního rodičovství, byly názory a potřeby rodičů pro přijetí dítěte do rodiny jiné. Jedna rodina zažila dvě velké tragédie při úmrtí obou vlastních dětí a náhradní rodičovství jim vrátilo smysl života. U dvou rodin se jednalo o neplodnost jednoho z manželů a tudíž hrozba života bez dětí. Osvojením svou situaci vyřešily a zmírnily následky strádání, které neplodné páry pocítují bez dětí. Pro rodiče důchodového věku byla nutnost přijmout dítě do rodiny, šlo o vlastní vnučku a přiznejme si, málo kdo by nechal „vlastní krev“ bez pomoci, většina prarodičů by se o dítě svého dítěte, jak to bylo i v jejich případě postarala.

Při otázkách týkajících se změn v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí se rodiče lišili v odpovědích, ale většinou měli povědomí o připravovaných změnách, zprávy přicházely z médií. Dvě rodiny měly přehled o konkrétních změnách týkající se novely v NRP, ale to bylo proto, že s problematikou náhradního rodičovství přicházely do kontaktu, a to v zaměstnání nebo se stýkaly s lidmi, kteří „cizí“ děti v péči již mají.

Na otázku přijetí dítěte do rodiny, všechny rodiny byly rozhodnuty bez zaváhání přijmout dítě do rodiny. Jakmile byly rodiny rozhodnuty přijmout „cizí“ dítě do rodiny, začaly úvahy, jak by mělo dítě vypadat, jaké by mělo být, a co napsat do požadavků při vyplňování dotazníku týkající se požadavků na dítě. Jen jedna rodina měla dokonalou představu o dítěti a to se jim do péče také dostalo. Ostatní rodiny neměly žádné upřednostněné požadavky, dokonce jedni přijaly i dítě romského původu a navíc, aniž by to plánovaly přijaly do pěstounské péče dítě navíc a to sourozence jednoho z dětí, proto

aby sourozenecký pár nerozdělily. Rodiče se shodli, že představa o dítěti je jedna věc, ale potom při volbě následují ústupky a vysoké nároky jsou stranou, na scénu nastupují city.

Reakce okolí na náhradní rodičovství zkoumaných rodin byly různé, většinou jsou náhradní rodiče považováni za statečné jedince, kteří přijímají za své dítě o němž nemají ani ponětí, jaké je. Na druhou stranu jsou považováni za parazity, kteří se snaží na pěstounství finančně pomoci svému rodinnému rozpočtu, což je názor nepřilíš hodný zdravému rozumu.

Když rodiče vzpomínali na první návštěvu oddělení péče o dítě, ne vždy byly jejich zážitky povzbuzující pro pokračování svého rozhodnutí náhradního rodičovství. To bylo jen v jednom případě. Návštěvy institucí zabývající se NRP byly rodinami hodnoceny jako pozitivní a vstřícnost pracovníků byla pro zájemce o náhradní rodičovství spíše povzbuzující. Po přijetí dítěte do rodiny a absolvování zkušební doby tzn. soužití rodičů a dítěte neměl nikdo potřebu dítě vracet nebo uplatňovat „reklamaci na dítě“, všechny rodiny si své děti zamilovaly a dítě si ponechaly. Ovšem rodiče se setkali i s případy, kdy bylo dítě vráceno zpět do ústavní péče, jelikož jeho výchovu náhradní rodiče nezvládali.

Při přijetí dítěte do rodiny nastala rodičům povinnost zabezpečit dítě, aby mělo všeho dostatek. Citové potřeby naplňují rodiče svoji láskou a péčí. Finanční zabezpečení rodin s dětmi, pomáhá rodinám zvládat stát svou podporou. Většina rodin hodnotí podporu státu jako dostatečnou a vyhovující, obtížnější je situace pro rodiče s dětmi v osvojení, zde je finanční zabezpečení dětí spíše na rodičích, pěstounská péče je lépe finančně podporována. V návaznosti na zmíněnou profesionální pěstounskou péči se rodiny k této formě NRP vyjadřovaly rozdílně, někteří o této formě NRP věděli, protože jsou sami pěstouny, jiní jen dokázali povrchně popsat o jaký vztah k dítěti se jedná. Pro informaci uvádím, že zmiňovaná PPPD se začala uplatňovat od roku 2006 a mnoho lidí o ní nemá příliš povědomost.

Při posledním rozhovoru, zda-li by se rodiče opět rozhodli pro volbu náhradního rodičovství, byly odpovědi převážně ano. Pro ty, kterým nevadila příprava a všechny peripetie kolem NRP, by svůj čin opakovali a pro náhradní rodičovství by se odhodlali znovu. Jedna rodina velmi špatně snášela přípravy a už by v žádném případě do náhradního rodičovství svůj čas a námahu neinvestovali. Rodiče důchodci získali vnučku do pěstounské péče, ale nikdy by dobrovolně do procesu NRP nešli a cizí dítě by si do rodiny nevzali.

Po celkovém shrnutí výsledků konstatuji, že lidé jsou více nakloněni náhradní rodinné péči než péči ústavní. Náhradní rodinná péče je pro děti lepší z důvodu připravenosti co se socializace týká a celkového pozitivního psychického vývoje. Finanční podporu ze strany státu kladněji hodnotí ti, kteří mají děti v pěstounské péči a pobírají dávky pěstounské péče, rodiče dětí v osvojení jsou na tom podstatně hůře. Připravenost na náhradní rodinnou péči hodnotí rodiče kladně, jen si myslí, že individuální příprava by měla pro budoucí rodiče větší význam z důvodu odlišnosti jednotlivých forem náhradní rodinné péče a odlišnosti jednotlivých rodičů.

V závěru shrnutí výsledků výzkumu bych chtěla rodinám poděkovat za všechny názory a informace s kterými se podělily. Měli bychom si všichni uvědomit, že v životě člověka se mohou vyskytnout různé nepředvídatelné situace a pomoc může potřebovat nejen opuštěné dítě, ale i opuštěný rodič.

S náhradními rodinami jsme sestavili výhody a nevýhody náhradní rodinné péče, dle jejich vlastních názorů a zkušeností:

Nevýhody náhradní rodinné péče:

1. Velká změna pro rodinu při přijetí nového člena, zjeté koleje.
2. Nutné vzdělávací aktivity s částečnou vlastní účastí při hrazení.
3. Nedostatečná kapacita odborníků při vzdělávacích aktivitách (OSPOD najímá externí odborníky).
4. Mýty a předsudky z oblasti NRP, společnost je lehce ovlivnitelná.
5. Pro dítě velký zásah do života, pokud je odděleno od své biologické rodiny.
6. Psychická zátěž pro dítě, kdy se musí z pěstounské péče nebo z pěstounské péče na přechodnou dobu, kde je relativně spokojené vrátit zpět do biologické nebo jiné rodiny.

Výhody náhradní rodinné péče:

1. Znatelný rozvoj doprovázejících služeb sociálních pracovníků.
2. Individuální přístup k dítěti pro jeho psychosomatický vývoj.
3. V rodině se dítě učí hospodařit s penězi, vidí jak rodiče hospodaří s penězi a starají se o domácnost.
4. Dítě je v rodině na prvním místě a učí se navazovat citové vazby.
5. Děti z rodinného prostředí jsou sociálně vyspělé.
6. Možnost navázat pevné a stálé vztahy.

Zajisté existuje mnoho dalších výhod a nevýhod, které se náhradní rodinné péče týkají, výše uvedené jsou z poznatků náhradních rodičů.

5.8. Podpora náhradní rodinné péče

Podpora náhradní rodinné péče se nesoustředí jen na finanční podporu, ale podpora spočívá také v zajišťování hrazených, či bezplatných služeb pro subjekty, které se různým způsobem podílejí na zajišťování náhradní rodinné péče, zejména pak náhradní rodiče a samotné děti, kterým je náhradní péče zprostředkovávána.

Základní formy podpory náhradní rodinné péče spočívají zejména v samotném financování celého systému zajišťování náhradní rodinné péče a dále v poskytování příspěvků, dávek oprávněným osobám, tedy náhradním rodičům a dětem, kterým je náhradní péče poskytována. V neposlední řadě podpora náhradní rodinné péče spočívá v zajišťování různých služeb pro tyto subjekty, ať už zajišťování přípravy osob na NRP či zajišťování psychologické a jiné pomoci.

5.8.1. Finanční podpora určená rodičům a dětem

Základní formy podpory náhradní rodinné péče spočívají zejména v samotném financování celého systému zajišťování náhradní rodinné péče a dále pak v poskytování příspěvků, dávek, oprávněným osobám, tedy náhradním rodičům a dětem.

Novelou ZOSPOD došlo k významné změně v právní úpravě státní podpory v oblasti PP, ta byla vyjmuta ze zákona o státní sociální podpoře a vložena do zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Došlo nejen k úpravě, ale také ke zvýšení dávek poskytovaných pěstounům. Pěstounská péče se pro účely dávek pěstounské péče posuzuje jako péče o dítě poskytovaná osobou v evidenci, což jsou osoby, které vykonávají PP na přechodnou dobu a osoby pečující, což jsou osoby, které jsou pěstounem nebo poručníkem, který o dítě osobně pečuje.

Dle zákona o sociálně-právní podpoře v ust. §47e, jsou dávkami pěstounské péče:

- odměna pěstouna
- příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- příspěvek při převzetí dítěte
- příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla
- příspěvek při ukončení pěstounské péče

Dávky PP rozlišujeme jako *opakující se* dávky, které se vyplácejí v měsíčních splátkách a na dávky *jednorázové*, které jsou vypláceny jednorázově.

Opakující se dávky:

1. *Odměna pěstouna* – podmínky na uplatnění nároku jsou uvedeny v ust. § 47i a násl.ZOSPOD. Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc:

- 8000 Kč, je-li pečováno o jedno dítě
- 12000 Kč, je-li pečováno alespoň o 2 děti
- 20000 Kč, je-li pečováno alespoň o 3 děti, nebo je-li pečováno alespoň o 1 dítě, které je závislé na pomoci jiné osoby ve stupni inv.II, nebo III., nebo IV. Případně jde-li o osobu v evidenci (PPPD), a to i v případě, že nepečuje o žádné dítě.
- 24000 Kč, pečuje-li pěstoun alespoň o jedno dítě, které mu bylo svěřeno na přechodnou dobu a toto dítě je závislé na jiné osobě ve stupni inv. II,III,IV.

Důležité je zmínit, že odměna pěstouna se pro účely zákonů upravující daně z příjmů považuje za příjem ze závislé činnosti. Do roku 2012 byli důchodově pojištěni jen pěstouni, kteří vykonávali PP v zařízeních pro výkon PP (např. SOS vesničky), potom pěstouni, kteří vykonávali PP mimo zařízení a kterým byla poskytována odměna náležející ve zvláštních případech, např. pečovali alespoň o tři děti, které měli svěřené do PP, nebo o dítě handicapované. Od ledna 2013 se změnil okruh osob, které jsou v souvislosti s výkonem pěstounské péče důchodově pojištěny. Jde vlastně již o všechny pěstouny, kterým je vyplácena odměna pěstouna podle zákona OSPOD. Zaměstnavatel, v tomto případě úřad práce, odvádí z odměny pěstouna na příslušné instituce pojistné na sociální zabezpečení, pojistné na všeobecné zdravotní pojištění a zálohu daně z příjmů.

2. *Příspěvek na úhradu potřeb dítěte* – podmínky na uplatnění nároku jsou uvedeny v ust. § 47 f a násl.ZOSPOD. Výše příspěvku činí za kalendářní měsíc:

- 4500 Kč, pro dítě ve věku do 6 let
- 5550 Kč, pro dítě ve věku od 6 do 12 let
- 6350 Kč, pro dítě ve věku od 12 do 18 let
- 6600 Kč, pro dítě ve věku od 18 do 26 let

Pokud je dítě závislé na pomoci jiné osoby, je výše příspěvku odvislá od stupně inv. závislosti I, II, III, IV.

Jednorázové dávky:

1. *Příspěvek při převzetí dítěte* – podmínky na uplatnění nároku jsou upraveny v ust. § 47 l a násl. ZOSPOD. Výše příspěvku při převzetí dítěte činí:
 - do 6 let 8000 Kč
 - od 6 let do 12 let 9000 Kč
 - od 12 let do 18 let 10000 Kč
2. *Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla* – podmínky na uplatnění nároku jsou v ust. § 47 m a násl. ZOSPOD.
 - nárok na tento příspěvek má pěstoun, který má v péči nejméně 3 děti, nebo výše příspěvku činí 70% pořizovací ceny motorového vozidla, nejvýše však 100 000 Kč.
3. *Příspěvek na ukončení pěstounské péče* – podmínky na uplatnění nároku jsou uplatněny v ust. § 47 h a násl. ZOSPOD.
 - výše jednorázového příspěvku činí 25000 Kč.

Nárok na příspěvek při ukončení PP má osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v PP, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Nárok na tento příspěvek náleží při ukončení PP jen jednou.

- ***Dávky SSP související s výkonem náhradní péče upravené v zákoně č.117/1995 Sb.,o státní sociální podpoře***

1. *Přídavek na dítě (ust. §19 a násl. SSP)*
2. *Rodičovský příspěvek (ust. §30 a násl. SSP)*
3. *Porodné (ust. §44 a násl. SSP)*

- ***Státní příspěvek na výkon pěstounské péče***

Nárok na státní příspěvek má OÚ obce s rozšířenou působností, je určený na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci pečujícím osobám a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí.

- ***Služby poskytované žadatelům a dětem, kterým je třeba zajistit náhradní rodinnou péči nebo které byly do náhradní péče svěřeny***

Služby poskytované náhradním rodičům a dětem, kterým je náhradní rodinná péče zprostředkována. Náhradním rodičům i svěřeným dětem přiznávají zákony a mezinárodní úmluvy četná práva na poskytování služeb a podpory ze strany státních orgánů. Uvádím jako příklad ust. §47a ZOSPOD, které osobám pečujícím a osobám v evidenci (PPPD) přiznává:

- právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě, zejména v zajištění krátkodobé péče (po dobu kdy pečující osoba v evidenci je uznána dočasně práce neschopná, při narození dítěte, při vyřizování nezbytných osobních záležitostí, při úmrtí osoby blízké)
- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě
- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti
- právo na pomoc při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku

Výdaje v Kč	Typ transferu	Meziroční index
800 000 000	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	1,25
1 130 000 000	Odměna pěstouna	2,01
38 000 000	Příspěvek na zakoupení vozidla	1,31
16 500 000	Příspěvek při převzetí dítěte	8,1
6 000 000	Příspěvek při ukončení pěstounské péče	v roce 2012 neexistoval
270 000 000	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče	v roce 2012 neexistoval
2 260 500 000	Celkem	1,82

Tabulka č.2 - Struktura výdajů ze státního rozpočtu na podporu pěstounské péče v roce 2013.

Zdroj: <http://denik.obce.cz/clanek.asp?id=6642305>

Významnou roli v rámci poskytovaných služeb pro podporu náhradní rodinné péče mají neziskové organizace působící v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, které kromě výše uvedených služeb, k jejichž poskytování jsou zmocněny přímo zákonem, poskytují široké spektrum dalších služeb důležitých v celém procesu náhradního rodičovství

(MPSV.2015.)

Podávání žádostí o dávky státní sociální podpory vyřizují krajské pobočky Úřadu práce ČR, podle místa trvalého bydliště osoby, která má na dávku nárok tj.oprávněné osoby.

Žádosti o dávky se podávají na tiskopisech předepsaných MPSV a jsou také dostupné na stránkách MPSV pod ikonou formuláře.

Další informace, které se týkají náhradní rodinné péče a jejich sociálního zabezpečení si může každý vyhledat na stránkách MPSV (Pěstounská péče. 2014. Praha).

Pro porovnání uvádím v příloze č. 4 vývoj vyplacených dávek statní sociální podpory a pěstounské péče v letech 2011-2012 a 2013-2014.

6 Závěr

Téma náhradní rodinné péče je jedna z oblastí, která byla veřejnosti tabuizována a informovanost v této oblasti nebyla příliš velká v našem státě. Ze svého dětství si většinou vybavím některá filmová zpracování s tematikou dětí z dětských domovů a dětí bez rodičů, a jen málokdy nemám slzu na krajíčku, když sleduji některý z těchto filmů – Chlapi přece nepláčou, Dívka s mušlí, Sluníčko na houpačce nebo Indiáni z Větrova. Tyto filmy nás uvedou do světa dětí umístěných do dětských domovů. Je to už více jak rok, co nabyla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí účinnosti a ta přinesla zásadní změny do systému péče o děti. Tyto změny mají vliv i na ekonomická data, které se této problematice dotýkají. Současně je také tematika náhradní rodinné péče neustále propagována v médiích, s cílem seznámit veřejnost s náhradní rodinnou péčí, protože je spousta takových, kteří nevědí, co vůbec náhradní rodinná péče znamená a čím se zabývá. Lidé se v kampaních dozvídají, co všechno tato problematika obnáší, a že hlavním úkolem kampaně je zdůraznit prioritu náhradní rodinné péče před ústavní. Dle mého je propagace formou kampaně důležitá a náhradní rodinná péče si pozornost zaslouží, jde především o problematiku týkající se celé naší společnosti, i nelze ji vztahovat jen na konkrétní rodiče a konkrétní děti.

V době když jsem začala přemýšlet o tématu pro diplomovou práci, jsem již věděla, že chci zpracovávat téma z oblasti náhradní rodinné péče. Při tvorbě koncepce jsem nacházela spoustu typických prvků kolem sebe pojednávajících o této tematice, ať už to byly dětské domovy, kolem kterých občas jezdím a u nich běhající děti po zahradě, dále moje známé rodiny, které mají své ratolesti v náhradní rodinné péči a v neposlední řadě moje zaměstnání na mzdovém oddělení pěstounské péče v Jeseníku. Moje diplomová práce nemá žádný inovační záměr nebo charakter objasňující něco zásadního, jen nastiňuje obecné skutečnosti týkající se ekonomické a etické stránky NRP z pohledu státu, jako hlavního aktéra, který nese většinu nákladů financování jednotlivých typů služeb péče o ohrožené děti na svých bedrech a pohledu rodin, činných v náhradním rodičovství. Obyčejný člověk nemá příliš představu, co tato problematika obnáší, jen odborník zná podrobnější a hlubší podstatu celé problematiky. Informace jsem získávala studiem sekundárních údajů, které jsou dostupné z veřejných portálů ať už MPVS a nebo jiných institucí zabývajících se problematikou náhradní péče. Bylo mi umožněno nahlédnout do dokumentů v rámci výzkumu v jednotlivých rodinách a do spisové dokumentace v mém

zaměstnání, které se týkají této oblasti. Čerpala jsem z velkého množství primárních údajů, které jsem získala od rodin, s kterými jsem při tvorbě práce úzce spolupracovala, ale také když jsem navštívila dětský domov v blízkosti mého bydliště, i zde mi zaměstnanci domova rádi poskytli pár cenných informací.

Ekonomické a etické aspekty náhradní rodinné péče jsou elementy, které provází náhradní rodinnou péči ať chceme či nechceme. Jsou to aspekty prolínající se celým procesem náhradní rodinné péče od prvopočátku vzniku myšlenky až do doby už probíhající NRP, kdy dítě je již v rodině.

Každý z nás má jisté povědomí co je obecně ekonomie a co je etika, objasněním těchto pojmů ve zkoumané problematice mi dalo spoustu nových poznatků a informací.

Co je **ekonomie** - pro neekonomika a obyčejného člověka, je to věda, která zkoumá zejména chování ekonomických subjektů, jde o pojem zabývající se hospodárností, úsporností, dobrého hospodaření a o to jsem se ve své práci snažila, ukázat pár dat, která význam tohoto pojmu představují. A co je **etika** - pro ne odborníka a laika znamená tento pojem jednoduše mravnost, morálku a dané normy a pravidla slušného chování a jednání, to bylo také mým úkolem, najít ty správné pojmy oblastí, které se náhradní péče dotýkají. Pro oblast náhradní rodinné péče za ekonomickými a etickými aspekty vždy stojí dítě-rodič-rodina a jako veřejný zástupce je stát.

Na závěr bych chtěla dodat, že v současné době existuje spousta prací zkoumající otázky náhradní rodinné péče, ale názor 21.století, který považuje děti jen za prosté objekty zdravotní a psychologické péče není zcela na místě. Pro oblast NRP je užitečné dělit děti do tří skupin podle věku: děti do tří let, děti do puberty a děti do dospělosti čili do osmnácti let. Každá skupina dětí má jiné potřeby, a ať už je to v normální biologické rodině nebo v ústavu či náhradní rodině, vždy je nutné dát dětem to nejlepší, dítě není zboží, které si můžeme koupit, vrátit a nebo odložit do skříně, dítě potřebuje péči.

Nelze očekávat, že každé dítě v České republice bude vyrůstat ve vlastní rodině a rodinném prostředí, které je naplněno láskou, trpělivostí a pochopením, je však povinností celé naší společnosti se tomuto ideálu co nejvíce přiblížit. Měli bychom mít neustále na paměti nejlepší zájem a blaho dítěte. Doposud se nenašla jiná forma péče, která by nahradila biologickou rodinu a tak budme vděční těm, co mají zájem o „cizí“ děti a jsou ochotni poskytnout jim náhradní rodinnou péči a to ne jen pro finanční podporu od státu, ale protože chtějí dětem pomáhat, vždyť děti jsou naše budoucnost.

V rámci společnosti je důležitá propagace a osvěta informací o problematice NRP, jen tak je možné informovat veřejnost o náhradní rodinné péči, přiblížit jim možnosti a poskytnout jim poradenskou pomoc v souvislosti s osvojením dítěte nebo se svěřením dítěte do pěstounské péče a tím snížit počet dětí v ústavech.

Co není k zahzení vědět?

Třebaže v roce 335 byl založen útulek pro opuštěné děti v Konstantinopolu.

Třebaže první nalezinec pro opuštěné děti byl založen v roce 787 v Miláně.

Třebaže první nalezinec pro opuštěné děti v Čechách byl založen 1789.

A první institut pro adopci a pěstounskou péči byl zaveden ve Francii Napoleonem v roce 1804.

POUŽITÉ ZKRATKY

NRP – náhradní rodinná péče

PP – pěstounská péče

PPPD – pěstounská péče na přechodnou dobu

KÚ – krajský úřad

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

ZOSPOD – zákon o sociálně-právní ochraně dětí

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

MZ – Ministerstvo zdravotnictví

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

OZ – občanský zákoník

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
2. BITTNER, Petr, HAVIGEROVÁ, Jana, JANIŠOVÁ, Ivana, LANGHANSOVÁ, Hana. : *právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. 1.vyd. Sazba a tisk: Artron. 76 s. ISBN 978-80-903473-4-2
3. RADVANOVÁ, S.,KOLUCHOVÁ ,J.,DUNOVSKÝ, J. *Výchova dětí v náhradní rodinné péči*. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 132 s. ISBN 14-198-80.
4. KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 3.vyd. Praha: ASPI, a.s.,2005. 504 s. ISBN 80-7357-050-5.
5. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy*. 1.vyd. Praha: Portal, 2007. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
6. DVOŘÁK, Jakub. *Systém náhradní výchovy: Středisko výchovné péče*. (online). 22.11.2007 (cit.2010-04-01).
7. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. 1.vyd. Praha:Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
8. SCHOOLEROVÁ, Jayne E. *Adopce-vztah založený na slib: Užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 1.vyd. Praha: Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 80-7255-066-7.
9. MATOUŠEK,Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 1.vyd. Praha: Portal, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
10. KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte: nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti – zpracoval pro MPSV*. Brožura Rozum a cit. Praha, 2006.
11. MOTEJL, Otakar, ČERNÁ, Iva, PANOVSÁ, Klára, MATYÁŠOVÁ, Petra.. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě*. (online) Kancelář veřejného ochránce práv, 2007.
12. NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde, 2012. 96 s. ISBN 978-80-8613191-7.

13. BUBLEOVÁ, Věduna, VRÁNOVÁ, Lucie, VRÁNOVÁ, Alena, FRANTÍKOVÁ, Jana. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. 1.vyd. Praha: středisko náhradní rodinné péče, 2011. 99 s. ISBN 978-80-87455-01-2.
14. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co řekneme osvojenému dítěti?* 1.vyd. Praha: Práce. 1986. 7 s.
15. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují?* 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 112 s. ISBN 80-7178-058-8.
16. MATĚJČEK, Zdeněk, KOLUCHOVÁ, Jarmila, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK, Jiří, BENEŠOVÁ, Lucie. *Osvojení a pěstounská péče*. 1. vyd. Praha: Portál. 2002, 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
17. KREEFT, Peter. *Návrat ke ctnostem*. 1. vyd. Krystal OP s.r.o., 2013. ISBN 978-80-87183-56-4.
18. KONEČNÁ, Hana. *Na cestě za dítětem*. 2. vyd. Galén. 2009. 296 s. ISBN 978-80-7262-591-8.
19. KONEČNÁ, Hana, KOUBOVÁ, Lucie. *Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice*. 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 2010. 116 s. ISBN 978-80-87455-00-5.
20. ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2012. 200 s. IBAN 978-80-262-0065-9.
21. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
22. ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 384 s. IBAN 978-80-7367-313-0.
23. LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z., *Psychická deprivace v dětství*. 3.vyd. Avicentrum, 1974. 400 s. 08-049-74.
24. VAGNEROVA, M., *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Středisko náhradní rodinné péče, 2012, ISBN 978-80-87455-10.
25. HOFROVÁ, V., ROTREKLOVÁ, E. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. Koncepční a metodické poznámky. 2009, ISBN 978-80-254-4588-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. Oficiální stránky Já Rodič [online]. 2011. [cit.2011-10-10]. Dostupné z www: <http://jarodic.cz/cz/jsou-kojenecke-ustavy-nutne.php>
2. Oficiální stránky Magistrát hl.města Praha. Portál pro sociální oblast hl. města Prahy [online]. 2011. [vid.2015-05-29]. Dostupné z www: http://socialni.eu/jnp/cz/rodina/nahradni_rodina_pece
3. Oficiální stránky Adopce.com [online]. 2010. [vid.2016-02-10]. Projekt náhradní rodinné péče. Dostupné z www.adopce.com/informace/zakladni-pojmy
4. MPSV. Tiskové zprávy [online]. 2004. [vid.2015-07-30] Dostupné z www: <http://noviny-mpsv.cz/files/clanky/274/040804a.pdf>
5. Triáda, spol.s.r.o., Praha [online]. 2015. Dostupné z <http://denik.obce.cz/clanek.asp.?id=6642305>
6. Doc.Player.cz. 2016 [online]. Dostupné z www: <http://docplayer.cz/1289015-Mgr-filip-vyskocil-pravni-uprava-nahradni-rodinne-pece-v-ceske-republice.html>
7. Oficiální stránky MPSV [online]. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí. Dostupné z www.mpsv.cz/cs/3869
8. Společnou cestou. Poradna [online]. 2013. Dostupné z www: <http://spolcest.cz/obcanska-poradna-jm/internetova-poradna/1/5374/>
9. MPSV. Společenské otázky [online]. 2012. [cit.2012-09-07] Dostupné z www: <http://socialnirevue.cz/item/poslanecka-snemovna-prijala-novelu-zakona-o-socialne-pravni-ochrane-deti>
10. Pěstounská péče. Projekt pěstouni mají právo na služby [online]. 2014. [vid.2015-08-09] Dostupné z www: <http://pestounskapece.cz/legislativa.php>
11. Nadace Sírius. Právní úprava náhradní rodinné péče [online]. 2013.[vid.2015-08-09] Dostupné z www: <http://nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-rodinne-pece-v-cr.doc>
12. Středisko náhradní rodinné péče [online]. 2013. Praha. [vid.2015-08-30] Dostupné z www:http://nahradirodina.cz/cesta_do_nahradni_rodinne_pece
13. Metodický portál RVP [online]. 2011.[vid.2015-09-06] Dostupné z www: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Socializace

14. Rozum a cit [online]. 2014. [vid.2015-07-15] Dostupné z www: <http://rozumacit.cz/nahradni-rodina-pece>
15. MPSV. Rodina a ochrana práv dětí [online]. 2013. [cit.2013-02-21] Dostupné z www: <http://mpsv.cz/cs/14501>.
16. Paventia. Podpora náhradní rodinné péče [online]. 2013. [cit.2013-02-04] Dostupné z www: <http://paventia.cz/news/zajimavosti-ze-statistik>
17. Schockenhoff,E., Podstata a funkce svědomí [online]. 2004. Dostupné na www: <http://teologicketexty.cz/casopis/2002-4/K-etickym-problemum-adopce.html>
18. Natama [online]. 2015 Dostupné z www: <http://.natama.cz/cs/kampan-osveta-2015/>
19. Rodina CZ [online]. 2000. Dostupné z www: <http://rodina.cz/clanek888.htm>.
20. Wikiskripta. Projekt sítě lékařských fakult MEFANET [online]. 2015. Náhradní rodinná péče. [cit.201-11-30] Dostupné z www: http://wikiskripta.eu/index.php/N%C3%A1hradn%C3%AD_rodinn%C3%A1_p%C3%A9%C4%8De
21. MPSV. [online]. 2015. Portál. Dostupné z www: [www:portal.mpsv.cz](http://portal.mpsv.cz).

TABULKY

Č.1 - Srovnání neinvestičních nákladů státního rozpočtu na jednotlivé typy péče o ohrožené děti.

Č.2 - Struktura výdajů ze státního rozpočtu na podporu pěstounské péče v roce 2013.

GRAFY

Graf č.1 – Struktura výdajů v systému o ohrožené děti. 2014.

Graf č.2 – Kam odcházejí děti z přechodné pěstounské péče.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Výtah z tiskové zprávy Václava Klause ze dne 12.9.2012.

Příloha č. 2 – Statistické údaje NRP.

Příloha č. 3 – Etický kodex sociálních pracovníků České republiky.

Příloha č. 4 - Vývoj vyplacených dávek státní sociální podpory a pěstounské péče 2011-2012 a v letech 2013-2014.

Příloha č. 1 - Výtah z tiskové zprávy Václava Klause ze dne 12.9.2012.

Přílohu č.1 tvoří výtah z tiskové zprávy ze dne 12.9.2012, kdy tehdejší prezident Václav Klaus, vetoval zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti od 1.1.2013. Z této zprávy jsem použila několik jeho významných názorů, které se týkají dětí a náhradní rodinné péče a které mi byly blízké a přišly mi rozumné.

Václav Klaus zmiňuje, že novela zákona byla provedena pod tlakem mezinárodních institucí (Evropské komise, OSN pro lidská práva, Dětský fond OSN), které kritizovaly Českou republiku za velký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních a malý počet dětí v pěstounské péči, ale než o zájem o děti šlo spíše o prosazování svého politického programu - žádné dítě mladší tří let nebylo umístěno v ústavní péči. Zákon vyvolal obavy z rušení kojeneckých ústavů a dětských center a tím vznikly důvodné obavy, že děti budou končit na ulicích. Další důležitá obava byla vyřčena kvůli vyhodnocování situací dětí a rodin a posuzování potřebnosti sociálně-právní ochrany a to obecními úřady obcí s rozšířenou působností. To dle Klause povede, zejména ve spojení s úřednickým alibismem a byrokracií, k velkému zasahování veřejných institucí do soukromí rodin a tlaku na rodiče, jak a co mají vlastně vštěpovat svým dětem. Václav Klaus považuje děti nikoliv za majetek „společnosti“, ale za děti svých rodičů, hrozí, že rodiče začnou být vnímáni jako **podřízení vychovatelé státu** a státní zásahy do rodin, které mají být spíše zcela výjimečné, se stanou běžnou praxí.

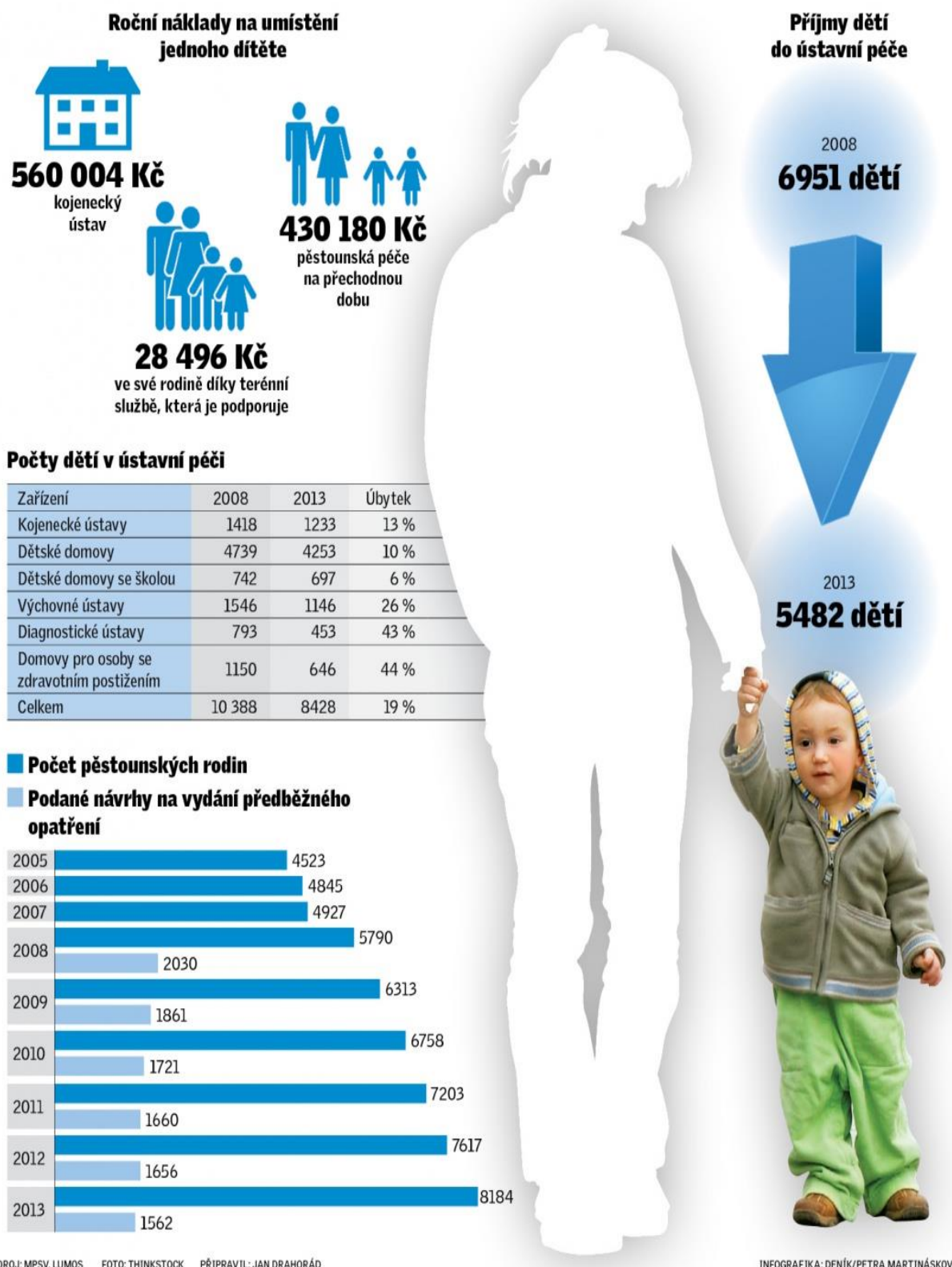
Plánovaná profesionalizace pěstounské péče má být vnímána jako zaměstnání, kdy hlavní motivací pěstounů nemá být zájem o dítě, ale motivace finanční. Ti, co mají zájem pomáhat dětem, to dělají již dnes, nepotřebují k tomu být „verbováni“. Registrace profesionálních pěstounů bude čistě ze zjištěných důvodů. Děti budou z profesionálního prostředí dětských domovů vytlačovány do opatrování lidem, budou střídat rodiny, stále si zvykat na nové pěstouny, na nové prostředí, což je krutější než relativně stabilní prostředí ústavní výchovy. Obavy plynou také z rušení kojeneckých ústavů, kdy nesouhlas vyjádřily významné české společnosti (Česká lékařská komora, Česká pediatriká společnost, aj.), kojenecké ústavy pro děti jsou současně institucí léčebnou, v řadě případů je pro děti tato péče nenahraditelná, hrozí že spousta dětí může skončit svůj život smrtí, při nedostatečné péči. Mýty, že kojenecké ústavy a dětská centra jsou jen odkladiště dětí, není pravdivá.

V roce 2010 bylo 55% ze všech umístěných, umístěno do těchto institucí ze zdravotních důvodů. Mizerná péče je také jen předsudkem, tyto zařízení se modernizují a jdou s dobou. Klaus uvádí, že Česká republika patřila a stále patří k zemím se špičkovou dětskou zdravotní péčí a nejnižší dětskou úmrtností na světě, spíše by se mělo přemýšlet nad modernizací těchto ústavů než jejich rušení a zavádění námezdní pěstounské péče. Kritizující mezinárodní instituce by měly spíše zvážit omluvu, za nepravdivá nařčení a čeští vládní úředníci by neměli přejímat vše, co přichází od renomovaných mezinárodních institucí.

Bývalý prezident nazval tento zákon jako bezcitný a surový a projevem neúcty k poctivé pěstounské péči. V závěru žádal poslance, aby se v zájmu dětí nad zákonem ještě jednou zamysleli. Zdroj: <http://www.klaus.cz/clanky/3181>

Mým úmyslem bylo tento příspěvek ke své diplomové práci připojit z důvodu, že výše uvedené myšlenky jsou pravdivé a k zamyšlení. Sice už je to projev z minulosti, ale aktuálností je pořád v kurzu. Při své práci na oddělení pěstounské péče studiem různých rozsudků a jiných písemností zjišťuji, jak měl bývalý prezident v mnoha svých názorech pravdu. Odezvy lidí na tento článek byli různé, pozitivní i negativní, ti kteří byli dětmi v ústavech a vděčí pěstounským rodičům za své vychování v přirozených rodinách, ale i ti kteří svůj život v pěstounských rodinách protrpěli a bylo jim ubližováno ze strany pěstounů.

Příloha č.2 – statistické údaje NRP, zdroj: <http://www.rpp.cz/inpage/budoucnost-kojeneckych-ustavu-a-pestounska-pece/>.

ZDROJ: MPSV, LUMOS FOTO: THINKSTOCK PŘIPRAVIL: JAN DRAHORÁD

INFOGRAFIKA: DENÍK/PETRA MARTINÁSKOVÁ

Příloha č.3 - Etický kodex sociálních pracovníků české republiky.

Etické zásady

Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupina jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svoboda dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.

Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.

Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.

Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

Pravidla etického chování sociálního pracovníka

Ve vztahu ke klientovi

Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.

Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.

Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům.

Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka.

Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.

Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.

Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnání, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.

Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.

Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci.

Sociální pracovník jedná s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.

Příloha č. 4

Vývoj vyplacených dávek státní sociální podpory a pěstounské péče 2011-2012. Zdroj:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/16366/rocenka_2012.pd

Tabulka č. 11.1

VÝVOJ VYPLACENÝCH DÁVEK STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Dávka	Celkem za rok 2011		Celkem za rok 2012		z toho											
	poč.	tis. Kč	poč.	tis. Kč	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
přídavek na dítě	poč.	5 803 482	5 570 213	481 112	477 458	473 310	476 927	479 187	475 950	478 889	479 114	479 114	479 114	427 398	395 201	461 952
	tis. Kč	3 498 346	3 331 917	287 938	285 604	283 271	285 456	286 951	285 186	286 820	287 107	287 107	287 107	252 548	237 360	276 282
sociální příspěvek	poč.	310 009	16 790	909	550	171	93	52	20	8	27	27	7	0	0	0
	tis. Kč	786 392	47 590	1 786	785	-34	-291	-302	-398	-372	-259	-259	-365	-315	-274	-274
příspěvek na bydlení	poč.	1 688 841	1 950 233	155 281	169 108	166 588	154 923	175 721	170 583	140 934	165 319	165 319	160 650	161 234	182 392	182 392
	tis. Kč	4 640 548	5 732 282	433 482	487 208	479 731	467 539	524 166	508 885	421 862	485 291	485 291	470 570	486 452	538 766	538 766
rodčovský příspěvek	poč.	3 890 251	3 700 526	317 013	314 293	312 289	311 884	310 828	307 472	307 503	304 437	304 437	302 378	297 323	299 894	299 894
	tis. Kč	25 708 596	24 949 458	2 101 606	2 109 653	2 099 952	2 102 762	2 097 483	2 077 887	2 079 405	2 058 626	2 058 626	2 047 942	2 029 143	2 048 572	2 048 572
příspěvek na neřebý dítě	poč.	125 182	133 275	10 780	10 948	11 026	11 090	11 183	11 143	11 143	11 282	11 282	10 840	11 429	11 447	11 447
	tis. Kč	549 618	634 450	47 022	52 409	52 947	53 210	53 642	53 433	53 918	54 098	54 098	52 001	54 823	54 786	54 786
odměna pěstouna	poč.	128 783	107 605	8 789	8 843	8 873	8 970	9 011	9 009	9 096	9 118	9 118	8 870	9 062	9 254	9 254
	tis. Kč	504 403	583 148	47 656	48 005	48 128	49 051	49 068	48 979	49 691	49 931	49 931	48 941	50 048	50 540	50 540
příspěvek při převzetí dítěte	poč.	1 622	1 718	136	129	131	161	143	111	172	141	141	123	157	158	158
	tis. Kč	14 316	14 857	1 188	1 123	1 140	1 413	1 234	951	1 492	1 224	1 224	1 057	1 352	1 327	1 327
příspěvek na zakoupení motorového vozidla	poč.	57	62	6	2	2	6	5	6	5	4	4	6	6	4	4
	tis. Kč	4 335	3 692	510	557	200	342	304	335	276	325	325	216	297	224	224
porodné	poč.	22 028	11 030	939	1 000	810	960	989	741	1 003	903	903	833	1 079	996	996
	tis. Kč	291 928	143 847	12 240	13 094	10 475	12 532	12 905	9 674	13 087	11 761	11 761	10 832	14 121	13 034	13 034
pobírbné	poč.	3 073	2 905	243	257	227	265	271	159	244	219	219	258	257	202	202
	tis. Kč	15 375	14 465	1 220	1 290	1 115	1 320	1 360	780	1 200	1 090	1 090	1 285	1 330	1 010	1 010
Celkem počet	poč.	11 973 328	11 494 357	971 614	983 507	973 427	965 279	987 390	975 194	949 086	970 564	970 564	911 363	875 758	966 299	966 299
Celkem Kč	tis. Kč	36 013 857	35 455 706	2 952 913	2 999 371	2 976 831	2 973 334	3 026 811	2 985 712	2 907 379	2 949 194	2 949 194	2 885 027	2 874 611	2 984 267	2 984 267

Pramen: MPSV (IS OKStat)

poč. - počet dávek (počet řádně vyplacených dávek, doplatků, příspěvků a vrátek)

Tabulka č. 11.1

VÝVOJ VYPLACENÝCH DÁVEK STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY A PĚSTOUNSKÉ PÉČE

	Celkem za rok 2013	Celkem za rok 2014	v tom											
			leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
dávký státní sociální podpory	poč.	5 333 893	454 378	463 688	459 843	455 283	454 315	457 317	456 359	456 223	458 705	419 617	368 039	430 126
	tis. Kč	3 328 696	272 272	278 436	276 259	273 899	273 710	275 474	274 919	275 269	276 897	249 357	222 005	258 148
	poč.	2 323 217	211 950	203 018	229 947	228 080	213 516	238 200	234 111	190 636	225 710	216 474	206 854	238 994
	tis. Kč	7 403 135	684 248	680 781	757 935	752 069	731 289	805 807	782 892	651 278	758 216	725 320	702 959	800 698
	poč.	3 548 848	285 681	286 355	286 065	283 829	281 873	280 822	277 379	275 551	275 291	273 967	273 046	274 149
	tis. Kč	24 336 440	1 968 391	1 970 683	1 965 793	1 946 281	1 932 489	1 919 650	1 891 904	1 877 777	1 867 144	1 852 956	1 855 615	1 864 148
	poč.	11 324	826	1 033	970	765	929	984	790	942	945	828	883	953
	tis. Kč	147 748	10 791	13 406	12 625	9 873	12 102	12 835	10 266	12 361	12 244	10 758	12 768	12 484
	poč.	2 850	176	281	235	192	218	258	196	220	226	209	237	201
	tis. Kč	14 200	875	1 405	1 175	955	1 090	1 290	975	1 095	1 125	1 035	1 185	1 000
	poč.	149 149	13 202	13 502	13 624	13 701	13 826	13 982	14 108	14 237	14 325	14 123	14 579	14 680
	tis. Kč	799 081	71 640	73 039	73 702	73 898	74 881	75 552	76 441	77 006	77 734	76 516	79 148	79 274
poč.	114 463	10 109	10 337	10 444	10 562	10 472	10 757	10 819	10 886	11 032	10 902	11 231	11 324	
tis. Kč	1 190 514	110 507	112 166	114 568	115 890	115 128	118 936	119 235	119 646	122 835	122 021	125 872	127 132	
poč.	2 272	199	252	213	171	208	201	164	215	219	176	227	197	
tis. Kč	19 988	1 756	2 228	1 900	1 488	1 845	1 688	1 445	1 903	1 950	1 559	1 989	1 737	
poč.	342	19	23	22	10	13	18	14	17	10	17	9	11	
tis. Kč	28 706	1 377	1 593	1 777	755	1 108	1 287	920	1 280	462	843	320	546	
poč.	537	31	51	39	40	34	37	33	42	156	102	47	37	
tis. Kč	13 375	750	1 250	975	1 000	850	900	825	1 050	3 825	2 575	1 150	925	
poč.	11 714 943	976 571	978 550	1 001 402	992 633	975 404	1 002 576	993 973	948 879	986 621	936 415	875 252	970 672	
tis. Kč	37 279 365	3 122 607	3 134 976	3 206 709	3 176 108	3 144 491	3 213 619	3 169 822	3 018 665	3 122 332	3 042 940	3 003 011	3 146 092	

Pramen: MPSV

Pozn.: poč. = počet vyplacených dávek, výdaje uvedeny včetně doplňků, přeplatků a vrátek

